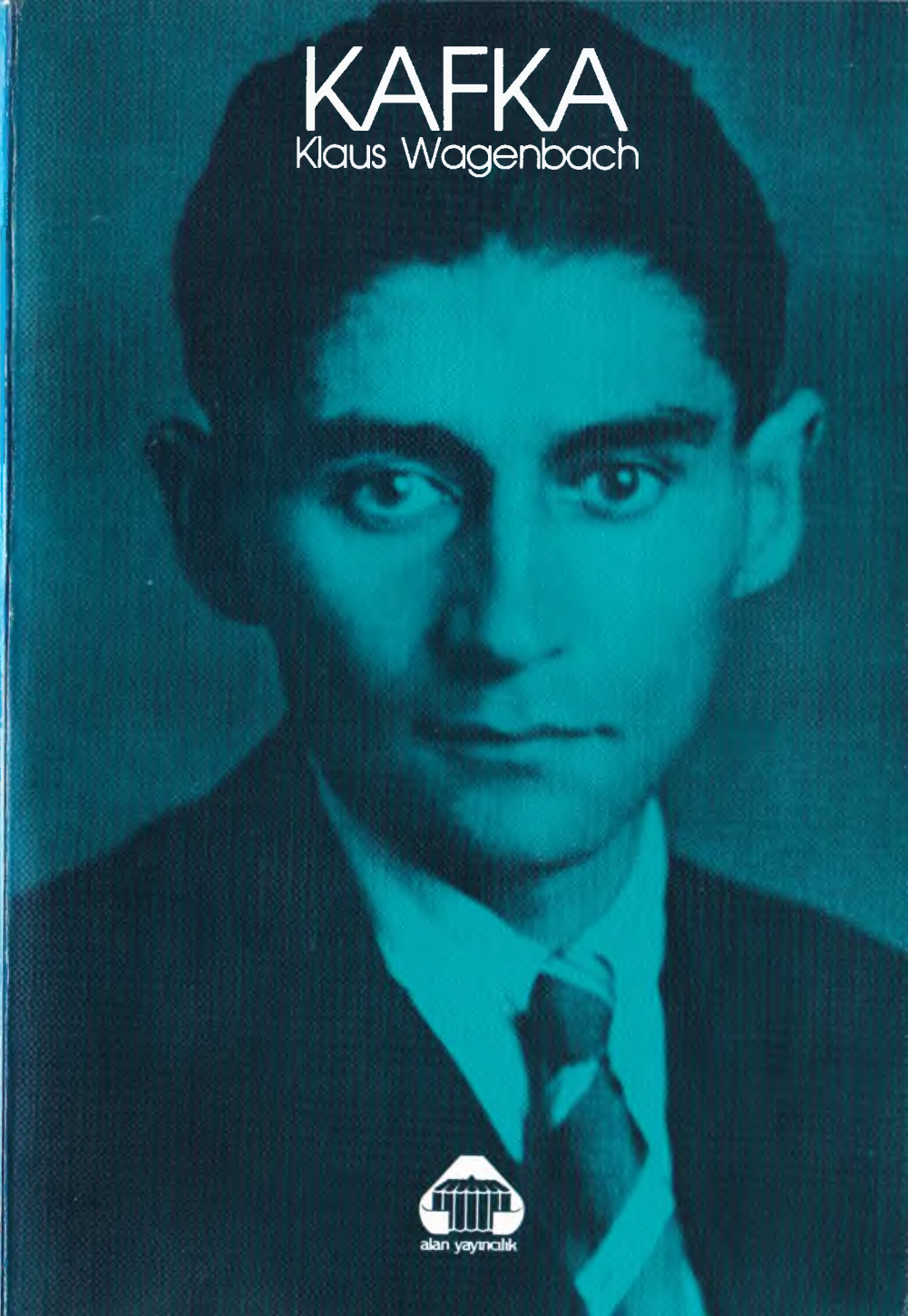
KAFKA

Klaus Wagenbach

alan yayıncılık

KAFKA Klaus Wagenbach

1/22

Alan
Yaşam İncelemeleri
Dizisi 1

Franz Kafka

Klaus Wagenbach
Türkçesi:
Necmi Zekâ

ALAN YAYINCILIK : 22
Yaşam İncelemeleri Dizisi : 1

(C) **Rowohlt Taschenbuch Verlag**
Bu çevirinin tüm yayın hakları
Alan Yayıncılık Tic. Ltd. Şrk.ne aittir.

Almanca'dan çeviren
Necmi Zekâ

Birinci Baskı : Mart 1984

Dizgi : Can Matbaa

Baskı : Er-Tu Matbaası
Kapak Hazırlama : Aslan Kahraman
Kapak Filmleri : Pano Grafik
Kapak Baskı : Orhan Ofset

alan yayıncılık
ticaret limited şirketi
Başmuhasip Sk. Talas Han
No: 302 Cağaloğlu/İSTANBUL

GEÇMİŞTE VE GÜNÜMÜZDE BİYOGRAFİ TÜRÜ

Ahmet CEMAL

Yazın alanında bir tür olarak biyografinin geçmişi, çok eskilere uzanır. Kültür ve yazın tarihinin akışı boyunca çeşitli evrelerden geçen, nitelik açısından bazı değişimlere uğrayan bu tür, önemini günümüzde de korumaktadır. Yalnızca korumakla kalmayıp, giderek daha önem kazanmakta olduğu da rahatlıkla söylenebilir. Özellikle 1940'lardan bu yana Batı'daki büyük yayınevlerinin izlencelerinde biyografik çalışmaların bağımsız birim olarak yer alması, türlü alanlarda ve bu arada özellikle yazınbilim araştırmalarında biyografilerin artık çok önemli kaynak sayılması, bu önemi göstermek için yeterlidir.

Biyografinin genelde ve ülkemiz açısından taşıdığı öneme daha ayrıntılı eğilmezden önce, bu türün geçmişine özet niteliğinde de olsa değinmekte, iyi anlaşılması açısından, büyük yarar vardır.

Yunanca «bios» (yaşam) ve «graphein» (yazmak) sözcüklerinden oluşan biyografi, kısaca tanımıyla bir insanın yaşamının anlatılmasıdır. Bu türün ilk örneklerine daha Yunan antikçağında rastlamaktayız. Yalnız önemli bir noktanın hemen başlangıçta belirtilmesi gerekir: Tür olarak biyografi, ilgilerin birey üzerinde yoğunlaştığı bir ortamın varlığını şart kılar; böyle bir ortam ise ancak belli koşullar altında oluşur. Bu nokta, Yunan antikçağında biyografinin ortaya çıkış zamanı açısından önemlidir. Toplumun tarihinin geniş ölçüde tek tek bireylerin karakter özelliklerine, edimlerine ve yazgılarına bağlı olduğu monarşilerde biyografi, tarihçiliğe en yakın tür niteliğiyle belirginleşir. Buna karşılık Yunan klasik demokrasisinde tarihsel açıdan birey, yalnızca politik toplumun etkin bir parçası olarak önem taşır. Bu yapısıyla bireyi odak noktası kıl-

mak, her şeyden önce demokrasinin iç mantığıyla çelişir. Dolayısıyla Yunanlılarda biyografi, geç sayılabilecek bir dönemde ve önceleri politik alanın dışında ortaya çıkar. Bu konuda İ.Ö. 4. yüzyıldan başlayarak iki özellik, biyografinin doğumunda rol oynar:

1. Büyük ozan ve yazarların yaratıları, bunların yaşamlarını ve yapıtlarının doğum koşullarını tanımak, yapıtlarından bu yazarların kişiliklerini ve yazgılarını çıkarmak, bir gereksinim olarak kendini gösterir. Buna daha sonra büyük hatiplerin ve tarihçilerin yaşam öykülerini yazma girişimi de eklenir. Helenizm döneminde ise klasik yazarların «toplu yapıtları» yayımlanırken, bunların önüne yazarın yaşamıyla yaratısı arasındaki karşılıklı ilişkiyi açığa kavuşturan birer biyografi koymak âdet olur.
2. Bilge kişilerin (özellikle düşünürlerin) **örnek kişilikleri,** bu kişiliklerin betimlenmesi gereksinimini doğurur. Sokrates, Pitagoras, Platon, Epikür ve Zenon gibi filozofların biyografileri, bu gereksinimin etkisiyle oluşturulur.

Yunan antikçağının en büyük biyografi yazarı Plutarkos' tür. Ünlü komutanların ve devlet adamlarının yaşamlarını konu olarak seçen Plutarkos, biyografilerini 23 çift (her defasında bir Yunanlı ve bir Romalı olmak üzere, paralel biçimde) olarak düzenlemiştir. Yapıtı, yazın tarihinde **paralel biyografiler** diye anılır. Plutarkos, biyografi ile tarih yazarlığı arasında ayrım gözetmiş ilk yazar olması açısından da önemlidir.

Roma İmparatorluğu döneminde **Tacitus** ve **Suetonius,** biçim olarak biyografi türünün öncülüğünü yaparlar. Roma'nın en büyük tarihçisi olan Tacitus, yaratısında biyografiye de yer vermiştir. Suetonius ise Julius Caesar'dan Domitianus'a değin imparatorların yaşam öyküsünü konu alan **Sezarların Yaşamı** adlı yapıtı, bunun yanı sıra da Terentius, Horatius ve Lucanus' un biyografileriyle ün kazanmıştır.

Rönesans, tüm değerleriyle bireye verilen önemin iyice belirginleştiği dönemdir ve bu özellik, biyografi türünü de derinden etkiler. **Boccaccio**'nun Dante biyografisi, **Vasari**'nin sanatçı biyografileri, **Thomas More**'un III. Richard biyografisi, **William Roper**'ın Thomas More'un yaşamı üstüne kaleme aldığı yapıt, önemli örnekler arasındadır. İngiltere'de, I. Elisabeth döneminde **Bacon,** «VII. Henry'nin Tarihi» adlı yapıtıyla biyografi alanında da önemli bir yapıt verir. Plutarkos gibi, Bacon da tarihçilik ile biyografi yazarlığı arasında ayrım gözetir.

Rönesanstan sonra **Voltaire**'in «XII. Charles'ın Tarihi», W. Irwing'in «Washington'ın Yaşamı» ve **Carlyl**'ın Cromwell biyografisi, bu türün başlıca yapıtlarıdır.

Yazın tarihi açısından bilimsel düzeyde biyografi ise ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında gelişmeye başlar. Bu tür, ilk doruk noktasına pozitivist okulun biyografi yazarlarıyla erişir. **E. Schmidt**'in Lessing, **F. Muncker**'in Klopstock, **K. Goedecke** ve **A. Bielschowsky**'nin Goethe biyografileri doruk noktasının verimleridir.

Bu yapıtlarda titiz bir tarihî kaynak araştırması ve filoloji yöntemlerinin uygulanmasıyla, ayrıntılı ve güvenilir biyografik malzeme bir araya getirilmişti. Ancak pozitivist-tarihsel akımın biyografi yazarları, ayrıntılara saplanıp ele alınan kişinin yaratısını yeterince değerlendirememe tehlikesiyle de karşılaşmışlardır. Ağır sonuçlara yol açan bir yöntem yanlışından ötürü yazın'ın, yaratıcının biyografisi açısından salt malzeme diye göz önünde tutulması gibi bir sakınca ortaya çıkmıştı. Sonraki onyıllarda buna bir tepki olarak yazın tarihi alanındaki biyografiler yazınbilimin gözünden düştü.

Daha sonra, özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından gerek yazarın kişiliği ile tarihsel çevresinin, gerekse yaratısının bilinmesi, tarihî kişiliklerin gerçekçi bağlamlar içerisinde ele alınması amacına yönelik biyografi çalışmaları yoğunlaştı. Yüzyılımızda **H. Troyat**'ın Puşkin'i, **R. Ellmann**'ın Joyce'u, **G.D. Painter**'in Proust'u, **C. Sandburg**'un Lincoln'ı, **C.J. Burckhardt**'ın Richelieu'sü, biyografi türünün yetkin örnekleridir. **Emil Ludwig**'in Napoleon, Cleopatra ve sanatçı biyografileri, **Stefan Zweig**'ın Erasmus, Fouché, Marie Antoinette, Maria Stuart, Tolstoy, Dostoyevski, Hölderlin vb. üstüne yaptığı çalışmalarla, **Friedrich Sieburg**'un Napoleon, Robespierre ve Chateaubriand üzerine çalışmaları, biyografinin eşsiz yapıtlarıdır.

Politik tarih ya da kültür tarihi olsun, belli kişilerin bu süreci oluşturmadaki rolleri yadsınamaz. Bu nedenle, **kişilerin tarihi** diye tanımlayabileceğimiz biyografi, sanat, kültür ve toplum tarihine çok değişik yaklaşımları olanaklı kılan bir türdür. Seçilen kişinin yaşamını oluşturan olayların seçiminde çok dikkati gerektirdiği için de, çok ustalık isteyen bir türdür. Gerçek tarih yazarı gibi, biyografi yazarı da olayları sıralamakla yetinemez; ona düşen, genel olarak bir dönem ve belli toplumsal koşullar ile belli kişi arasındaki karşılıklı ilişkileri sergileyebilmektir. **Goethe**'ye göre biyografinin başlıca görevi, insanı içinde yaşadığı zaman parçasının koşulları doğrultusunda betimlemek, bu zamanın ona ne ölçüde aykırı ne ölçüde uygun düş-

tüğünü, bu koşullardan nasıl bir dünya görüşü ve insanlara ilişkin nasıl bir bakış açısı geliştirdiğini, eğer söz konusu olan bir sanatçıysa, bunları nasıl yansıttığını göstermektir.

Bu niteliğiyle biyografi, hem ele alınan kişinin ve yaratısının çok daha iyi anlaşılmasını sağlar, hem de başkaca araştırmalar için çok önemli bir kaynak oluşturur.

Açıkça söylememiz gerekirse, ülkemiz kültür yaşamında biyografi türü, uzun yıllar boyunca gereken yerini alamadı. Yazın alanından örnek verecek olursak, dünya yazınının yapıtlarının hemen tümü dilimize çevrilmiş yazarlarının bile biyografileri, dilimizde henüz eksik. Durum yabancı yazarlar açısından böyle de, kendi yazarlarımız açısından farklı mı? Hayır. Ya da en azından bu noktadaki fark büyük değil. Bugün kendi yazın geçmişimizin büyüklerini de gerçek anlamda biyografik çalışmalarla yeterince değerlendirebilmiş olduğumuz, söylenemez.

İşte ülkemizde biyografilerin sistemli biçimde çevirisine ve yayımına girişilmesi, bu açıdan büyük önem taşıyor. Bu çeviriler, bize bir yandan batı yazınının ve kültür dünyasının büyüklerini yapıtlarıyla birlikte tanıtırken, öte yandan kanımca kendi yazın ve kültür dünyamızın büyüklerine de böyle bir yöntemle eğilebilmemiz için örnek oluşturacaktır.

YAZAR VE GEÇ GELEN ÜN

20. yüzyıl yazarlarının birçoğunun yaşam öykülerini belirleyen sürekli değişim öğesi Franz Kafka'nın yaşamında bulunmaz; yer değiştirmelere, uzun gezilere rastlanmadığı gibi, eğitici ve öğretici diye adlandırılagelen yaşantılar da görülmez pek. Kafka'nın meslektaşlarıyla önemli karşılaşmaları da olmamıştır. Musil Hofmannsthal, Rilke ya da Trakl gibi, önde gelen çağdaşı Avusturyalı yazarlarla bile tanışmamıştı. Aslında onların çalışmalarını izler — ki, tümüyle düzenli bir okur olmasa bile, (özellikle Thomas Mann sözkonusu olduğunda) çoğu zaman coşkulu bir okurdu — ama yine de edebiyat söyleşilerine doğrudan katılmazdı. Böyle bir söyleşide olsa olsa azkonuşan, çekingen bir dinleyici olarak kendini gösterirdi. Dergi ve yayınevlerine müsvettelerini ancak kendisinden istendiğinde yollar, arkadaş çevresini birkaç kişiyle sınırlı tutardı. Taşralı bir yaşamdı onunki — Stifter ya da Yeats'de de olduğu gibi «yerel» di. Fransız Kafka, 3 Temmuz 1883'de Prag'da doğdu; doğup büyüdüğü bu kentten binde bir, o da çok kısa süreler için ayrıldı, 41 yıl süren kısa bir yaşamdan sonra yine aynı yerde, Straschnitz mezarlığında toprağa verildi. Prag'daki «Bohemya Krallığı İşçi Kaza Sigortası Şirketi»nde 14 yıl hukukçu olarak çalışmış, ancak akşamları ya da geceleri yaptığı *çiziktirmeleri tek tutkusu* olarak görmüştür.

Bu Prag'lı Yahudinin «mesai saatleri» dışında oluşan düzyazıları son onyıllar içinde dünya çapında ün kazanmıştır; önceleri yirmilerde dar bir Alman edebiyatseverler çevresinde görünmüş, özellikle Fransa'da, ilkin André Breton ve «Minotaure» çevresinde toplanan topluluk, sonra da Camus ve Sartre tarafından yaygınlaştırılmış ve nihayet İngiltere ve Amerika'da kendini kabul ettirmiştir. Neden sonra, 1950'de yapıtları Almanya'ya «geri» dönmüş, bunu izleyen yıllarda ilk Almanca «geniş yığınlar için» bir toplu basımı yayımlanmıştır. Kafka'nın, edebiyat haritasında başkent yaptığı Prag'da ilk çekçe çevirilerinin yayımlanmasıysa, 1920'lerdeki birkaç denemeyi saymazsak, 1957'yi bulur. 1963'de ilk Rusça çeviri, *Bir Ceza Sömürgesinde* çıkar. Yazarın ölümünden ancak 40 yıl sonra — yoksa «daha» 40 yıl bile geçmeden mi deseydik — yapıtları tüm dünyada okuyucu bulur.

Yazarın yaşamı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu çifte monarşisinin bilinmeyen hemen hiçbir yanı bulunmayan son 30 yılıyla, Çekoslavakya Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına rastlar; buna karşın bugüne değin bu konuda pek az şey öğrenilmiştir. Bunun nedenini, yalnızca bu yaşamın göze çarpmaksızın akıp gitmiş olmasına değil, özellikle 1933 ile 1945 yılları arasındaki siyasal olaylara bağlamak gerekir. Bu olaylar ilk elde yazarın yapıtlarına musallat olmuştur: 30'ların başlarında Gestapo (Kafka'nın ömrünün son yılındaki kadın arkadaşı) Dora Diamant'ın Berlin'deki evinde yaptığı aramada bir tomar elyazmasına el koymuştur — artık bunlara yitirilmiş gözüyle bakmak gerekiyor. Yapıtlarının 1935'de başlanan ilk toplu basımı önce engellenmiş, sonra da yasaklanmıştır. Nazilerin Çekoslavakya'yı işgalleri ise çok daha kötü sonuçlar doğurmuştur: Kafka'nın üç kızkardeşi zorla toplama kamplarına yollanmış, orada katledilmiştir — pek çok arkadaşı ve akrabasının da paylaştığı bir yazgıdır bu. Arşivler yokedilmiş, belgeler, (bu arada Kaf-

ka'nın kitaplığı (*) ve bir sürü mektubu) kayıplara karışmış, yaşamına tanıklık eden kişiler öldürülmüştür. Yıllar önce ilk kez Prag'a gittiğimde, aynı zamanda hem üzücü hem de avuntu kaynağı bir manzarayla karşılaşmıştım. Bir yanda, Avrupa'nın hâlâ ayakta duran en güzel kentlerinden biri duruyordu karşımda, öte yanda ise bu manzaranın karşıtı. Kafka'nın sağken oturduğu ya da çalıştığı binaların hemen hemen hepsi yerli yerindeydi: Kinsky Palas, Schönborn Palas, Minuta Binası, Oppelt Binası, Bilkovà 10, Zeltner Sokağı 3 ve Lange Gasse 18 numaralı evler, Poric 7 numaradaki büro, Alchimisten Sokağı'ndaki ev. Taşrada, Wossek, Podie brad, Triesch, Schelesen ve Matliary'de de durum pek farklı değildi. Öte yandan belgelere ilişkin aramalarım hep yağmalanmış arşivlerde sona eriyordu; hâlâ yaşayan tanıkları arayışım ise hep Maisel Sokağı'nda, duvarları yüzlerce fiş kutusuyla dolu olan, Yahudi Belediye binasının bir odasından öteye gidemiyordu: Kutulardaki kırmızı fişler, soyadı, ad, doğum yerinin altında hep aynı damgayı taşıyordu: Oswieçim — yâni Auschwitz Toplama Kampı.

(*) Kısa bir sûre önce Kafka'nın 200 kitabı Almanya'da bulunmuş, Çekoslavakya'daki Almanca Edebiyat Enstitüsünce satın alınmıştır. (Bak.: Gösteri 27, Şubat 1983) (ç.n.)

Nişanlısına ve ailesine yazdığı mektuplardan geriye kalanları da hesaba kattığımızda, Kafka'nın 3000 sayfayı aşan ve yazınsal yapıtlarından çok daha kapsamlı olan günlük ve mektuplarına karşın, Kafka, dış yaşamının günışığına çıkarılması için çok az katkıda bulunmuştur. Kendi yaşam öyküsüyle ilgili tek büyük sayılabilecek açıklaması, ömrünün geç döneminde (1919) yazdığı *Babaya Mektup*'tur, *İkimizi de biraz rahatlatmak, yaşamayı ve ölmeyi daha da kolaylaştırmak* (1) için girişilen sonuçsuz bir denemedir bu. Ancak bu amaç — oğlunun yazınsal çalışmalarını kuşkuyla ve anlayışsızlıkla izleyen babayı *rahatlatma* çabası — birçok gerçeğin çarpıtılmasına neden olmuştur; zaten Kafka'nın kendisi de bir yıl sonra, mektupta kullandığı bazı a v u k a t ç a o y u n l a r 'dan (2) söz etmiştir.

Kafka'nın kendi yaşam öyküsüyle ilgili diğer açıklamaları, bu tür amaçlardan uzak olsalar bile, çok seyrektir; genellikle de bir özeleştiri için kenar notları görevini görürler. Yalnızca bir yerde Kafka doğrudan doğruya atalarından söz eder. 1911 yılında günlüğüne şunları yazar: *Adımın anlamı ibranice'de karatavuktur. Tıpkı annemin anne tarafından büyükbabası gibi. Öldüğünde daha altı yaşında olmasına karşın, büyükbabası uzun ak sakallarıyla, dindar ve bilge bir kişi olarak kalmış annemin aklında. Ölünün*

ayakparmaklarını tutup, ona karşı işlemiş olduğu, olası kabahatleri bağışlaması için dua etmek zorunda kaldığını anımsıyor annem. Büyükbabanın duvarları dolduran, yığınla kitabını da anımsıyor. Her allahın günü, kışın bile, nehirde yıkanırmış; kışsa buzun üzerinde bir delik açıp, öyle girermiş suya. Annemin annesi genç yaşta tifodan ölmüş. Bu ölümden sonra büyükanne kendi içine kapanmış. Yemeği geri çeviriyor, kimseyle konuşmuyormuş. Kızının ölümünden bir yıl sonra, bir gün gezmeye çıkmış bir daha da geri dönmemiş; cesedini Elbe Nehrinden çıkarmışlar. Annemin büyükbabasının babasına gelince, o büyükbabadan da bilge birisiymiş; Hıristiyanlarca da, Yahudilerce de aynı derecede sevilir, sayılırmış. Büyük bir yangın sırasında sofuluğu yüzünden bir mucize olmuş, evinin çevresindeki evler yanıp kül olurken, yalımlar onun evine sıçramamış, en ufak bir zarar bile vermemiş. Dört oğlu varmış. Oğullarından biri Hıristiyanlığı seçip, hekim olmuş. Annemin büyükbabası dışında hepsi çok geçmeden ölmüşler. Büyükbabanın da, annemin deli dayı Nathan diye tanıdığı, bir oğlu olmuş, bir de kızı, yâni annemin annesi. (*)

Garip bir rastlantı, Kafka'mn bu günlük kaydına ilişkin, son zamanlarda bulunan, buna benzer bir belge daha vardır elimizde: Kafka'nın annesinin, oğlu bu kaydı düştükten 20 yıl sonra, 75 yaşındayken kendi yaşamı üzerine küçük bir rapor olarak elle yazdığı iki sayfadır bu. Şöyle denmektedir orada: (Yazım özellikleri olduğu gibi korunmuştur.) «Pek kıymetli, rahmetli kocam Strakonitz yakınlarındaki Wassek'dendir. Babası boylu poslu, güçlü kuvvetli bir adamdı. Kendisi kasaptı, ama uzun yaşamadı. Karısı, kayınvaldem, evlatlarını her türlü sıkıntı ve cefaya göğüs gererek yetiştirmesini bilen, altı çocuk anası, narin yapılı, hamarat bir kadındı; zaten tek mutluluk kaynağı da, bu çocuklardı. Kocam daha ondört yaşında bir çocukken gurbete yollanmış, kendi karnını kendi doyurmak zorunda kalmış. Yirmi yaşında asker olmuş, takım komutanlığına kadar yükselmiş. 30 yaşındayken de beni aldı. Çok kısıtlı mad-

di olanaklarla ticaret hayatına atıldı; kısa zamanda, ikimizin de çalışkanlığı sayesinde, saygın bir isim yapmayı başardı. 6 çocuğumuz oldu. İçlerinden sadece 3 kızımız hayatta; en büyük oğlumuz Franz ince yapılı, ama sağlıklı bir çocuktu. Franz 1883'de doğdu; iki yıl sonra Georg adında bir oğlumuz daha oldu. Çok güçlü, gürbüz, güzel bir çocuktu Georg, iki yıllıkken kızamıktan öldü. Sonra da üçüncü çocuğumuz dünyaya geldi. O da daha 6 aylık bile olmadan ortakulak iltihabından öldü. Heinrich'di adı. Üç kızımız da mutlu birer izdivaç yapmışlardır.

Ben Bad Podêbrad'da doğdum. Büyükbabam, annemin babası, tam bir musevi olarak yetişmişti. Çok büyük bir mağazaları vardı, ama büyükbaba kendini Tevrad'a vermeyi yeğlediğinden, mağaza çok ihmal edildi. Büyükbaba tam anlamıyla sofuydu. Çocukluğumda duyduğuma göre iki de erkek kardeşi varmış. Biri öyle sofuymuş ki, okul çocuklarının ardına takılmalarına, alay etmelerine karşın, paltosunun üzerine dini atkısını atar, öyle dolaşırmış. Okulda çocuklar bu yüzden azar işitirler, bu aziz adamcağızı rahatsız etmemeleri için sık sık kulakları bükülürmüş, yoksa hiç acımadan cezalandırılacakları söylenirmiş, ama dinleyen kim. Büyükbaba da yaz kış demez, her gün Elbe'ye yüzmeye giderdi. Kışın, her yer donduğunda, suya dalabilmek için buzu kırdığı bir de baltası vardı. Kardeşlerden üçüncüsü de hekimmiş, kendini vaftiz ettirip, Hıristiyan olmuş.

Annem en eski, Tevrat'a bağlı, dindar ailelerden birinin tek kızıydı. 28 yaşında tifo salgınında öldü ve o zamanlar daha üç yaşında olan benden başka, ardında üç erkek evlat bıraktı. Babam bir yıl sonra yeniden evlendi ve ağabeylerim gurbette olduklarından, annemle babam evimizi, Podebrad'daki mağazayı da satarak Prag'a göç ettiler. Babam kendi halinde sakin bir hayat sürdü; 86 yaşında vefat etti. Babam Humpoletz'de doğmuştu, çuhacı olarak çalışmış, Podebrad'da bir tuhafiye dükkanı açmıştı. Babamın hepsi de atölye sahibi dört erkek kardeşi daha vardı. İçle-

rinden üçü uzun ömür sürdü. Benim de beş erkek kardeşim vardı. Dördü tüccardı, biri de halen hekim. İçlerinden ikisi geç yaşta öldü. (4)»

Dikkati çeken nokta, Kafka'nın günlüğündeki notta sadece annesinin akrabalarından söz etmesidir: Anne tarafından aldıkları ağır basmakta, belirleyici bir rol oynamaktadır Kafka üzerinde. Kafka'nın annesinin, küçük bir Bohemya kasabası olan Podebrad'da yaşayan akrabalarının etkisi de açıkça görülür. Hep dindar ve inzivaya çekilmiş aydınlar, hahamlar, arada birkaç hekim, çok sayıda bekâr ve garip kişiler çıkarmış bir ailedir bu; o çevrede biraz kafadan çatlak, acaip fikirli kişiler olarak tanınmışlardır. Hepsi narin bir yapıya sahiptirler; Kafka da onlara çekmiştir. Annesinin, baba tarafından akrabaları ise Bohemya ve Moravya'da sık rastlanan tuhafiyeci ailelerden biriydi, yâni «aydınlanmış» ılımlı ortodoks bir aileydi.

Kafka'nın anne tarafından büyüklerinde o zamanın dinsel bölünmüşlüğü açık seçik görülür:

Büyükbaba Jakob Löwy çoktan «asimile olmuş» biriydi; büyükanne Esther ise çok dindar bir aileden gelmekteydi. Dördüncü çocuktan sonra anne (Kafka'nın annesinin anlattığına göre) tifodan ölür (1859). Ancak büyükannenin, Kafka'nın bize anlattığı intiharının başka nedenleri vardır. İlk karısının ölümünün üzerinden daha bir yıl bile geçmeden Jakob Löwy ikinci kez evlenmiş, bu da büyük bir olasılıkla büyükannenin kendi canına kıymasına neden olmuştur. Demek ki, Kafka'nın 1856'da doğan annesi Julie'nin annesi ve büyükannesiyle büyükbabası erken yaşta ölmüşler; Julie de dört yaşından itibaren babanın ve üveyannenin gözetiminde büyümüş. Bu ikinci evlilikten iki erkek çocuk daha dünyaya gelmiştir. Bu altı kardeşin yaşamda kendilerine çizdikleri yollar bile, ailenin ilginçliğini bir kez daha tanıtlamaya yeter: Julie'nin en büyük ağabeyi Alfred — Kafka'nın «Madrid'li dayısı» — hiç evlenmemiş, İspanyol Demiryolları Genel Müdürlüğü'ne değin yükselmiştir. Bir başka ağabey, Josef'de yurtdışına göç etmiş, Kongo'da bir çok kervana sahip bir

sömürge şirketi kurmuş, daha sonra Paris'de evlenmiştir. Üçüncü ağabey, Richard, tüccar olmuş, tümüyle «normal» bir yaşam sürmüş, üç çocuk sahibi olmuştur. Üvey kardeş Siegfried Kafka'nın en sevdiği dayısıdır; kendine özgü gariplikleri olan, açık hava hastası, görmüş geçirmiş, okumuş (koca aile içinde bir tek onun büyük bir kitaplığı vardır), şakacı, yardımsever, hayırsever, yalnızca dışarıya karşı biraz *soğuk* (5) görünen bu dayı hep bekâr kalmış, sonradan Kafka'nın onu sık sık ziyaret edeceği, Moravya'daki Triesch'de köy hekimliği yapmıştır. Üvey kardeşlerin ikincisi Rudolf da hiç evlenmemiş, Kosirer birahanesinin muhasebecisi olarak kendi içine kapanık bir yaşam sürmüştür. Kafka'nın dayıları arasında en tuhafı ve en içe dönük olanıdır Rudolf. Sonradan dinini değiştirip, katolik olmuş, Kafka'nın yazdığına bakılırsa *gitgide anlaşılması olanaksız, fazlasıyla alçak gönüllü, yalnız, yine de çenesi düşük bir adam* (6) olma yönünde gelişim göstermiştir. Bu özelliklerden bazıları, özellikle, alabildiğine mahçup bir alçakgönüllülük, çekingenlik ve belli ölçüde ilişki kuramama Kafka'da da iyiden iyiye yer etmiştir. *Alınganlık, adalet duygusu, huzursuzluk* (7) — Kafka, Löwy soyundan aldıklarını böyle tanımlamaktadır.

Buna karşılık baba tarafından aldığı özellikler ise nispeten azdır. Kafka'nın babası Herrmann 1852 yılında Güney Bohemya'da Wossek denilen, nüfusu yaklaşık yüz kişiyi geçmeyen küçük bir köyde doğmuştur. Çok zor koşullar altında büyümüştür. Kasap olan babası Jakob Kafka oldukça geç bir dönemde, 35 yaşındayken (1849) komşu kızı Franziska Platowski'yle evlenmiştir. Jakob Kafka'nın sekiz kardeşinden yalnızca en büyük ağabeyi, o sıralar Yahudilerden istenen evlenme izin belgesini edinebilmişti — ancak 1848 yılında Yahudilerin genel olarak eşit haklara sahip olmaları sağlanmış, bunun sonucunda da Yahudiler Çekoslovakya taşrasından bölük bölük «liberal» kentlere göç etmişlerdir. Kafka'nın büyükbabası Jakob Kafka ise bu olaydan 40 yıl sonra, kendi köyünde yapayalnız kalan Yahudilerin sonuncusu olarak ölmüştür. Jakob Kafka'nın ikisi kız, dördü oğlan al-

tı çocuğu olmuştur. (Oğlanlar daha sonra Strakonitz, Kolin ve Leitmeritz'de tüccar olmuşlardır). Çocukların hepsi, küçük yaştan başlayarak, yaz kış, sabahın köründe, çoğu zaman yalınayak, bir el arabasıyla o yöredeki köylere et ürünleri götürmek zorundaydılar. Evleri, Bohemya'da sık rastlanan, yüksekliği bir adam boyunu geçmeyen köylü kulübelerinden biriydi. İçinde sekiz kişilik ailenin üst üste yaşadığı bu ev, yerden pek yüksek olmayan, alçak tavanlı, kutu gibi bir odadan ibaretti. Çocukların eğitim düzeyinin, yaşam koşullarına bakıldığında, ortalamanın üzerinde olduğu görülüyor. Wossek'de o zamanlar hâlâ, (bir zamanlar varolan, büyük bir Yahudi Cemaati'nden arta kalmış) bir Musevi okulu vardı; Kafka'nın babası da burada, (anadili çekçeydi), Almanca okuma yazmayı, daha doğrusu yalnızca en gerekli olan şeyleri, öğrenmişti. Otuz yaşındayken nişanlısına yazdığı mektuplar bile bir yığın yanlışla doludur; üstelik anlatımın da bir mektup örnekleri kitabından alındığı açıkça belli olmaktadır.

Herrmann Kafka ondördünde Wossek'den ayrılmış, şansını çerçilik yaparak denemiştir; görünüşe bakılırsa bir ölçüde de başarı sağlıyabilmiştir. Askerliğinden sonra Prag'a yerleşmiş, orada birkaç yıl sonra, kuşkusuz, varlıklı bir bira üreticisinin kızı olan nişanlısı Julie Löwy'nin de bazı katkılarıyla, bir tuhafiyeci dükkanı açmıştır. Kafka'ların *yaşama iş ve kazanma tutkuları* (8) onda, *daha şen, daha zinde, daha yavmacıksız, daha delidolu* (9) olan diğer ağabeylerinde olduğundan daha fazla öne çıkmıştır. Herrmann Kafka zor geçen gençlik yıllarını hiçbir zaman unutmamış, bunu sürekli çocuklarının kafasına sokmaya çalışmış, yalnızca toplumsal saygınlığı, ulaşmaya değer tek amaç olarak görmüştür. Bu toplumsal saygınlığa erişebilmenin yolu da, eski Avusturya taşrasının başkenti olan bir kentte, sadece Almanların oluşturduğu küçük bir yüksek kesimden geçen dolambaçlı bir yoldu. (1900 yılında, 450 000 nüfuslu Prag'da topu topu 34 000 kişi Almanca konuşuyordu). Doğal olarak bu, Kafka'nın babası için, ortalıkta Avusturya köken-

li oldukça liberal bir Yahudi düşmanlığı eserken bir Yahudi olarak karşılaşacağı zorlukları bir an için gözardı etsek bile, hem kökeni hem de sınıfı bakımından göze alınması güç, «dolambaçlı bir yoldu». Aslında o sıralar, «kuruluş yılları»nda (*) sınıfsal konum da pek aşılması olanaksız bir engel oluşturmuyordu. Asıl önemli engel, Kafka'nın babasının Çek taşrasından gelmesi ve ilk Prag yıllarında kendini bir Çek gibi duyumsaması ve bir Çek gibi davranması olmuştur. O sıralar, aşağı yukarı 1890 yılında kurulan, Heinrich sokağındaki sinagogun yönetim kurulunda yer alması da bu yüzdendir. Bu sinagog Prag'daki Çekçe vaaz verilen ilk sinagogdu; zemin katında da gerici bir Çek gazetesi olan «Hlas naroda»mn yazı işleri bulunuyordu. Ancak çok geçmeden Herrmann Kafka siyasal tavırsızlık, oportünistlik yönünde bir «değişim» göstermiştir. İlkin Çingene sinagogu cemaatine, sonra da Pinka sinagoguna geçmiştir. 1907 yılının Prag adres rehberinde mesleğini («tuhafiye, fantezi eşyalar, süs eşyası, güneşlik, şemsiye, baston ve pamuk satıcısı») diye belirttikten sonra, kendisinden oldukça emin bir biçimde bir de «Mahkeme nezdinde yeminli bilirkişi» ibaresini kondurmuştur. O tarihte hâlâ bir Alman meşe dalında seken küçük karga kuşu (Çekçesi: Kavka — mağazanın amblemidir bu kuş), daha sonraki yıllarda (Çekoslavakya Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte) daha az göze çarpan bir asma dalına sıçrayacaktır. Alman toplumuyla kaynaşma yolunda yapılan kararlı denemelere en belirgin kanıt ise, çocukların gördüğü okul eğitimidir — Kafka ailesinin tüm çocukları yalnızca Alman okullarında okumuşlardır.

Kafka'nın anne ve babası çok farklı kökenlerden geliyorlardı. (Bu farklılıktan adeta Eski Bohemya'nın toplumsal ve dilsel karmaşıklığı yansır).Herrmann Kafka ile Julie Löwy'nin Prag'da, 1882 Eylül'ünde evlenme siciline ev-

(*) 1871/73 yılları arasında Fransa'nın ödediği milyarlar tutan savaş tazminatı piyasada büyük dalgalanmalara neden olmuş, yerden biter gibi anonim şirketler kurulmuştur. (ç.n.)

lenmeleriyle ilgili düşülen kayıtta da görülür bu: Çek Yahudisi, taşra proleteryasından gelen Herrmann, Prag'da, artık pek kimsenin oturmadığı, yirmi yıl sonra tamamen yıkılacak olan getto bölgesinin varoşlarında yaşarken, Julie varlıklı, aydın, Alman Yahudi burjuvazisinin bir kızı olarak, Altstädter Ring'deki en güzel evlerden birinde, «Smetana Binası»nda otururmuş. Kafka'nın kendisi de, bir yıl sonra, 3 Temmuz 1883'de, sanki bu köken farklılığının bir kez daha belgelenmesi gerekiyormuş gibi, bu iki kent kesiminin tam orta çizgisinde (St. Nikolous kilisesine ait, 1/27 numaralı «Zum Turm» binasında) dünyaya gelmiştir. Kafka'nın kökeni aynı zamanda onu «Prag Okulu»nun öteki yazarlarından ayrı kılmıştır: İçlerinden bir tek Kafka Çekçeyi hemen hemen yanlışsız konuşup, yazabiliyordu; yalnız Kafka, eski kentin göbeğinde, o zamanlar hâlâ mimarî bir birim olarak varolan getto bölgesinin tam sınırında büyümüştü. Kafka Çek halkıyla arasındaki yakın bağları hiçbir zaman koparmamış, gençlik yıllarında esen havayı hiçbir zaman unutmamıştır. Nitekim Janouch'a şöyle der bir kezinde: *O karanlık köşeler, esrarengiz geçitler, kör pencereler, kirli avlular, gürültülü meyhanelerle basık hanlar içimizde yaşıyor hâlâ. Yeni kurulan kentin geniş caddelerinden geçiyoruz, ama adımlarımız, bakışlarımız ürkek. Yoksulluğun eski sokaklarındaymışız gibi içimiz titriyor. Yüreğimizin yürütülen temizlikten haberi yok. İçimizdeki, sağlığa aykırı o eski Yahudi kenti, çevremizdeki bu sağlığa uygun kentten çok daha gerçek.* (10)

Kafka tüm yaşamı boyunca — ömrünün son yıllarında hastalığı onu bir senatoryuma yatmak zorunda bıraktığı zamanın daşında — Prag'ın eski kent (Altstadt) semtinden çok seyrek ayrılmıştır. O günleri yaşıyan bir tanığa göre: «Bir kezinde pencereden Ring alanına baktığımızda, binaları göstererek şöyle demişti Kafka: *Lisem işte buradaydı; orada, karşı tarafa düşen şu binada da üniversite ve biraz ilerde solda bürom. Tüm yaşamım bu küçük çemberin içine* — bir yandan da küçük çemberler çiziyordu havada — *hapsedilmiştir.* (11)

Bu hapsedilmişlik, içinde yaşanan mekânın kısıtlanmışlığı pek alışılmadık bir şey değildi o zamanlar için. Şu da var ki, Kafka ailesi bu ilk Prag yıllarında özellikle tutumlu bir yaşam sürmek zorundaydı. Mağazanın açılışını izleyen ilk yedi yıl boyunca oturdukları evler oldukça küçüktü; sık sık da oradan oraya taşınıyorlardı. (Wenzel Alanı 56, Geist Sokağı V/187, Zeltner Sokağı 3, Niklas Caddesi 36). Bu evlerin hepsi eski kentin tam göbeğinde ya da yakınında bir yerdeydi. Ailenin 1889 Haziran'ında taşındığı, ilk büyük ev olan ortaçağdan kalma, dört katlı Minutâ Binasındaki ev de (Altstadter Ring 2) bu kuralı bozmuyordu. Bu bina küçük Altsdadter Ring'i büyük Ring'den ayırıyor, arka yüzü de Belediye binasına bakıyordu. Kafka'nın kızkardeşleri Elli (1889), Valli (1890) ve Ottla (1892) bu evde doğdular. Küçük Ring, küçük Ring'den sağa sola sapan sokaklar «Pawlatsche» denilen sıra sıra balkonları ve daracık iç avlularıyla «geçitli binalar» — kent içindeki parklara ya da yakın çevreye yapılan gezileri saymazsak — küçük Kafka'nın oyun alanını oluşturuyordu. 1889 güzünden başlayarak, Minuta Binasından bir yol da Etpazarı'ndaki Alman Erkek Okulu'na uzanıyordu; ilk okul yoluydu bu yol. İlk çocukluk anılarının otuz yıl sonra bile ne denli canlı olduklarını, Milena'ya yazılan bir mektup gösteriyor:

Kısa boylu, kara kuru, sivri burunlu, yanakları çökük, ama tuttuğunu koparan, dediği dedik bir kadın aşçımız vardı; o götürürdü beni sabahları okula. Küçük Ring'i büyük Ring'den ayıran sokaktaydı evimiz. Önce Ring'den, sonra Tein Sokağından, kale kapısı gibi bir kemerden geçip Pazar Sokağına, oradan da Et pazarına inerdi yolumuz. Ve bir yıl boyunca her sabah, aynı sahne yinelendi. Kapıdan çıkar çıkmaz ahçı kadın başlardı söylenmeye: Evdeki yaramazlıklarımı bir bir anlatacakmış öğretmene. Pek yaramaz bir çocuk sayılmazdım, ama inatçıydım, tembeldim, üzgün, öfkeli bir çocuktum. Bunlar bir araya gelince, öğretmenin işine yarayacak bir şeyler çıkardı ortaya belki. Bunu biliyordum ve dolayısıyla aşçının gözdağını hafife almazdım. Okul yolu

bitmeyecek gibi uzun görünürdü önceleri, yolda neler olmaz der, umutlanırdım. (Oysa yollar, bitmeyecekmiş gibi uzun değildir; bu nedenle o çocukluktaki görünüşte hafife alış, o ürkekliğe ve ölesiye ciddiyete kaynak olur). Daha Altstädter Ring'deydik, hem inanmıyordum aşçının öğretmenle konuşabileceğine! Aşçımız saygın biriydi, ama yalnız evde; öğretmenimiz ise herkesin saydığı biriydi; cesaret edebilir miydi aşçımız onunla konuşmaya?... Pazar Sokağının girişine yaklaşırken... bu gözdağından duyduğum korku ağırlık kazanırdı. Zaten okulun kendisi başlı başına bir korku kaynağıydı, aşçı da, bunu daha da arttırmak için elinden geleni yapıyordu. Başlardım yalvarmaya; o hayır diye başını sallardı. Yalvardıkça önemini kavrardım yalvardığım şeyin, tehlikede o oranda artardı. Dururdum sokağın ortasında, özür dilerdim, o beni kolumdan çekerdi. Anama babama söylerim bu yaptıklarını derdim, gülerdi. Burada onun borusu ötüyordu. Dükkan kapılarına, duvarlara tutunurdum, eteğinden çekerdim, direnirdim, beni bağışlamadan bir adım atmak istemezdim (ona da neler çektirmişim!), ama sürüklerdi beni, şimdi bu yaptıklarımı da öğretmene anlatacağını söyler sürüklerdi beni. Vakit ilerler, Jakob Kilisesinin saat sekizi vururdu; okulun zillerini duyar, öteki çocukların koşmaya başladıklarını görürdüm. En korktuğum şey, okula geç kalmaktı. Biz de başlardık koşmaya, bir yandan da «söyleyecek — söylemeyecek» diye sürekli düşünürdüm. Söylemezdi! Hiç ele vermedi beni. Ama isteseydi yapabilirdi. Elinde bu olanak vardı, dahası, görünürde giderek artan bir olanaktı bu (dün söylemedim, ama bugün söyleyeceğim, bak görürsün!) ve bu olanağı hiç elinden bırakmadı. (12)

Çocukluk fotoğraflarında da görülen bu *ölesiye ciddiyetin* ve *ürkekliğin* nedenlerini anne babanın verdiği eğitimde aramak gerekiyor; eğitim diye bir şeyden sözedebilirsek tabii. O zamanlar eğitim üzerine kafa yormak genelde görülmüş şey değildi çünkü, hele Kafka'nın evinde böyle bir şey hiç olmazdı. Çocuk, aşçı kadının ve onyıllarca Kafka ailesiyle birlikte yaşayan, genel olarak «sleéna» (matmazel) di-

ye çağrılan Çek asıllı ev kahyası Marie Werner'in gözetimi altında büyümekteydi. Bunlardan birincisi ne denli sert ise, öbürü de o denli candandır; ama gelgelelim onun da babadan ödü patlar, çıkan her tartışmada babaya hep: «Ben bir şey demiyorum ki, sadece düşünüyordum» diye karşılık vermeyi adet edinmiştir. Bu iki «saygın» kişiye ek olarak ilk yıllarda bir çocuk bakıcısı, sonra da (Prag'ın «kalburüstü» ailelerinde varlığı gerekli olan) bir Fransız mürebbiye gelmiştir. Kafka anne ve babasını pek seyrek görmektedir. Baba gittikçe genişleyen mağazasmda tahtını kurmuş, yeri göğü inletirken, anne de hem yardım, hem de babanın, *hayvan, köpek ve satılmış düşmanlar* (13) gözüyle baktığı tezgahtarlar karşısında bir yardımcı ve denge unsuru olmak amacıyla sürekli babanın yakınında bulunmak zorundaydı. Aile eğitimi sofrada verilen talimat ve buyruklarla sınırlandırılmıştı, ne de olsa anne akşamları bile *haykırmalar, kahkahalar ve sataşmalarla geçen (ıslıkları da unutmayalım) alışılagelmiş kâğıt oyunlarında* (14) babaya eşlik etmek, muhabbete katılmak zorundaydı. *Bu güzel döşenmiş oturma odasının boğucu, zehirli, çocukların sağlığına zararlı havası'nda* (15) büyüdü Kafka. Babanın verdiği kısa ve kesin buyruklar ona hep anlaşılmaz ve gizemli geliyordu. Sonunda *herşey karşısında o denli güvensizlik duymaya başladım ki, artık yalnızca elimde ya da ağzımda tuttuğum ya da hiç değilse çok geçmeden oralara gidecek şeylere gerçekten benimmiş gözüyle bakar oldum.* (16) Bu güvensizliğe özellikle Kafka'nın *Babaya Mektup*'ta anlattığı, babanın verdiği eğitimin yönü yol açmıştır. *Sen bir çocuğa ancak kendi yaradılışına uygun biçimde davranabilirsin, yâni güçle, gürültü patırtıyla, birden kızıp parlamalarla; nitekim bu durumda herşeye karşın bu yolu izlemek sana çok uygun gözüküyordu, çünkü sen benden güçlü, gözüpek bir delikanlı yaratmak hevesindeydin.* (17)

Bu tür istemlerin karşısına dikilecek karşıt güçlerin — anne tarafından alınan alınganlık ve duygululuk — oldukça zayıf olduğunu kestirmek pek güç olmasa gerek, ne de olsa

(Kafka'nın biraz da kızarak günlüğüne *artık geçmişe karışmış bir mürebbiye'nin* kanısı olarak geçirdiği gibi) *söz dinleyen, uysal yaradılışlı, akıllı, uslu* ([18]) bir çocuktu Kafka. Babanın buyruklarını ve Wossek'de zorluklarla geçen gençlik yıllarına yaptığı göndermeleri aklı bir türlü almıyordu. Bunun nedeni de dış dünyaydı: O zamanlar Prag kenti, oldukça yüzeysel bir biçimde, «Monarşinin mücevherat kutusu» olarak gösteriliyordu; emeklilerin, kukumav kuşlarının, yazar bozuntularının El Dorado'suydu burası. Aslında yüzyılın bitimindeki son onyılda — yâni Omladina Davası (*) yıllarında — Çeklerle Almanlar arasında çatışmalar, sokak kavgaları ve suikastler boy göstermeye başlamıştı çoktan. Burjuvazi bu gelişmeler karşısında elden geldiğince kulaklarını tıkamaktan yanaydı, ama okul çocukları, Alman ve Çek öğrenciler arasında her zaman ucuz atlatılamayan «geleneksel» çatışmalarla olan biteni tüm çıplaklığıyla yakından hissetmeye zorlanıyordu: Kafka'nın daha sonra arkadaş olacağı Oskar Baum bu kavgalardan birinde gözlerini yitirmişti.

Tabii, *Mektup*'tan anlaşıldığı üzere bu çatışmalar Kafkanın babasını da pek ilgilendirmiyordu:

Örneğin Çeklere, sonra Almanlara, sonra da Yahudilere atıp tutabiliyordun; hem de yalnız bazı yönlerini hedef alarak değil, her bakımdan; ve sonunda da tabii kala kala geriye senden başka kimse kalmıyordu. Benim için, haklılıklarına düşünceyi değil, kişiliklerini temel alan tüm tiranların sahip oldukları bir esrarengizliğe bürünüyordun. ([19])

Hiçbir tavır geliştirilmeyen bir evde, gizemli yasalarm buyruğu altında, anlaşılmaz bir çevrede büyüyen çocuğa, dışa karşı kapanmaktan başka bir şey kalmamıştı. *O zaman için varolan nesneler ve nesnelerin o zamanki durumlarıyla sınırlıydı düşündüklerim.* ([20]) Kendi çocukluğuna ilişkin bu

(*) Sırplarla Hırvatların başlattığı yazınsal ve siyasal bir ulusçu, gençlik hareketi. (ç.n.)

deneyimler Kafka'nın, kızkardeşi Elli'ye, oğlunu (Sêwift'in önerileri doğrultusunda) bir yatılı okula yerleştirmeyi öğütlemesine yol açmıştır. Bu mektubun olağandışı sert tonundan, kırk yaşına gelmiş Kafka'nın hâlâ bu yaradan gocunduğu anlaşılır:

Anne ve babanın kişisel çıkarları — analık, babalık duygusu denilen şeyin aslı — hiçbir sınır tanımaz. Eğitim anlayışı bakımından, anne ve babanın gösterdiği en büyük sevgi bile, paralı bir eğitimcinin en küçük sevgisinden daha çıkarcıdır. Başka türlü olması da mümkün değildir zaten. Anne baba, kendi çocuklarına karşı, normalde bir yetişkinin herhangi bir çocuğa davrandığı gibi davranamazlar, kendi kanlarındandır çünkü. Ama iki tarafın da kanı karışıyor: İşte al sana bir belâ daha. Diyelim ki çocuğu baba «eğitiyor» (ki aynı şeyler anne için de geçerlidir), o zaman örneğin çocukta, kendisinde nefret ettiği ve kendisinin bir türlü aşamadığı, yenemediği, ama bu kez kesinlikle kökünü kazımayı umduğu bazı şeyler bulacaktır, ne de olsa kendi kendisine sözünü dinletemez, ama görünürde zavallı çocukcağız avucunun içindedir. Böylece gözü dönmüş bir halde, daha serpilip, gelişmesini beklemeden, bu henüz yeni yeni oluşan insan yavrusuna bir saldırır ki, ne saldırış; ya da bir bakarsınız, korkuyla ayırt eder ki, kendi olağanüstülüğü olarak gördüğü, bu yüzden (bu yüzden!) ailede (ailede!) eksik olmaması gereken bir şey çocukta yok! Böylece başlar kafasına vura vura, çocuğa bunu kazandırmaya; sonunda başarır da, ama tam bir başarı değildir bu, çünkü bu arada çocuğun kafasını da kırıvermiştir.... çocukta sadece sevgiliyi görür, sevgiliye bağlanır, kendini küçük düşürüp, kulu kölesi olur onun, sevgisiyle çocuğu yiyip bitirir.

Tüm bunlar kişisel çıkardan doğmuştur; anne ve babanın kullandığı iki eğitim yöntemidir: Tüm basamaklarıyla tiranlık ve köleliktir bu yöntemler. Tiranlık çok nazik bir biçimde (Evladım, bana inan, ben senin annen değil miyim?), kölelik de büyük bir gururla (sen benim oğlumsun, beni sen kurtaracaksın!) biçiminde dile gelebilir, ama aslın

da ikisi de iğrenç mi iğrenç, çocuğu içinden çıktığı toprağa yine gerisin geriye gömmek için ideal iki karşı-eğitim yöntemidir. (21)

Mektubun bu bölümü, neredeyse bilincinde olmaksızın Kafka'ya verilen «eğitim»i sergilemektedir. Kafka'nın ilerki yıllarda da, baba tarafından «kafasına vura vura» sunulan idealden yakasını nasıl kurtarmaya çalıştığını göstermek olanaklıdır: Memur olduktan sonra bile Kafka önce bir bahçıvanın, sonra da bir marangozun yanında meslek öğrenmiştir. Her zaman amirlerinin «beceriklilik»leri, ya da arkadaşlarının enerjileri, kararlılıkları ve kendilerine güvenleri şaşırtmıştır onu. (Bu alanda kendisine örnek aldığı anlaşılan en yakın dostu Max Brod'la bu konuda bir çok kez konuşmuş, yazışmıştır.) Hatta kaba, fiziksel iriyarılığa, örneğin ölümünden altı ay önce Berlin'de gözlemlediği mobilya hamallarının iriyarılığına hayranlık duyuyordu Kafka. Doğrusu bu tavır, (anne tarafından, aldığı) içinde adamakıllı yer etmiş olan adalet duygusundan destek alıyordu; bu duygu sonunda, gitgide artan yalnızlıkla aynı bağlam içinde, neredeyse, vejetaryen bir yaşam tarzına ya da doğal yollarla tedavi düşüncesine bağlılık gibi yan görünümlerle kendini dışa vuran bir arınmışlık tapınmasına neden olmuştur.

PRAG - ESKİ KENT'DE ALMAN DİLİNDE EĞİTİM YAPAN İMPARATORLUK DEVLET LİSESİ

Prag gibi, her yerle «ilişki kurma olanağı» sunan bir çevrede, Kafka'nın yalnızlığının, o esrarengiz kendi içine kapanışının en birincil nedeni, gördüğü pragmatik ve soyut eğitim olmuştur. Bu aslında, ancak kısmen baba evine karşı bir suçlama olarak değerlendirilebilir. Ne de olsa, özellikle Kafka gibi bir çocuğun karşısındakilerden beklediği duyarlılık için eksik olan, yalnızca babanın zamanı ve eğitme yeteneği değildi; o zamanki toplumda da bir anlayış, hoşgörü eksikliği sözkonusuydu. Bu konuda tipik bir örnek, on yaşındaki çocuğun sorumluluğunun devredildiği eski Avusturya hümanist Gymnasiumudur (Lisesidir). Kafka'nın gittiği lise, Altstädter Ring'de, ailenin oturduğu evden birkaç adım uzaklıkta barok bir yapı olan Kinsky Palas'da bulunuyordu. Kafka'nın babası bu kez, uzun uzun düşünüp taşındıktan sonra, belli bir amaçla seçmişti bu okulu: Okul, diğerleri gibi, bir Alman okulu oluşunun yanısıra, Monarşi'nin memur gereksinmesini karşılamaya yönelik, h ü m a n i s t bir liseydi.

Altstädter Ring'deki yapının dış görkemi, okulun içinde egemen olan zihniyeti çok iyi yansıtıyordu. İmparatorluğun en az yirmi, otuz yıllık okul yönetmelikleri, öğretmen ve öğrenci arasında bir ilişkiyi hemen hemen olanaksız kılıyordu;

saygıyı öngörüyor, öğrencinin kişisel ilgilerini hiçe sayan anlamsız bir ezberciliğe özendiyordu. Okul her yıl sonunda, basılı bir «rapor» yayınlamayı adet edinmişti. Bu raporlardan birinde Kafka'nın sınıf öğretmeni olan Gschwind (o zamanki ölçülere göre, kendisine liberal bir eğitimbilimci demek yanlış olmaz), önlerine hazır verilen, «tüm bir yıl için geçerli olan müfredatlar»dan söz eder, «örnek dilbilgisi tümceleri için, bilimsel çalışmalardan yapılacak derlemeler» önerir, yazısının sonunda da, bunun tabii özellikle «öyküleme sanatını ailede edinmiş olan» öğrencilere yönelik olduğunu açıklar.

Karl Kraus bir kezinde, biraz da abartarak: «Katılım olanakları ne denli çoksa, katılım yeteneği de o denli azdır. Lisenin sağladığından daha çoğuna ne gerek var?» (22) Ancak Kafka'nın sekiz yıl boyunca, içinden geçtiği öğretim çarklarının, en gerekli katılım olanaklarını bile sunduğu söylenemez: Ders saatlerinin aşağı yukarı yarısı iki klasik dile ayrılmıştı; tarih diye çoğunlukla Eski çağ ele alınıyordu; Almanca dersi ise haftada üç saatlik bir okuma kursundan ibaretti. Çağdaş yabancı diller, müzik, resim ya da beden eğitimi zorunlu ders değildi. Yirmi yıl sonra Fritz Mauthner, kendisinin de bir zamanlar nasibini aldığı bu hümanist nitelikli, ama salt gösterişe yarayan öğretimle şöyle alay ediyordu: «Asıl hatanın bugün bile (1917) sistemin ikiyüzlülüğü, yâni okul programlarıyla, elde edilen başarılar arasındaki uçurum olduğunu sanıyorum... Okul programlarında hep, Latince ve Yunanca okumakla antik dünyanın havasına girileceği söylenir. Zaten çağdaş öğretim de bu hava olmadan kotarılamazmış... Oysa bu antik havaya girebilmeyi, ancak en iyi dilbilimciler üniversite yıllarında biraz olsun başarabilmektedirler. Biz öğrenciler arasında — sınıfta aşağı yukarı 40 kişiydik — yalnızca üç bilemedin dört kişi, eski klasik bir yapıtı pek zorlanmadan harfi harfine çevirebilecek denli yetiştirildiler; tabii bu gözde öğrencilerde Homeros ve Sofokles'e duyulan körü körüne bir hayranlık da eksik değildi; ne var ki antik havanın kendine özgülüğünü, eşsizliğini,

öykünülmezliğini aynı zamanda da yabancılığını kavrayacak bir anlayıştan oldukça uzaktılar. Öte yandan diğer öğrenciler, yâni sınıfın onda dokuzu, eski dil derslerinde dayaktan başka birşey görmemiş olsalar bile, lise bitirme sınavını iyi kötü başarıyla vermişlerdir. Eski diller onlara ne zevk vermiş, ne de bir yarar sağlamıştır. Tüm yaptıkları, sınavdan hemen sonra yeniden unutmak üzere, tek tük bir şeyler ezberlemekti, hepsi o kadar.» (23)

Kafka da antik havaya yabancı kalanlardandı; günlüklerinde, mektuplarında antik bir yazarın adına bile pek seyrek rastlanır. Hergün iki saat kafaya sokulan Yunan ve Latin edebiyatı daha çok dilbilgisinde yapılan kırpıntı avına (*) vesile oluyordu. O zamanlar daha Jacob Burckhardt'ın elinden geçmemiş olan «Alman Kültür Tarihi» ise, Schiller'in «Yunan Tanrıları»nda söylediklerine tam bir bağlılıkla, hiç üzerine toz kondurulmayan, sürgit bir yaşama sevinci şenliği olarak sergileniyordu: «Yaratıklar daha üstün, kişiler daha soylu... erdem kahramanca, daha bir gözüpek, daha tanrısal... ortalığı şenlendiren, apaydınlık, zorunlulukla bile alay eden güzelim görüntüler.»

Saf, kendi halinde bir öğrenci, bu netameli tarih imgesini, çevresindeki olaylara nasıl bağlasın? Hele, günün toplumsal, siyasal özelliklerini geçmişin özellikleriyle karşılaştırmak olanağı bile yokken. Aslında bu, Kafka'nın getirdiği «eleştiri»nin de çıkış noktalarından biridir: Bir karşılaştırma olanağı olmadığından, Kafka zamanının toplumunu soyut olmasına soyut, ama o oranda da acımasız bir netlikle görebilmiştir.

Almanca dersi de, neredeyse hiçbir değeri olmayan derslerden biriydi; yalnızca her an, her yerde kullanılabilecek denli özet bilgi vermeyi amaçlıyordu. Örneğin, öğrencilere uygun olması koşuluyla devşirilen kitaplar okutuluyordu bu derste. Bu kitapların ne mene şeyler olduklarını uzun uzun

(*) Kır ve ormanda, saçılan kâğıt kırpıntılarını iz olarak kullanarak (atlı ya da yaya) oynanan bir İngiliz oyunu. (ç.n.)

anlatmanın bir gereği yok: Halm, Gilm, Bodenstedt, Lingg, Greif Baumbach yer alırdı bu kitaplarda — bir de, tek olumlu nokta olarak, işlerine geldiği gibi renklendirilmiş, boz bulanık bir Goethe tablosu eklenebilir. Bu okuma kitaplarının dördüncü sayfalarında hep bir «ezberlenecek şiir listesi» bulunurdu; örneğin bir beşinci sınıf öğrencisinin payına yılda 470 dize düşmekteydi. Şiirlerin kime ait olduğunun en ufak bir önemi yoktu — Goethe'den tutun da Geibel'e değin —, şiirin tek bir ereği vardı, aktarılabilir ve sınanabilir olmak.

Din dersi başka türlü düzenlenmişti, ancak sonunda bu derste de benzer sonuçlar elde ediliyordu. *Baba'ya Mektup*'ta Kafka, kendisine sunulan o *hiç denecek düzeydeki Musevilikten* söz eder.

Gerçekten de, benim görebildiğim kadarıyla, hiç denecek düzeyde bir şeydi senin Museviliğin oyun yollu bir şeydi, hatta o kadar bile değildi. Yılda dört gün havraya gidiyordun, havra da hiç değilse bu işi pek umursamayan kimselere, işi ciddiye alanlardan daha yakındın; duaları bir formalite olarak sabırla okuyor, bazen tam o anda okunan duanın dua kitabındaki yerini bana gösterebilmenle beni şaşırtıyordun. Sonra ben bir kez havraya gitmişsem (önemli olan da buydu), orada can sıkıntısından, istediğim bir köşeye büzülüp oturabiliyordum. Diyeceğim havrada saatler boyunca esniyor, uyukluyor (havradaki gibi sanırım ilerde yalnızca dans dersinde sıkıldım), değişiklik yaratan birkaç olayın elden geldiğince tadını çıkarmaya çalışıyordum. Örneğin Bundeslade'nin (*) açılması, bu değişikliklerden biriydi; hep atış kulübelerini anımsatıyordu bana, bu kulübelerde siyah bir noktaya vurunca sandık gibi bir şeyin kapısı açılırdı; ancak atış kulübelerinde hep ilginç bir şeyler fırlar çıkardı açılan kapıdan; Bundeslade'de ise hep başsız eski bebekler vardı... Ancak bunun dışında can sıkıntıma pek dokunulmazdı...

(*) İçinde On Emir'in bulunduğu kutsal sandık. (ç.n.)

Havrada işte böyleydi durum; evde ise belki ondan da yoksul bir Musevilik havası esiyor, ilk Seder gecesiyle sınırlı kalıp, ondan ileri geçmiyordu; zamanla bu gece de gülme nöbetlerinin yer aldığı bir komediye dönüşmüştü... Burada henüz yeterince Musevilik vardı, ama yine de bir çocuğa aktarmaya yetecek gibi değildi. Sen bize aktarmaya kalkınca, damlalara dönüşüp, yok oluyordu... Tüm bunların, bir eşi daha bulunmayan bir olay olduğu da söylenemez. Taşradan kentlere göçen ve henüz nispeten dindarlığını koruyan Yahudi ara kuşağının büyük bir bölümünde durum bunun benzeriydi... Aslına bakılırsa, senin yaşamını yöneten inanç, belli bir musevi toplumsal sınıfın görüşlerinin doğruluğuna kesinkes inanmandı (24) (Bu son tümce Kafka'nın, babasının toplumsal saygınlık arayışından söz ettiği pek az yerlerden birisidir. Bir başka yerde daha açık bir biçimde dile getirir bunu Kafka: *Dinsel kuşkular toplumsal kuşkulara pek karışmadıkça senin gibi birini pek sarsamazdı,* (25) der.

Kafka'nın önüne konulan inanç malzemesi son derece azdı. Kafka onüç yaşındayken, babasının, çoktan asimile edilmiş geleneğin bir uzantısı olarak, «confirmation» adı altında duyurduğu Bar-Mizwah (*) bile Kafka için *gülünç ezberlemelerden* (26) başka bir anlam taşımıyordu; ne de olsa İbranice bilgisi çok azdı. (Kafka ancak 25 yıl sonra daha köklü bir dil öğrenimine başlamıştır). Öte yandan, sınıfında yine de Ortodoks ailelerden gelme, İbraniceyi evde öğrenmiş bazı öğrenciler de yok değildi; bu bakımdan Kafka da Fritz Mauthner'in hissettiklerini hissetmiş olmalı: «Musevi Din dersimiz birbiriyle ilgisiz iki bölümden oluşuyordu: Ahlâksal din öğretisi, ki aramızdaki en aptal olanlara bile aptalca geliyordu ve bir çok uzman doğubilimciye kök söktürecek Sami filolojisi alıştırmaları.» (27) Daha sonraları Kafka'da okuldaki din dersi üzerine şunları söyler: *Yahudilerin tarihi, insanın kendi çocukluğuyla birlikte unutulmuşluğun uçurumuna fırlatıp attığı bir masal görünümüne bürünüyor.* (28)

(*) Yahudilerde, onüç yaşını bitiren oğlan çocuğunun dinsel topluluğa kabul ediliş töreni. (ç.n.)

Lisenin son yıllarında Kafka'nın dinsel olan herşeyi yadsıma eğilimi artar: *Lise çağlarında sık sık... Bergmann'la — bir okul arkadaşım — ya içsel bir coşkunlukla ya da buna benzetilmeye çalışılmış, Tevratvâri bir biçimde Tanrı ve Tanrının olup olamayacağı üzerinde tartışırdık. O zamanlar ben sözü hemen, bir hıristiyan dergisinde bulduğum bir konuya getirirdim. Dünya saatle, Tanrı da saatçiyle karşılaştırılırdı orada ve sözüm ona saatçinin varlığı Tanrının varlığını kanıtlardı. Sanırım o sıralar bunu Bergmann'a karşı çok iyi kullanabiliyordum...* (29) 16 yaşındaki Kafka artık, cemaatçi olmayan bir derneğin, «Özgür Okul»un amaçlarına bağlanmıştır. Doğa tarihi öğretmeni Gottwald'ın da etkisiyle, o sıralarda yayımlanan «Dünyanın Sırları» adlı kitapta yer alan Darwin ve Haeckel'in yazılarını okur. Bu bir yerde çok olağandır, çünkü *hiç denecek düzeydeki Museviliği* sorgusuz sualsiz kabullenme, genç Kafka'nın özellikle o yıllarda gelişen etik katılığına kesinlikle ters düşerdi. Öte yandan baba evinden ya da okuldan uzanan herhangi bir yardım elinin olmayışı da, tüm dünyagörüşüyle ilgili sorunlara doğal olarak büyük önem verilmesine neden olmuştur.

Kuşkusuz «güven» duygusu böyle kazanılmazdı. Genellikle kayıtsız bir görünüş, kaba bir tavır maskelerini kullanan tedirginlik, Kafka'da bunun tam tersi bir biçimde, yânî göze çarpmayan bir giyim kuşam ve ürkek bir uzak durma biçiminde kendini göstermiştir. Bir sınıf arkadaşı bu konuda şunları söyler:

«Kafka'nın karakteristik bir özelliğinden söz etmem gerekirse, onda hiçbir şey göze çarpmıyordu, derim. Her zaman temiz, derli toplu, kendi halinde, ağır başlı biri olmuştur, ama şık giyindiği pek söylenemez. Okula kendini tam anlamıyla vermezdi, yine de okul, hiç aksatmadan üstesinden gelinmesi gereken bir şeydi onun gözünde. Hepimiz ondan hoşlanır, onu takdir ederdik, ama hiçbir zaman onunla samimi olamazdık, nerden çıktığı anlaşılmaz camdan bir duvar çepeçevre sarardı onu. O sessiz, ama sevimli gülümsemesiyle kendisi dünyaya açılıyor, ancak dışarıdakiler için

hiçbir aralık kapı bırakmıyordu. Aslında diğer sınıf arkadaşlarım hakkında, arkadaş olarak dertleşebilinecek kişiler oldukları için, daha çok şey anlatabilirim. Kafka'dan aklımda kalan, sakin görünüşlü, iyi kalpli, canayakın, açık sözlülükle, başka türlü olan herşeyi onaylayan, yine de her nasılsa herşeye uzak ve yabancı kalan, çelimsiz, upuzun boylu, çocuksu bir insanın resmi yalnızca.» (30)

Lise öğrencisi Kafka'yı bir fotoğraf şöyle gösteriyor: Duruşu biraz sıkılgan, dallarla kaplı yüksek bir balkon parmaklığına yaslanmış, sırtında, yelekli, yakası kapalı, üzerine tam oturmuş bir yetişkin giysisi, dik yakalar, boyunbağı, iki yana doğru açılmış, sarmaşıklara yapışmış zayıf eller, iri bir burun, küçük, sıkı sıkıya kapalı bir ağız, alna iyice yapıştırılmış kara saçlar, kuşkuyla gözlemleyen kişiye yöneltilmiş rüyadaymış gibi bakan, gri gözler. O zamanlar daha *gözü açılmamış* (31) olduğunu yazmıştır Kafka 1916'da günlüğüne. Gerek evin gerekse okulun yol göstermesini beklemek boşunaydı. Kafka dışarıyla kesinkes ilişkiyi kesme kararını aldıktan çok sonra varabilmiştir bunun ayrımına. Bir notta şöyle yazılıdır:

Görebildiğim kadarıyla, gerek okulda, gerek evde kendine özgülük silinip atılmaya uğraşılıyordu... Örneğin akşamleyin heyecanlı bir öyküyü okumaya dalmışken, salt kendisi düşünülüp, birtakım nedenler öne sürülerek okumasına ara vermesi ve yatmaya gitmesi gerektiği bir oğlanın kafasına asla sokulamaz... bu da benim kendime özgülüğümdü. Gaz lambasını söndürüp, beni ışıksız bırakarak bastırıyorlardı bunu; davranışları için de şöyle bir neden öne sürüyorlardı: Baksana, herkes uyumaya gidiyor, eh, sen de uyuyacaksın her halde. Böyle olduğunu görüyor, aklıma pek yatmasa da, çaresiz buna inanıyordum. Çocuklar kadar reformlar gerçekleştirmek isteyen kimse yoktur. Ama kimi açıdan hakkını yememek gereken bu baskı bir yana, hemen hemen her konuda olduğu gibi bu konuda da genelliğe dayanılarak sivriliğinin törpülenmesi bile başarılamayan bir diken, varlığını

koruyordu hep... sadece bana yapılan haksızlığı hissediyordum... Kendime özgülüğüm benimsenmedi... şurası kesin ki, kendime özgülüklerden, sonunda sürekli bir özgüven biçiminde görünen, gerçek yararı sağlamış değilim. (32)

Bu bölüm dış dünyayla iç dünyanın karakteristik örtüşmezliğini, *kendi kendine yeten, ama soğuk hayallere düşkün* bu *çocuğun* bütüncül *umursamazlığını* (33) açıkça göstermektedir. Sonunda kesin içe kapanmaya varan gelişim burada başlamaktadır işte; oniki yıl sonra da son noktasına ulaşmış olacaktır. Özellikle, en üstün yapıtların oluştuğu yaşamının son on yılı, bu artık içinde iyiden iyiye yer etmiş bulunan temel durumdan, pek bir başarı sağlamaksızın, sürekli kaçma, kurtulma çabalarınca belirlenmiştir. Bu bakımdan Kafka'nın yaşamı da, özellikle Alman edebiyatında bol sayıda bulunan — Kleist, Novalis gibi — bir çok, büyük, «naif» yazarın yaşamına eklenebilir. Kafka'nın kendisi de gençlik yıllarının anlamını ve ağırlığını asla yadsımamıştır. Ölümünden üç yıl önce Max Brod'a *erkeklik çağının ormanlarında bir çocuk gibi yolunu yitirdiğini* (34) bir yıl sonra da Oskar Baum'a, daha da açık bir biçimde, *aslına bakılırsa eğitimini tamamıyla bir başına, hep ya çok soğuk ya da çok sıcak olan çocukluk karyolasında tamamladığını* (35) yazar.

Kendinden geçercesine yalnız olma isteğini (36) günlüğüne kaydedene (1913) değin, yâni bu gelişimin başlangıç evresinde, Kafka şöyle bir kanıya sahipti: *Okul da ev gibi kendine özgülüğe katlanamıyordu* ya da en azından, bir başka yerde dediği gibi, *gördüğüm eğitim benden, şimdi olduğumdan başka bir insan yapmak istiyordu.* Tüm bunlara karşı çocuk yalnızca *o zaman için varolan nesneler'e ve nesnelerin o zamanki durumları*'na sıkı sıkıya yapışmakla karşı koyabiliyordu. *O zaman ki durumlar*'da ayak diretme, ki *bunlar açıklığa kavuşturulmadan bir ilerleme olanaksızdı*, bir kez daha, Kafka'nın gitgide pekişen etik katılığını göstermektedir. Dahası ilkin onaylayıp, sonra da ilerleme'yi yad-

sıma, çok geçmeden dış dünyayla iletişimi koparmıştır. Çocuğun karşısına çıkan yeni şeyler, doğal olarak, ilerde, olgunluk çağında doğru ve kesin bir biçimde bir düzene sokulmak üzere, hiç karşı koymaksızın algılanıyordu. Günlükte bu konuda şöyle denir:

Çocukken babam.... sonuncu olan bir şeyden ya da ayın son gününden söz etti miydi öyle korkardım ki. Pek meraklı değildim. Yine de bir soru yönelttiğimde yavaş düşünmemden dolayı verilen yanıtı gerektiği denli çabuk işleyemezdim. Genellikle, arada bir ortaya çıkan, cılız merakım da, ille de bir anlam ardında koşmaksızın, bir soru ve yanıtla kolayca gideriliyordu. Bu yüzden «sonuncu» deyişi benim gözümde korkulu bir giz olarak kalmıştır hep. (37) Özellikle bu olağandışı merak yoksunluğu, dış dünya karşısında alıngan bir geri çekilmenin kanıtıdır. Kafka'nın sınıf arkadaşı çok yerinde bir deyimle, onu dünyadan ayıran «camdan bir duvar»dan söz eder. Ne de olsa iç dünyadır kurulan; dış dünya, bir madde yığınından başka nedir ki?

Kafka'nın okuldaki durumunun ortalamanın üstünde olduğu, öğretmenlerinin bu sessiz öğrenciye değer verdikleri sonradan ortaya çıkmıştır. Oysa Kafka bunun tam tersini ileri sürer:

Kuşkusuz lise giriş sınavını kazanamayacağım diye düşünüyordum, ama kazandım; bu kez, birinci sınıfta yüzde yüz kalırım dedim, ama kalmadım, başarılarım birbirini izledi. Ne var ki, bunlardan bir güven duygusu da doğmadı; tersine, hep inandığım bir şey vardı ki, senin o yadsıyıcı yüz ifadende de kanıtını görür gibiydim bunun: Elde ettiğim başarılar ne kadar artarsa, işin sonu o kadar kötüye varacaktı. Çokluk o korkunç öğretmenler kurulunu canlandırıyordum hayalimde (hani lise en derli toplu örnekti, yoksa çevremdeki hiçbir şeyin ondan geri kalır yanı yoktu); kurul ben lise biri geçsem ikide, ikiyi geçsem üçte, yâni ilerki sınıflardan birinde hiç kuşkusuz toplanacak, be-

nim bu bir eşi daha bulunmayan, yürekler acısı durumumu görüşecek, benim gibi en yeteneksiz ya da hiç değilse en bilgisiz bir öğrencinin nasıl olur da kimsenin gözüne çarpmadan, bulunduğum sınıfa kadar çıkabildiğini araştıracak, artık herkesin dikkati üzerime yöneldiğinden sınıf beni vakit geçirmeksizin kendi içinden kusup atacak ve bu karabasandan kurtulmuş, hakyemez kişilerin bayram yapmalarını sağlayacaktı. (38)

Sıradan bir «sınav karabasanı» örneği değildir bu; lise öğrencisi Kafka başka nedenlerle kurmaktadır bu yalan tezgâhlarını. Asıl amacı, kendini ister istemez ele verdiği son tümcede açıkça ortaya çıkan, *herkesin dikkatinin üzerine yönelmesi* korkusunu sınav korkusu biçiminde gizlemektir: «Madde yığını» olarak görülen dünyanın alacağı öcün korkunç bir tasarımıdır bu. Çünkü her şeyden önce, iç dünya hâlâ zayıftır, dışarıdan gelecek her müdahaleden korkulur. Gerçekten de «kendine özgü» bir dünya girişimi yapaydır; yâni düşünülüp taşınılarak girişilmiştir böyle bir işe:

Mutlu olduğumda mutsuz olmak isterdim; elimin altında bulunan, zamanın ve geleneğin bana verdiği tüm araçlarla mutsuzluğun kucağına atardım kendimi.... Yâni hep mutsuzdum, mutluluğumda bile. Ne ilginçtir, bir güldürüden yeterli bir dizgesellik içinde gerçekliğin ta kendisi çıkar ortaya. Benim ruhsal çöküntüm de çocuksu, daha doğrusu bir çocuğunki denli bilinçli bir oyunla başladı diyebilirim. Örneğin yüz kaslarımı yapay bir biçimde gerer, ensemde birleştirdiğim kollarımla «Gruben»de dolaşırdım. Çocukça, tiksinç, ama başarılı bir oyundu bu. (39)

Aslında bunlar, beyaz eldivenleri, bastonu, saplı, tek camlı gözlüğüyle (ya da bir kilise zangoçu giysileri içinde) elde uzun saplı bir süsen çiçeği, Prag'ın aynı, bakımlı «Gruben»inde aylak aylak dolaşan Rilke'nin gençlik serüvenleriyle karşılaştırıldığında zararsız ve çocukça şakalardır.

O tarihte (aşağı yukarı 1897/98 yılları) yazmaya başlar Kafka. Ancak bu başlangıcın kösteklenmesi, yalnızca duy-

duğu «güvensizlik» yüzünden değildir; tersine Kafka'nın da birkaç yıl sonra alaya aldığı gibi, *«laf salataları»nın yazılıp, «yapıtları»nın yaratıldığı bir zaman'ca* kösteklenmiştir. *Başlangıç için bundan daha kötü bir zaman olamaz.* (40) Sınıf arkadaşları, sonradan Kafka'nın da aralarına katıldığı küçük okuma topluluklarında aktarılan, Roma usulü tragedyalar, «hayatlarının senfonilerini» kaleme alıyorlardı o sıralarda. Kafka ise kendi yazdıklarını hiç okumuyordu; zaten sonraları ilk yapıtlarının hepsini yoketmiştir. Günlüğünün yalnızca bir yerinde bu ilk yapıtlardan birinden söz eder, o zamanlar bile yalnızca bir «laf salatası» söz konusu olmadığını, dünya görüşüyle ilgili sorunların yanısıra gitgide artan yalnızlaşma sonucu kısa zamanda yazmanın büyük bir önem kazandığını gösteren bir nottur bu:

Nasıl da perişandım... bu işe başladığımda! Yazdıklarımdan yükselen hangi soğuktu günlerce ardıma takılan!.. Bir roman tasarlıyordum bir kezinde; iki kardeş birbirleriyle çekişiyorlar, kardeşlerden biri, Avrupa hapishanelerinden birinde ömrünü tüketirken, diğeri de Amerika'ya gidiyor... Derken bir gün, bir pazar öğle sonrası, büyükannemle büyükbabamı ziyarete gittiğimizde... hapishanem üzerine bir şeyler yazmaya başladım... İlk birkaç satırda temel olarak hapishanenin koridoru, özellikle koridorun sessizliği ve soğukluğu anlatılıyordu; geride kalan kardeş için merhametli bir iki laf da ediliyordu arada, iyi kardeş oydu çünkü. Belki bir an için anlattıklarımın değersiz şeyler olduğu duygusuna kapılıyordum, ama o ikindi, yakından tanıdığım akrabalar arasında (hem ürkekliğim de, alışılagelldiği gibi beni yarı yarıya mutlu edecek denli büyüktü), bildik bir odada yuvarlak masada otururken, küçük olduğumu, yine de o sırada pek rahatsız edilmediğime göre büyüklüğe terfi ettiğimi bir an olsun aklımdan çıkaramadığım için, böylesi duyguların üzerinde pek durmuyordum. Herkesle alay etmeyi seven dayılarımdan biri en sonunda, gevşekçe tuttuğum kâğıdı önümden çekiverdi. Şöyle bir göz gezdirdikten sonra, bana geri verdi, hem de gülmeden; göz-

leriyle onu izleyen diğerlerine de yalnızca «bilinen şeyler» dedi, bana bir şey demedi. Hâlâ yerimde oturuyordum, önceden olduğu gibi, bir işe yaramadığı artık anlaşılan kâğıdımın üzerine eğilmiştim, ama topluluk beni gerçekten bir darbeyle dışlamıştı. Dayımın yargısı gerçek bir anlam taşıyormuş gibi, içimde yinelenip duruyordu. Aile arasında da olsak, dünyamızın soğuk mekanını kavrayan bir bakış elde etmiştim; bir ateşle ısıtmam gerekiyordu bu mekanı, önce ateşi arayıp bulmak istiyordum. (41)

Önceleri bir oyun olan soyutlanma, burada aileyle olan ilişkiye de bulaşmıştır. Gerçekten de *güldürüden yeterli bir dizgesellik içinde ortaya gerçeklik çıkmaya* başlamıştı.

«Yalnız bir daire içinde yalnız bir merkez noktası» (Kleist'ın «Caspar David Friedrich'in Deniz Görünümü Karşısında İzlenimler»inden alınmış bir sözdür bu) — genç Kafka'nın, hâlâ tedirgin, hâlâ boşlukta olsa da, çevreye karşı konumu buydu.

Dünyamızın soğuk mekanını ısıtacak ateşi arama sevdası da hâlâ sürmektedir. Aslında bu arayış çoğu zaman bir kaçış denemesinden, açığa vurulmayan bir topluluk özleminden başka bir şey değildir.

Bu denemelerden en önemlisi 16 yaşındaki gencin sosyalizme kararlı bir yönelişidir; bundan yaşamının geri kalan kısmında da bir adım olsun geriye dönmemiştir Kafka. (Tabii oldukça kişisel bir «sosyalizm»di Kafka'nınki; bir tür doğrudan dayanışma, Marx öncesi bir sosyalizmdi.) 1918 yılından kalma Oktav defterlerinden birinde örneğin, tamamıyla haksızca, «Kafka'nın yapıtında çok yalıtılmış olarak varolduğu» ileri sürülen, *mülksüz işçi sınıfı* (42) için bir program taslağı yer alır. Kafka'nın «Klub mladych» in (Gençler Birliği) toplantılarına katılması, Herzen, Kropotkin ve Bezruc'un (*) yapıtlarını okuması ve kendisinin

(*) Herzen ve Kropotkin geçen yüzyılın devrimci, Rus yazarlarından Bezruc da çağdaş Çek şiirinin kurucusu olarak tanınır. (ç.n.)

bu konuda yaptığı pek çok açıklama diğer kanıtlardır. (Kafka'nın ateşli bir vatansever olabilmesi zaten düşünülemezdi. Bu yüzden lise bitirme sınavında kompozisyon konusu olarak verilen «Avusturya'nın dünyadaki konumu ve sahip olduğu topraklar bakımından hangi üstünlükleri vardır?» sorusu üzerine ne yazacağını bilemez.) Kafka'nın sosyalizmle ilk tanışmasını sağlayan arkadaşı Rudolf Illowy'dir. Daha sonra sosyal demokrat olan, toplumsal içerikli şiirler yayımlayan, Çek asıllı Rudolf Illowy kısa zaman sonra, bilinmeyen nedenlerden dolayı liseden ayrılmıştır. Böylece Kafka da, sınıftaki tek sosyalist olarak, diğer durumlarda duyduğu çekingenliği bir kenara bırakıp, geleneksel kızıl karanfille ilgili düşüncelerini herkesin önünde açıklamıştır. Aslında bu davranışın da altında, bir tavır almaktan çok, açığa vurulmamış bir topluluk özlemi yatmaktadır. Yine de bundan, savunduğu şeylere gönülden bağlanmadığı sonucu çıkarılamaz, çünkü dışarıdan kışkırtılan durumlarda bile, öğrenci Kafka olağandışı bir yüreklilik göstermiştir. Örneğin o zamanlar lisenin son sınıfındaki öğrencilerin tümü bir üniversite öncesi kuruluşa, bildik, Alman ulusal derneklerinden biri olan «Eski Kent Arkadaş Kurultayı»na kabul edilmekteydiler.

Moldau kıyısında yapılan benzeri toplantılardan birinde, ulusal adetlere uygun olarak, hazırolda «Ren'de Nöbet»i söyleme kararı alınır. Kafka sessizce karşı çıkar buna ve oturduğu yerden kıpırdamaz — bunun sonucunda dernekten hemencecik atılması da yanına kâr kalır.

Lise öğrencisi Kafka'nın açığa vurulmayan topluluk özleminin bir ifadesi de, arkadaşlık kurma isteğidir. Gelgelelim öyle bir köktencilikle istenen bir şeydi ki bu, gerçekleşmesi olanaksız kalmaya mahkûmdu. Lise bitirme sınavından iki yıl sonra yazılan ilk mektuplardan birinde (1903) şöyle denmektedir:

İnsanlar birbirlerine iplerle bağlanmışlardır. Birisinin belini saran ip gevşemeye ve adamcağız diğerlerinden bir

parça daha aşağıya, boşluğa doğru sarkmaya görsün, kötü bir şeydir bu; hele bir de ip kopar da, adam aşağıya yuvarlanırsa, bundan daha korkuncu olamaz. Bu yüzden iyisi mi, diğerlerine sıkı sıkıya yapışmalı insan. (43)

Arkadaşlığın, dışarıyla büyük ölçüde zedelenmiş olan ilişkiyi yeniden kurması bekleniyordu. Lise yıllarında ve üniversitenin ilk iki yılında bu görev (yukardaki mektubun yazıldığı kişi olan) Oskar Pollak'a düşüyordu. Oskar Pollak sınıftaki en olgun kişiydi; yerine oturmuş, sağlam bir karaktere sahip, ateşli, tezcanlı, kendine özgü konuşmasıyla, atılgan, yaşından umulmadık bir biçimde sanat tarihi ve doğa bilimlerine derin ilgi besleyen biriydi. O da kendisine, bir daha asla yinelemeyeceği ölçüde yakınlık gösteren bu çekingen, uzak duran sınıf arkadaşını belli bir ölçüde cana yakın buluyordu. Bu arkadaşlıkta başı çeken hiç kuşkusuz Pollak'tı. Hatta Kafka ona değerlendirmesi için yazdıklarını bile veriyordu; oysa sonraki yıllarda başkalarına olsa olsa (o da çok ısrar ettikleri zaman) yazdıklarından bazılarını okuyor, asla bir yargıda bulunmalarını istemiyordu. Gitgide son biçimini alan kopuşun ve büyük iç tedirginliğin olduğu bir zamanda, 18 yaşındaki Kafka bir arkadaşlığa ilerki yıllardan çok daha fazla gereksinme duyuyordu. Pollak'ın Kafka'dan yavaş yavaş kopmaya başladığı üniversite yıllarında, Kafka şöyle yazar ona: *Doğrusu tüm gençlerin arasından yalnızca senle konuşuyorum, başkalarıyla konuşsam da, bu laf olsun diye ya da senin hatırına, senin yüzünden, seninle ilintili olduğu içindi. Sen, birçok diğer özelliklerinin yanı sıra, benim için aynı zamanda, sokakları görebileceğim bir pencere gibi bir şeydin. Bunu tek başıma yapamazdım ben...* (44) Aynı pencere eğretilemesi ilk düzyazı karalamalarında da (*Sokağa Bakan Pencere*'de) ortaya çıkar:

Kim terkedilmiş bir hayat yaşar, ama yine bazen insanlar arasına karışmak isteğini duyar, kim günün değişen zamanlarını, havadaki, meslek koşullarındaki vb. değişiklik-

leri dikkate alarak tutunabileceği bir insan kolu görmek isterse, sokağa bakan bir pencere olmadan yapamaz. (45) Hiç kuşkusuz bu tasarımdan arkadaşlıkları zarar görmüştür; *herhangi bir insan kolu*'dur çünkü aranan. Bu bakımdan Almanca dersinde «konuşma alıştırması» için, «Goethe'nin 'Tasso'sunun sonunu nasıl değerlendirmeliyiz?» konusunu seçen 18 yaşındaki Kafka'nın, neden böyle bir karar verdiği de anlaşılmaktadır. Kafka'nın bu seçmeyi yapması için birçok kişisel nedeni vardı, ne de olsa herkezce «dilenci olarak itilip kakılan, dışlanan» Tassa da oyunun sonunda Antonio'ya şöyle der:

> Sararım kollarıma seni!
> Bindirdiği kayaya,
> Sıkı sıkıya sarılan gemici gibi.

ÜNİVERSİTE YILLARI - PRAG ÇEVRESİ - DİL

1901 Temmuzunda Kafka lise bitirme sınavını verip, birkaç haftalığına Norderney ve Helgoland'a gitti. Lisenin soluk aldırmayan baskısından kurtulduktan sonra bu özgürlüğü kuşkuyla karşıladıysa da, yine de elinden geldiğince yararlanmaya baktı. Lise son sınıfta Kafka «seçtiği meslek»in felsefe olduğunu söylemişti; hiç kuşkusuz babanın karşı geldiği bir tasarıydı bu. Derken ilkin, Oskar Pollak'la birlikte (kuşkusuz onun da etkisiyle) kimya okumaya başladı, ancak ondört gün sonra, o zamanlar pek «makbul» olan Hukuk Fakültesine aldırdı kaydını. «Roma Hukuk Kurumu» üzerine dinlemek zorunda olduğu can sıkıcı dersler, Kafka'da en ufak bir ilgi bile uyandırmaya elverişli değildi. Bu yüzden yazın Kafka yeniden öğrenim dalını değiştirip, Sanat Tarihi (Hollanda Resim Sanatı, Hıristiyan Heykelciliği) ve August Sauer'in Alman Filolojisi derslerine girmeye başladı. August Sauer o zamanlar, özellikle (altbaşlığında da belirtildiği gibi) «Çeklere Almanların Bohemya'daki kültürel başarılarını» göstermeyi amaçlayan, aylık «Alman Emeği» adlı derginin yönetmeni olarak ulusçuluk tartışmalarında önemli bir rol oynuyordu. Öğrencisi Josef Nadler'i bir edebiyat tarihi yazması için yüreklendiren de oydu. Daha o zamanlarda bile edebiyatın ırk ve çev-

reye bağlı olduğu kuramının ateşli bir savunucusuydu. Ulusların ve ırkların ağırlığını kanıtlamaya yönelik bu türden karşılıklı öbekleşmeler Kafka'ya yabancı kalıyordu. Dolayısıyla Kafka'nın Oskar Pollak'a o sıralar yazdığı mektuplarda, August Sauer'e karşı sert eleştirilerin yer aldığı görülür. Kısacası artık Kafka Alman Filolojisi öğrenimini Prag'da sürdürmek istemez. Bir süre Münih Üniversitesi'ne gitme tasarısını ölçüp biçtikten sonra, kalkar birkaç günlüğüne Münih'e gider. Ancak sonradan Münih tasarısından vazgeçilmesinin nedenleri pek açık değildir. Belki Kafka'nın meslekle görevi birleştirme düşüncesine pek yüz vermemesi bunda bir rol oynamıştır, ancak büyük bir olasılıkla babanın böyle «yararsız» denemeler için para vermeyi reddetmesidir asıl neden. Böylece Kafka Prag'da kalmış, kış sömestresinde yeniden Hukuk öğrenimine başlamıştır. Bu öğrenim ona *kayıtsız kalma* olanağı veriyordu hiç değilse. Kafka'nın da yazdığı gibi, *sınavlara birkaç ay kala sinirlerini enikonu yıpratarak, düşünsel bakımdan, adeta talaşla beslenmeye koyuluyordu; üstelik daha önce binlerce ağızda çiğnenip durmuş bir şeydi bu ona göre.* (46) Öğrenimin gerektirdiği bunlardı. «Roma Medeni Hukuku», «Pandektler II», «Borçlar Hukuku», «Gayrı Menkul Mallarda Cebri İcra» üzerine derslerin sıkıcılığı içinde Kafka sayfaların kenarlarına resimler çiziktiriyordu — bu çizimlerden bazıları bugüne kalmıştır.

Hukuk okumakla eve karşı olan borcundan da kurtulmuş görünüyordu. Yalnızca zorunlu olan derslere giriyordu; asgarî şart koşulan 8 sömestrede doktor ünvanını aldı. Böylece okul dışında kalan şeyler için istediğinden de fazla boş zaman elde edivermiş oldu: Bu yıllarda Kafka çevresini doğru oranlar içinde tanımaya başlar. Babası, Kafka'nın ilerde memur olarak çalışacağı, «İşçi Kaza Sigortası Şirketi»nin müdürlüğünü yapan okul arkadaşı Pridram'ın sayesinde sanayi ağaları, profesörler ve yüksek soylulardan oluşan üst sınıfla tamşır Kafka; başka türlü buralara pek gireceği yoktur. Sömestre tatillerinde de hiç aksatma-

dan taşraya, (genellikle akrabaların yanına) Liboch ya da Strakonitz'e, özellikle de Moravya'da küçük bir yer olan Triesch'e gider. Kafka'nın, ömrünün sonuna dek saygı duyduğu, düşüncelerine ve dünyasına *Bir Köy Hekimi* adlı öyküsünde değindiği Siegfried dayısı burada köy hekimi olarak çalışmaktaydı. Böyle ziyaretlerden birinde Max Brod'a şöyle yazmıştı: *Çoğunlukla motorsikletle geziyorum, sık sık yüzüyorum, gölün orada, otlar üzerine çıplak uzanıyorum, gece yarılarına değin bana sırılsıklam âşık, cansıkıcı bir kızla parkta oturuyorum. Daha şimdiden ekin biçtim, bir atlı karınca kurdum, fırtınadan sonra samanların tınazlanmasına yardım ettim, inekleri, keçileri otlatmaya götürüp, akşam olunca da geri getirdim, çok bilardo oynadım, uzun geziler yaptım...* ([47]) Okul açık olduğunda Çek ya da Alman tiyatrosunun temsillerini izlemekte, düzenli olarak «Alman Öğrencilerin Okuma ve Tartışma Salonu»nun düzenlediği konferans ve şiir matinelerine gitmekteydi. Burada Kafka 1902 Ekiminde Schopenhauer üzerine bir konuşma yapan ve bu arada Nietzsche'yi de «sahtekâr» olarak nitelendiren Max Brod'la tanışır. «Bu konferanstan sonra» diye aktarır Brod «benden bir yaş büyük olan Kafka beni eve kadar geçirmişti. O da her toplantıya katılmaya özen gösteriyordu, ama o zamana değin birbirimizin dikkatini pek çekmemiştik. Zaten pek seyrek söz alan ve dış görünüşünde tam bir gösterişsizlik yatan Kafka'nın ayrımına varmak gerçekten zordu... Doğrusu o sıralar, diğer zamanlardakinden daha açık, yaklaşılması daha kolay biriydi, eve dönerken yaptığımız o bitmek bilmeyen konuşma da, benim oldukça kaba nitelendirmelerime karşı çıkmasıyla başladı.»

Kafka'nın Nietzsohe'ye ve Nietzsche okumaya duyduğu eğilim, Oskar Pollak'la arkadaşlığına ve özellikle «Kunstwart» dergisine dayanır. Kafka'nın daha lise son sınıftayken abone olduğu, kurucularından biri de Nietzsche olan, bu iki haftalık derginin özellikle gençlik üzerinde olağanüstü bir etkisi vardı. Derginin tüm şimşekleri üzerine çe-

ken yönetmeni Ferdinand Avenarius, 1870'lerdeki iktisadi gelişme yıllarının yazınsal ve sanatsal tefrikacılığına karşı, kendi deyimiyle «iffetli bir kökencilik»i savunuyordu. Bu polemikte doğa ve halkbilim en önemli, iki çıkış noktasıydı: «Sanatçı dediğin katışıksız, derin ve halka yakın olur.» deniliyordu. Aslına bakarsanız, «köylü kulübesi»nden hızla aşağılara, «Germen halkının kucağı»na kayılıyordu. Katışıksız olan da ne yazık ki genellikle basit oluyor, derinliğin altı çizilerek belirtilmesi gerekiyordu. Bu tavrın büründüğü kisve, («tam bir köktencilik», «elmas düşünce», «yüce düşünür» örneklerinin de gösterdiği gibi) bir Antik çağ özentisiyle halka yakınlıktan doğan ya da bazı hoş isteklerden oluşan garip bir söz tapıncıydı: «Her yan yeşile kesmeli» deniyordu. Kafka'nın bu üzerinde pek fazla düşünülmemiş kökenciliğin büyüsüne kendini kaptırıp, birkaç yıl bunu taklit etmesi dikkati çeker. Ona çekici gelen bu çabaların (belki de gerçekten varolan) sözde ciddiyetiydi; bu yüzden dilsel şizofreniden kurtulma da büyük ölçüde gecikmiştir. 1903 yılının sonlarına doğru, açıksözlü bir dile geriye dönüşle birlikte, dış dünyayla Kafka arasında bir aracılığı reddeden Oskar Pollak'dan kopma da başlar. «Kunstwart» yaşantısı Kafka'yı dışarıdan sunulan «çözümler» karşısında daha dikkatli olmaya zorlamıştır; artık dış dünyayı sınarken ince eleyip, sık dokumaktadır. O tarihte Kafka'nın dikkati çekecek ölçü de günlükler, yaşam öyküleri ve mektuplar okuması bunun kanıtıdır: Hebbel, Amiel, Byron ve Grillparzer'in günlükleri, Eckermann'ın «Konuşmalar»ı, Goethe, Grabbe ve du Barry'nin mektupları, Schopenhauer ve Dostoyevski'nin yaşam öyküleri baş köşeyi alırlar. Bu okumaların nasıl bir bakış açısının ürünü olduğunu Kafka, Oskar Pollak'a yazdığı bir mektupta (1904) şöyle açıklar:

Hiç boşluk bırakmadan, durmaksızın yukarıya, hep yukarıya doğru, dürbünlerimizin menzili dışına çıkana değin, eklene eklene yükselen bir yaşamın üzerine eğilirsek, vicdanımız bir daha rahat yüzü görmez. Ama vicdanda böyle geniş yaraların açılması hiç de fena değildir; böylece her

ısırığa karşı daha duyarlı olur. Kanımca, yalnızca insanı ısıran ve iğneleyen kitaplar okunmalı okunacaksa. Eğer okuduğumuz kitap, kafamıza vuracağı bir yumrukla bizi sarsmazsa, neden oturup okuyalım o kitabı? Senin yazdığın gibi, bizi mutlu etmesi için mi? Aman Tanrım, yok daha neler; kitaplarımız olmasaydı da mutlu olabilirdik pekâlâ ve çok sıkıştık mı, bizi mutlu edecek kitapları oturup kendimiz de yazabilirdik. Oysa bizim gereksindiğimiz kitaplar, bizi acılara boğan bir mutsuzluk gibi, kendi canımızdan da çok sevdiğimiz birinin ölümü gibi, tüm insanlardan uzak ormanlara sürgüne gider gibi, bir intihar gibi bizi etkileyen kitaplardır; kitap dediğin, bir balta olmalıdır, içimizdeki donmuş denizi kırmaya yarayan. (49)

Burada şaşılası bir doğallıkla, her ne kadar kırmak için bir *balta* istese de, *içimizdeki donmuş denizden* söz eden kişi daha yirmi yaşına yeni basmış birisidir. «Kunstwart»ın yaydığı sisten sonra gitgide daha belirgin bir biçimde öne çıkan, *daha duyarlı bir vicdan* ve daha büyük bir *açıklık* isteğidir buradaki. Max Brod'a 1904 güzünde yazılan ilk mektupta bu konu yeniden gündeme gelir:

Adetâ püfür püfür esen bir yelin keyfine bırakmışız kendimizi, sürüklenip gidiyoruz; cereyanda elimizi alnımıza götürdüğümüzde ya da o incecik parmak uçlarımızı dizlerimize dayayıp, söylenen sözlerle kendi kendimizi yatıştırmaya çalıştığımızda gülünçlük hiç eksik olmuyor. Başka zaman olsa kendimiz hakkında getirilecek bir açıklık üzerine, bir noktadan sonra, birşey bilmek istemeyiz, nezaketle «yeter» diyerek; şimdiyse bir tür zayıflıkla bu açıklığın ardına düşüyoruz. (50)

O sıralarda yazılmaya başlanan, (Kafka'nın bugüne kalan) ilk yapıtı *Bir Savaşın Tasviri*'nde şöyle denir:

Artık bölük pörçük birşey dinlemek istemiyorum. Bana herşeyi anlatın, baştan sona değin; yoksa dinlemem, söyleyeyim size. Ama bütün için de yanıp tutuşuyorum. (51) Kendini bir seferde ve tamamıyla açığa vurması beklenen bu

bütün'de ısrar etmeyle, o masaldaki hayalî prensese inanma arasında benzerlikler vardır; özlemle beklenen ve geldiğinde şaşkınlıkla karşılanan Prenses en sonunda herşeyi düzene koyacaktır. Gerçekten de Kafka'nın ilk dönemlerinde *açıklık* isteği doğrudan doğruya şaşırmayla birleştirilmiştir. Brod'a yazılan aynı mektupta şunlar da vardır: *Bir başka gün kısa bir ikindi uykusundan sonra gözlerimi açtığım da... annemin doğal bir ses tonuyla balkondan aşağıya şöyle sorduğunu işittim: «Ne yapıyorsunuz orada?» Bir kadın yanıt verdi bahçeden: «Çimenler üzerinde ikindi kahvaltısı ediyorum.» O an insanların yaşamı, nasıl da metanetle sırtlamayı becerdiklerini görüp, şaşkına döndüm.* ([52]) Kafka'nın gözünde bu yaşantının tamamı o denli tipiktir ki, neredeyse sözcüğü sözcüğüne *Bir Savaşın Tasviri*'ne aktarmıştır.

Bu sıradanlığın büyüsüne duyulan doğrudan şaşkınlığa, Brod'un Kafka'yla yaptığı ilk konuşma üzerine yazdığı yazıda da rastlanır: «Etkileyici ve entellektüellik kokan, yapay olarak düşünülmüş izlenimi veren herşeyi reddediyordu Kafka. Hoşuna giden şeylere bir örnek olarak da Hofmannsthal'ın bir tümcesinden yaptığı bir alıntıyı gösterdi: "Bir taşlıkta ıslak taşlardan yükselen koku." Sonra da uzunca bir süre sustu, bu söylediklerine hiçbir şey eklemedi, sanki bu gizli, göze görünmeyen şey kendi başına yeterliymiş gibi.» ([53]) Kafka'nın alıntıladığı tümce, Hofmannsthal'ın o sıralar yeni yayımlanan ve hâlâ Chandos-yaşantısının (*) etkisi altındayken kaleme aldığı «Şiirler üzerine konuşma» adlı yapıtında yer alır. Bu yapıt Kafka'yı o denli etkilemiştir ki, buradan bazı tümceleri, kendince bazı değişiklikler yaparak *Bir Savaşın Tasviri*'ne aktarmıştır. Örneğin Hofmannsthal Stefan George'nin «Olgun yemişler toprağa vuruyorlar tak tak» ([54]) dizesini alıntılamıştır. Kafka ise şöyle yazar: *Ağaçlardaki ham yemişler, akıllarını oynatmış gibi pat küt yeri*

(*) Hofmannsthal'ın 1901 yılında yayımlanan «Chandos-Brief» adlı yapıtı kastediliyor. Hofmannsthal bu yapıtında, dilsel deyiş karşısında duyduğu kuşkuları dile getirmektedir. (ç.n)

dövmeye başladı. (55) Burada da, anlık varolan durumun sergilenişi vardır; Kafka'yı etkilemektedir bunlar.

Bu arada nesneler karşısında şaşkınlığa düşme, hâlâ nesnelerin yabancılığı savına dayanmaktadır. Çocuk Kafka'ya «ayın son günü», üniversite öğrencisi Kafka'ya ise nesneler genellikle *huzursuzluk verici bir sır* olmuşlardır. «Yalnız daire içinde yalnız merkez noktası olma» durumu ve bununla birlikte safdillik olduğu gibi korunmuştur: *Kimseye bir kötülük yapmadım, kimse de bana kötülük yapmadı, ama kimse bana yardım etmek istemiyor. Bu bitip tükenmeyen kimseler.* (56) (*Bir Savaşın Tasviri*'ndeki bu satırlar Kafka için büyük önem taşıyordu. Bu kıssayı, *Dağlara Doğru Gezinti* başlığıyla ilk kitabı *Gözlem*'e almıştı.) Ayrıca nesnelerin yabancılığı da söz konusudur burada: *Kendimi öylesine güçsüz ve mutsuz hissediyordum ki, dünyanın nesnelerini çevremde görme çabasına katlanamadığımdan, yüzümü ormanın zeminine gömdüm. Her devinim ve düşünmede bir zorlamanın varolduğuna, dolayısıyla bunlardan sakınmanın gerektiğine kuşkum yoktu.* (57)

Kafka artık katlanılmaz olan bu *dünyanın nesnelerini görme çabasından,* bunun betimlenmesi yoluyla kaçmaktadır. Öte yandan aradaki mesafe, kurulan yeni ve keyfi ilişkiler sonucunda kısmen de olsa aşılmaktadır. Eski bir tasarımdır bu: Dünya bir «madde yığını» olarak görülür; nesneler, *Bir Savaşın Tasviri*'nde olduğu gibi, herşeyden önce *büyük, ama daha tamamlanmamış bir bölge* olan yeni dünyanın yapı taşlarıdır yalnızca. Bu bölge sonra okurun gözü önünde donatılır:

Çam ormanlarını seviyor, dolayısıyla hep bu ormanların içinden geçiyordum. Konuşmadan, zevkle yıldızlara baktığım için de, gökte yavaş yavaş, her zamanki doğuşlarıyla yıldızlar doğuyordu... Yolumun üzerinde, hayli uzağa — arada bizi ayıran bir de ırmak bulunabilirdi — kocaman, yüce bir dağ oturttum... Bu manzara, ne denli beylik olursa olsun, beni öyle bir sevindirdi ki, uzaktaki karmakarışık çalıların dalla-

rında minik bir kuşa dönüştüm, o anda çoktan dağın gerisinde bekleyen ve Allah bilir gecikmeden ötürü kızıp duran ayı doğurmak aklımdan çıktı. (58)

Kafka'nın, görünürde katılım eksikliğini ele veren, yabancı nesnelere karşı soğuk bakışı ve şaşkınlığını bir an olsun elden bırakmadan, herşeyin kaydını düşmesi ilerde ortaya çıkacak bir konumu oluşturur; son dönem yapıtları bu konumdan yola çıkılarak kaleme alınmıştır. Walter Benjamin (Kafka'mn gençlik yıllarına ilişkin malzeme elinde bulunmaksızın) daha 1934'de bu noktaya parmak basmıştır: «Gestus'u güncelleştirmek, işte Kafka'nın yorulmak bilmediği bir konu. Ancak bu şaşırmaktan başka bir yolla da olmaz. İnsanın jestlerini geçmişten devralınan dayanaklar olarak görür o; bu dayanaklarda ardı arkası kesilmeyen düşünmelerinin nesnesini bulmuştur artık.» (59)

Nesneler arasmda keyfi ilintilerin kurulduğu bir durum, düş durumuna benzer. Kafka'nm gençliğinde aldığı bir karardan söz ettiği tek günlük notunda bu durum şöyle betimlenir:

Yıllar önce bir gün, tabii enikonu üzgün, Laurenzi tepesinin yamacında oturuyor, yaşamdan dilediğim şeyleri gözden geçiriyordum. En önemli ya da benim için en çekici dileğin, bir yaşam görüşü kazanmak (ve — kuşkusuz bu da dileğin içerisindeydi ister istemez — yazıyla başkalarını böyle bir görüşün varlığına inandırabilmek) olduğu çıktı ortaya. Bu görüş içinde yaşam, o doğal, ağır ağır yükselme ve alçalmasını koruyup, üstelik hiç de ilkinden aşağı kalmayacak bir açık seçiklikle, bir hiç, bir düş, bir boşlukta süzülüş olarak benimsenir. Gerçekten dilemiş olsaydım, belki de güzel bir dilek olacaktı bu. Bir masayı kılı kırk yaran bir zanaatkârlığın ürünü çekiç sallayışlarıyla çatıp çıkarmak ve aynı zamanda hiç bir şey yapmamak, dileği gibi bir şeydi; ama bu: «Çekiç sallamak onun için bir hiçti» değil de, «çekiç sallamak onun için gerçekten çekiç sallamak ve aynı zamanda bir hiçti» denilebilecek gibi olmalıydı; böylece çe-

kiç sallamak da, daha cesur, daha azimli, daha gerçek ve ne bileyim daha çılgınca bir niteliğe bürünürdü. Ama o asla böyle bir dilekte bulunamazdı; çünkü dileği dilek değil, yalnızca bir savunmaydı, hiç'in meşrulaşması, hiç'e vermek istediği bir nefes canlılıktı. O vakitler daha bu hiçten içeri ilk bilinçli adımlarını yeni yeni atıyordu, yine de kendi yaşamının bir öğesi olarak hissetmeye başlamıştı hiç'i. O vakitler gençliğin yalancı dünyasına bir çeşit vedada bulunuyordu; doğrusu asla doğrudan doğruya aldatmamıştı bu dünya onu, yalnız dört bir yandaki yetkelerin konuşmalarıyla aldanmasına yol açmıştı. Ve böylece «dilek» zorunluluğu ortaya çıkmıştı. (60)

Yaşamı aynı zamanda *bir düş* ve *bir boşlukta süzülüş* olarak gösterecek olan bir yaşam görüşü kazanma dileği, bu «naif» olanın başkaldırışı, gerçekten de *gençliğin yalancı dünyasına bir çeşit vedaydı.* «Kunstwart»dan kopuşun da gösterdiği gibi, bu yıllarda Kafka'da yargının ağırlığı ve acımasızlığı ilkesi gelişiyordu; bu ilke o tarihten sonra hep sürdürdü varlığını.

Son dönem yapıtları yargı, ceza ve davayı konu alır. Bu özellik için çoğunlukla Kierkegaard'm düşüncelerinin etkisi sorumlu tutulmuştur. Oysa *Yargı* ve *Değişim* gibi karakteristik çalışmalar, Kafka'nın Kierkegaard'dan daha tek bir satır bile okumadığı sıralarda (ilk okuma 1913 yılına rastlar) kaleme alınmıştır. Bununla birlikte Kafka'daki yargı bağnazlığının özgünlüğünün tamamıyla kendi özel düşünme biçiminin bir ürünü olup olmadığı sorusunu da açıklığa kavuşturmak oldukça zordur. Bu konuda hammaddeyi göründüğü kadarıyla daha çok Franz Brentano'nun felsefesi sağlamıştır. Aslında o sıralar Franz Brentano çoktan profesörlükten emekliye ayrılmış, bu işlerden elini ayağını çekmişti, ama önde gelen üç öğrencisi Prag'da profesördüler ve öğretisini (örneğin bir braz okulunun tam tersine) katı bir ortodoksluk içinde yayıyorlardı. Bunlar dil felsefecisi Anton Marty ve sonradan Brentano'nun yapıtlarını yayım-

layan Oskar Kraus ve Alfred Kastil'di. Daha ikinci sömestrdeyken Kafka, Marty'nin bir dersine girmiş, sonra da düzenli olarak, hemen hemen yalnız Brentano'nun felsefesinin tartışıldığı, dışarıya kapalı olan «Louvre çevresi» ne katılmıştı. Burada Kafka'nın soyut düşünceleri izleyebilmekteki yetersizliğinden ve imgelerle düşünme özelliğinden dem vuran yargıların doğruluğundan kuşkulanmanın yeri yok. Yine de dört yıl boyunca Kafka'nın bu topluluğun tartışmalarına katılması da bir o kadar gariptir. Aslında bu, kendine özgülüğün bulunduğunun ya da onaylandığının da kanıtıdır bir bakıma.

Brentano ruhsal görüngüleri «tasarım», «yargı» ve «heyecan» diye üç temel sınıfa ayırmaktaydı. «Doğru olarak benimsenen, ahlaksal bir davranış» hakkında yalnızca yargı karar vericiydi, çünkü (İngiliz yararcıların «utilitaristler» haylice etkisi altında kalan) Brentano'nun kuramında tasarımlar ve ahlaksal davranışın temeli olarak heyecanlar yeteri denli temellendirilmiyordu. Yargının bu özerkliğinin önkoşulu da, katı bir özçözümlemeydi. Bu özçözümleme de o sıralar Kafka'da ilk kez ortaya çıkar (1904): *Bir köstebek gibi eşeliyor, deşeliyor ve kapkara olmuş bir durumda, kadife gibi tüylerimizle, beceriksizce boşaltılan kum tepeciğimizden dışarı çıkıyoruz.* ([61]) Kafka'nın o zamanlar içinde bulunduğu durum zaten bir özçözümlemeyi gerekli kılıyordu. Güven yalnızca kendine özgülük içinde elde edilebilirdi ve bu da kendine özgülük üzerine sürekli düşünmeyi gerektiriyordu. Buna karşın «doğru olarak benimsenen, ahlaksal bir davranış» için biricik temel olan yargının son biçimini alması yine de oldukça uzun sürmüştür. Aynı mektupta şöyle denir: *İlerde süsün bizim doğamız olacağı yolunda içten içe beslediğimiz umudla kendimizi süsleyip, duruyoruz. Ve bize tasarladığımız yaşamın ne olduğu sorulduğunda, yaygın bir el işaretiyle karşılık vermeyi adet ediniyoruz, sanki kesin şeyler ileri sürüp, bunları doğrulamak gülünç olacak denli gereksizmiş gibi.* İlk dönem düzyazılarında anlatılan kişilerin çoğu hâlâ bu boşlukta süzülüş'e, kararsızlığa sahiptir,

her ne kadar içlerinden bazıları, (*Taşrada Düğün Hazırlıkları*'nda olduğu gibi), *sanki elinde olmayarak, bir yasanın gereğini yerine getirir gibi yabancı* ([62]) olarak gözükseler de. Ancak 1912 yılındaki *Yargı* öyküsünde bunların her ikisi de bir araya gelirler.

Brentano'nun düşünce silsilesi hiç kuşkusuz etkilemiştir Kafka'yı. Özellikle üniversite yıllarından sonra pek seyrek olarak felsefe yapıtları okuduğu göz önüne alınırsa, sonraki diğer etkilerin bu ilk etkiler ayarına ulaştıkları bile söylenemez. Bazı günlük notları, hâlâ Brentano'yla hesaplaşmanın sürdüğünü ayrımsamamızı sağlarlar. Kullanılan terimlerde de görülür bu: Örneğin 1917 yılı Oktav defterlerinden birinde *tanımlayıcı ruhbilim* ([63]) diye bir terim geçer. 15 yıl önce izlediği, Anton Marty'nin, «Tanımlayıcı Ruhbilimin Ana Sorunları» üzerine verdiği dersle ilgili bir anıdır herhalde bu.

Tedirginlik, özçözümleme, yargı büyüsü, nesnelerin yabancılığı, şaşırma, ürkekçe araya mesafe koyma ve arkadaşlık özlemi — işte bunlar genç hukuk öğrencisinin dünyasını oluşturuyordu. Tabii içinde yaşadığı çevre de, her ne kadar olumsuz olarak gözükse de, kararlı bir biçimde bu dünyada yerini alıyordu.

Kafka'nın kendine yol olarak çizdiği hukuk öğrenimi özellikle son sömestrelerde bir işkence olup çıkmıştı. Bu ezber mekanizmasının zorlamalarını, bu narin bünye açıktır ki, hiç kaldırabilecek durumda değildi. 1905 Temmuz'unun başında bir senatoryuma gider Kafka. (Besbelli ki, bu tatil gezileri, sürekli başarısızlığa uğrayan Prag'dan kaçış girişimlerinin yerini tutuyordu bir ölçüde). Ormanlar ve göllerle çevrili küçük, şirin bir yer olan Zuckmantel'daki senatoryumdur bu. *Yerimde duramıyorum. Dört haftadan beri Silezyada bir senatoryumda kalıyorum. Hep insanlarla, kadınlarla bir aradayım, hayli canlandım* ([64],) diye yazar Max Brod'a Kafka. Tam on yıl sonra da: *Doğrusunu istersen hiç bir zaman bir kadınla samimi olmadım, iki olayı saymazsak;*

bunlardan biri Zuckmantel'da (ki o zamanlar o bir kadındı bense bir yeni yetme), diğeri de Riva'da. (65) Her iki karşılaşma da, biri 1905 ve 1906'da (Kafka iki kez tatilini Zuckmantel'da geçirmiştir), diğeri 1913'de, Prag'dan çok uzaklarda, Kafka'nın yalnız başına yaptığı uzun geziler sırasında olmuştur. Her ikisi hakkında da Kafka tek bir söz bile etmemiştir. Zuckmantel — yaşantısından, geriye yalnızca bazı parçaları kalan *Taşrada Düğün Hazırlıkları* adlı düzyazı çıkmıştır ortaya. Bu öyküyle Kafka ilk aşkının utangaç bir heykelini dikmekte, aynı zamanda öykünün başkişisi Raban'ın ağzından kendi sınırlı Prag yaşamını melankolik bir biçimde alaya almaktadır: *Kentte insan kendisine yararlı olmayan şeylerden el çekebilir pekâlâ. Bunu yapmadı mı ortaya çıkacak kötü sonuçlardan yalnız kendini sorumlu tutabilir. Pişmanlık duyar yaptığından ve ilerde nasıl davranacağını ancak o zaman pek açık seçik görebilir.* (66)

Prag'a geri döndükten sonra Kafka'nın, *sinirlerini enikonu yıpratarak, düşünsel bakımdan adeta talaşla beslendiği,* sıkı çalışmayla geçen o korkunç aylar başladı. Fakülteden doktora hocası olarak kendisine, kısa süre önce profesör olarak Prag'a atanan Alfred Weber gösterildi. (Siyasal İktisat dersi, Amme hukuku ve Devletlerarası hukuk derslerinin yanısıra, Hukuk Fakültesinin bünyesi içinde öğretiliyordu o zamanlar). Doğrusu Weber'in etkisini kestirmek de oldukça zordur — yine de Kafka bazı ders notlarını (belki ulusal sanayi üzerine makaleyi de) okumak zorundaydı, ne de olsa ilerde hergün, sigortacı olarak, bu sorunlarla uğraşmıştır. Doktora sınavının tutanağına kısa bir «beş oydan üçünün onayıyla, orta dereceyle başardı» kaydı düşülmüştür. Sınav öğrencisi Kafka da sınavın *pek verimli olmasa bile, çok gülünç* (67) geçtiğini itiraf eder. 18 Temmuz 1906'da Kafka Hukuk Doktoru ünvanını alır.

Böylece Kafka birdenbire, ne yapacağını bilmez bir durumda, kendini meslek seçimi karşısında bulmuştur. İlkin Prag'daki bir avukatlık bürosunda çalışmış, daha sonra gü-

zün, yine ne yapacağını pek bilmeden avukatlık stajına, yâni (devlet memuru olacak tüm hukukçular için zorunlu olan) bir yıllık mahkeme stajına başlamıştır. Mahkemedeki deneyimlerinden hiç bir yerde söz açmaz Kafka, yalnızca o sıralar yazınsal olarak *hiçbir şey ortaya koyamamaktan* ([68]) dem vurur. Aslında Kafka için meslek seçimi sorunu pek bir önem taşımıyordu. Seçeceği mesleği ararken tek koşulu, bu mesleğin hem evden bağımsızlığını güvence altına alabilecek, hem de yazmaya elden geldiğince çok boş zaman bırakabilecek, hatta tüm zamanı yazmaya bırakabilecek bir meslek olmasıydı. Kısacası, olanaksız bir meslekti aradığı. Böylece mahkemede geçirdiği yılın sonunda, İspanya'ya gitmek, Viyana'daki dışsatım akademisinde okumak, Güney Amerika'ya göç etmek gibi, çok çeşitli tasarılar kafasında gezinmeye başlar. Tüm bu isteklerin ortak noktası, Prag'dan olabildiğince büyük bir coğrafi uzaklığa sahip olmalarıdır. Buna karşın en sonunda (1 Ekim 1907'de) bezgin bir halde «Assicurazioni Generali» sigorta şirketinden «yardımcı memur» olarak kendisine önerilen işi kabul etmiştir; ama, *büro pencerelerinden şeker kamışı tarlalarının ya da müslüman mezarlıklarının görüldüğü çok uzak diyarlarda bir gün bir koltuğa oturabilmek umuduyla* ([69]) kabul etmiştir bu öneriyi. Yine de bezginliğin daha ağır bastığı da söylenebilir; beş yıl öncesinde bile Kafka şöyle yazmıştır: *Prag sımsıkı sarılmış bırakmıyor. Pençeleri var bu anacığın.* ([70]) O sıralarda yazdığı bir başka mektupta da şöyle demiştir: *Tuttuğum yol hiç de iyi değil — bunu görebilecek denli ayrımındayım olan bitenin — bir köpek gibi geberip gideceğim. Ben kendim de pekâlâ kaçmak, kurtulmak isterdim bundan, ama bu olanaksız olduğu için, kendime acıma duymadığım ve en sonunda işte böyle bencil olup çıktığım için kendi kendime seviniyorum sadece.* ([71])

İnsanların uğradığı en büyük zarar ([72]) olan yalnızlaşma, her şeyden önce Kafka'nın üniversite öğrenimi ve mahkeme stajı sırasında yeterince tanıma olanağı bulduğu Prag çevresinin bir sonucuydu. Kafka hemen hemen her du-

rumda aldığı kararlarla bu çevreye karşı durmuşsa da, seçtiği izleklerde ve biçeminde belirleyici bir yer etmiştir bu çevre. Alışılmamış izleklerini, soğuk, enikonu biçimlendirilmiş, sözcük bakımından yoksul dilini, bu dilin karakteristik arılığını, Prag olmadan düşünmenin bir yolu yoktur.

Seçtiği izlekler için Prag'daki Almanların bir ada gibi inzivaya çekilmişliği — dilerseniz, buna çağdaş yabancılaşmanın ön biçimlerinden biri de diyebilirsiniz — temel olmuştur: Almanlar, her ne kadar hepsi toplumda önemli yerlere sahip olsalar da, daha o zamanlardan yitmeye yüz tutmuş, yüzde yedilik bir azınlıktı. Dolayısıyla bu sanayici, toprak sahibi, idare meclisi üyesi, bankacı büyük burjuvaların kültürel çabaları da genellikle bir tür estetik boş zaman uğraşı olmaktan öteye gidemiyordu. Almanca konuşan genç kuşağın sert ve kışkırtıcı davranışları da büyük ölçüde bu kültürel kayıtsızlığa karşı bir muhalefetti. Bunun için de en uygun varoluş biçimi doğal olarak yazarlıktı. Bu bakımdan 1. Dünya savaşından önce bir Prag'lıya yurtdışında rastladınız mı, ona ilkin yapıtları hakkında soru sormak adet olmuştu; sorunuz hiç de abes kaçmazdı. Öte yandan Alman yazarlar kendi çevreleriyle hemen hemen hiç ilgilenmemekteydiler; çok az Çek yazarı kahve topluluklarına kabul ediliyorlardı; ayrıca kimse kimseye bulaşmıyor, vurdumduymazlığa sığınıyordu. Bu arada gerçek yeteneklerin çoğunlukla ayrımına varılmıyordu, örneğin 1. Dünya savaşından çok önce, doğrusu pek saygı uyandırmayan, ayyaş ve aylak Jaroslav Hasek'i bir tek Kafka tanıyordu, hem de bu «Çek» yazarın daha hiçbir şey yazmadığı sıralarda. Bunun nedeni asıl, Prag Almanı yazarlar arasında Kafka'dan başka hemen hemen hiç kimsenin Çekçeyi tam anlamıyla bilmemesidir. Bu bakımdan ara sıra rastlanan yakınlaşma denemeleri çoğunlukla yalnızca iyiniyetli bir çekseverlik, romantik bir tavır olarak kalıyordu. Örnek olarak genç Rilke'nin şu dizeleri verilebilir:

Bugünde yaşıyor hâlâ o müthiş reformcu Hus, (*)
Ateşin vereceği dersten nasıl da korkuyoruz.
Yine de çekine çekine
Saygıyla o dahinin önünde eğiliyoruz. (73)

Ama başka bir yerde Rilke gerçek düşüncesini itiraf eder: Çek ozanlar «gereğinden çok olgun», halksa «hâlâ tamamen çocuksu»dur ona göre. Bu koşullar altında özellikle iki öbek arasında, hatırı sayılır bir liberal güç olan Yahudilerin konumu oldukça zordu. Siyonizmin kurucusu Theodor Herzl, buna daha 1897 yılında yazdığı bir fıkrada değinmiştir: «Prag'ın küçük Yahudileri, Prag'ın kendi halinde tüccarları, tüm en sakin yurttaşların en sakini olan bu kişiler ne yaptılar ki?.. Prag'da Çek olmamakla suçlanırlar, Saaz ve Eger'de de Alman olmamakla... Ne yapacaklarını onlar da şaşırdılar. İçlerinden bazıları var ki, Alman olmak istiyor, ama Çeklerin hışmına uğruyorlar hemen — tabii Almanların da Çeklerden aşağı kalır yanları yok... Bohemya Yahudilerinin büsbütün yoksuş aşağı yuvarlanan konumlarına bakıldığında, neden onca hizmetlerine karşılık tekme yumrukla onurlandırıldıkları anlaşılır. Bohemya'da, birbiriyle kavga halinde bulunan iki ırk, gariptir ki, eski posta arabası öyküsünün yeni bir çeşitlemesini bulmuşlardır. O anekdotta, dar bir yolda iki posta arabası karşılaşırlar. İkisi de, karşısındaki arabaya yol vermeye yanaşmaz. Arabaların ikisinde de birer yahudi oturur. Arabacılar karşıdaki arabanın yolcusuna kırbaçla vurmaya başlar: «Benim Yahudime vurursun ha, ben de seninkine vururum!» derler bir yandan da. Bohemya'da buna bir de şunu ekliyorlar: «Hem seninkine, hem benimkine vururum». (75)

Prag Yahudilerinin içinde bulunduğu durum, dışa karşı savunma durumuna geçişleri, Pavel Eisner tarafından çok yerinde bir deyişle dinsel gettodan toplumsal gettoya göç olarak nitelendirilmiştir. İnanmışlığın yerini kültürel ya da

(*) Jan Hus (1370-1415) ulusçu bir kilise adamı. Prag üniversitesinde Çekçe eğitimi başlatıp, ilk rektörü olmuştur. Aynı zamanda Çek yazı dilinin de kurucusudur. (ç.n.)

toplumsal türevler, inanç ilişkilerinin yerini iş ilişkileri alır. Bu kuşağın oğullarına miras olarak hiçbir şey kalmamıştır. Kafka da *Baba'ya Mektup*'da kendini, *gerçekte mirastan mahrum bırakılmış bir oğul* ([76]) olarak adlandırır. Kafka'nın babasıyla olan ilişkisi açısından bu saptama oldukça belirleyici olmuştur, ancak Kafka'nın babasına karşı duyduğu nefret, bu noktada onun genel yazgıdan çok kişisel yazgıyı görmesine yol açmıştır. Oysa genel durumu pekâlâ da açık seçik görebilecek durumdadır Kafka. Örneğin, *Prag. Dinler de insanlar gibi yitip gidiyor.* ([77]) diye not düşmüştür. Yapıtlarında da yalnızlaşma ve yalıtılma doğru orantılarda boy gösterir.

Hemen hemen tüm Prag'lı yazarlar bu zorunlu yönetim olgusu üzerine, bir yan tutarak şöyle ya da böyle, bilerek ya da bilmeyerek yanıldılar. Bir tek Kafka tüm yaşamı boyunca bir topluluğun, partinin ya da takımın sunduğu sığınaktan kaçındı durdu. Ne var ki, yalnızlık ve topluluk arasındaki böyle bir sınırda bile, olan bitene eleştirel bir uzaklık kazanılamıyordu pek. Kafka'nın *çiziktirdikleri*'nin değerine karşı beslediği derin güvensizliğin bir nedeni de bu eksik kalan uzaklıktır. (Aynı zamanda Kafka'nın roman ve öykülerinde eleştiren ve yorumlayan anlatıcı kişinin olmayışının, edebiyat tarihi ve yaşamöyküsü açısından nedeni de burada yatmaktadır.) Ölümünden üç yıl önce Kafka yılgınlıkla, günlüğüne şunları yazar: *Yalnızlık ve topluluk arasındaki sınır bölgesinden çok seyrek ayrıldım, hatta orada yalnızlıktan da çok oturdum. Bu bölgeyle karşılaştırıldığında Robinson'un adası çok daha canlı, daha hareketli güzel bir yerdi herhalde.* ([78])

Oysa Kafka'nın çağdaşları böyle bir adayı çoktan mesken tutmuşlardı: Gustav Meyrink, Egon Erwin Kisch, Paul Leppin, Viktor Hadwiger, Max Brod, Oskar Wiener, hatta gençliğinde Werfel ve Rilke. Bu belirleyici ada konumu onların yapıtlarında bir motif olarak tek tük gözüküyordu, çalışmaları daha çok bu konumun aşılmasıyla ilgiliydi. Paul

Leppin sonraları ayrımına varacaktır bunun: «Son 20-30 yıl içinde Prag'ın Alman semtlerinde tinsel sorunların organik bir gelişimine rastlanmıyordu. Varolan, hazır satın alınmış, götürü usulü ucuza kapatılmış mobilya izlenimini uyandırıyordu.» (79) Genç edebiyatçılar Café Arco'da oturuyorlar, (Karl Kraus da onlarla «Arconotlar» diye alay ediyordu) ve özellikle burjuvaziyi neye uğradığını şaşırtacak, etkin programlar tasarlıyorlardı. Werfel haklı olarak, «Alıkonulan Gök-yüzü» adlı romanında, «artık tüm terziler, öğretmenler ve gazeteciler, başımıza bilime inanan tanrıtanımazlar kesildikleri için, sadece bu yüzden mistik ve ortodoks olan züppeler» (80) den söz eder. Öte yandan genç edebiyatçıları, gizemli öğretilerle dolu, her yanından kan damlayan, müstehcen ve zorlama şeyler ortaya koymakla suçlayan kentsoylu çevresi de pek haksız sayılmazdı. Çünkü gerçekten de böyleydiler, onları o zaman ünlü (bugünse tadsız) kılan buydu.

Havası, bir limonluk havasına benzeyen Prag'da çirkin bir erotizm ve şehvetle dolu bir cinsellikle ilgili yapıtlar çıkıyordu ortaya. Mabuse ve diğerlerinden çok önce, ilk «hilkat garibeleri»nin sergilendiği, bir tür korkunç balmumu heykeller kabinesi gibi bir şeydi ortalık: Katiller, ipsizler, pezevenkler, toplumdışı kişiler, ayyaşlar, cinler periler, birbirinin benzeri kişiler, uyuşturucu düşkünleri, ahmaklar, insancıklar baş köşeye kurulmuşlardı. Gerçek dünyadan makyajlı bir dünyaya kaçış kendini özellikle dilde belli ediyordu; üzerine geçirdiği eğretilemeler ve düzensiz, barok sıfatlarıyla parfüm sürünmüş bir dildi kullanılan. Birkaç örnek verelim. Paul Leppin: «Divanhanenin bir köşesinde kıvrak bir sur ısrarla, inleyen bir fanfarı üflüyordu. Marta-Bianka, Danyal, İsa ve o ulvî hatun kişinin oturdukları yerden doğrulduklarını ve iki sakit hizmetkârın siyah bir tacı içeriye taşıdıklarını gördü. Tacdaki dürr ü güher gözyaşları gibi solgundu.» (81) Franz Werfel:

«Coşan altın içinde tüy, martılar
Ve deniz köpüğü saçılıyor dört bir yana.

Darmadağın bazıları, ürkmüş bulutlar
Göçüyorlar artık bir başka diyara.
Kıran kırana bir kavga sanki asumandaki!
Ağır ağır çöküyor küçük mü küçük bulutlar.
Skamendros cesetleri sürüklüyor artık nehri.» (82)

Raine Maria Rilke de (hatta «Malte Laurids Brigge»de bile) şöyle yazar: «Çapaklı gözleri, sanki hasta bir adam yeşilimtrak bir balgamı gözkapaklarına tükürmüş gibiydi.» «Yaralı yerlerden çıkan cerahat gibi ağzından bir gülüş saçılıyordu» (83) Gustav Meyrink: «Garip görünüşlü, şanjan kelebekler açık kalmış bir afsunnamenin yaprakları gibi açtıkları kanatlarıyla sakin çiçekler üzerine konmuşlardı.» (84) (Kafka da tam bu yeri Brod'la ilk konuşmasında «burun kıvırarak» *yapay* (85) bulmuş, eleştirmişti.)

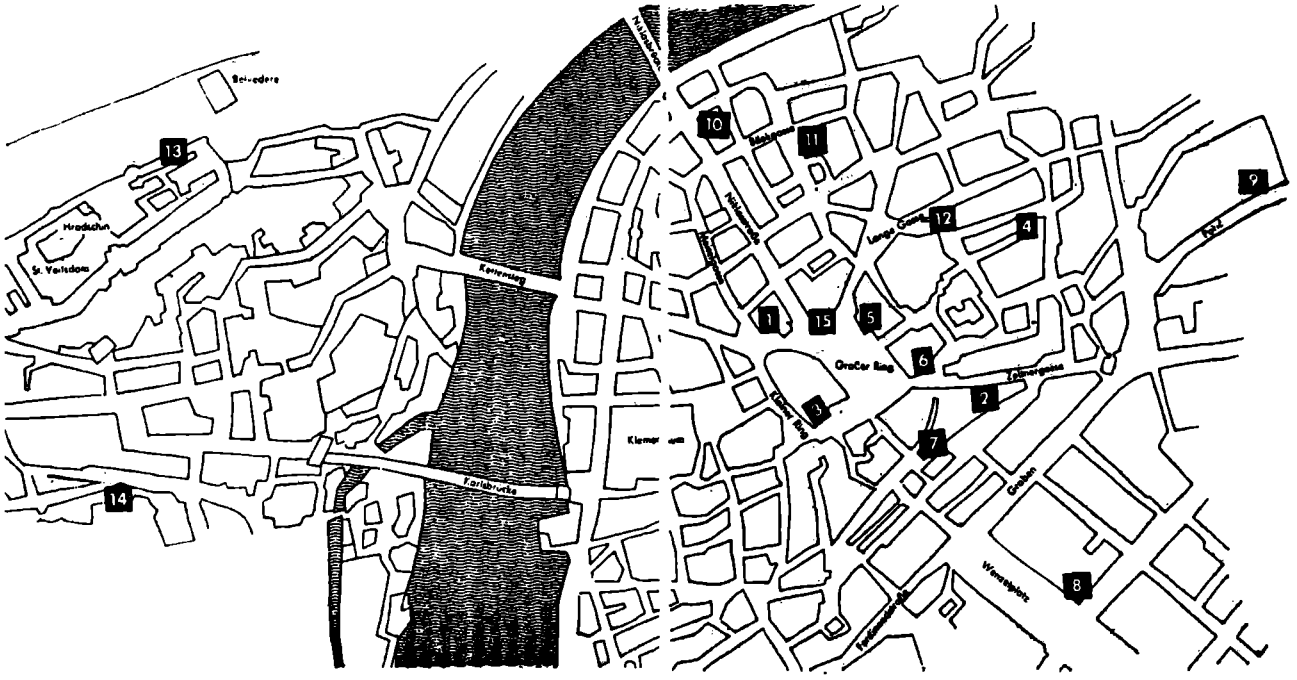
Prag okulunun hemen hemen tüm ürünlerinde bu içtenlikten uzak, böbürlenen biçem görülür. «Afsunnameler», «altın», «dürr ü guher»lerle göz boyamaya çalışan bu zenginlik yüzeysel, sahte bir zenginliktir. Bunlarla Kafka'nın düzyazısı arasında geniş bir uçurum vardır. Çağdaşları da kâh eleştiriyle kâh övgüyle söz etmişlerdir Kafka'nın derli toplu, serinkanlı, heyecansız ve sözcük bakımından yoksul sayılabilecek dilinden. Bu uçurum, Fritz Mauthner'in de gösterdiği gibi, Alman dilinin Prag'daki öznel durumuyla açıklanabilir ancak. Şöyle der Mauthner: «Bohemya'nın içlerinde, dört bir yanı, yerli Çek halkıyla çevrili Alman vatandaş ne idiği belirsiz bir Almanca konuşur, bu topraklarda boy atmış, köklü bir deyişin sağlayacağı doygunluğun eksikliğini duyar, bölgesel ağız biçimlerinin sağlıyacağı doygunluktan da nasibini almamıştır. Dili yoksuldur.» (86)

Pek çok kent sakininin, arılığını eşsiz buldukları bu «Prag Almancası» o zamanlar yalnızca deyiş bakımından değil, aynı zamanda söz dizimi ve özellikle sözcük dağarcığı bakımından da Yüksek Almancadan oldukça uzak düşmüştü. «Bohemia» gazetesinin yazıdüzencisi Heinrich Teweles: «Ana dilimizin ırmağı bizim buralarda kumla dolmak tehlikesiyle karşı karşıyadır; oysa hepimiz katıksız, irfan

sahibi Almanlarız.» (87) diye yakınmaktaydı. Gerçekten de Prag'daki Almanca yalıtılmışlığın da etkisiyle, gitgide devletçe körüklenen bir resmi tören ağzına kayıyordu. Özellikle sözcük dağarcığından önemli ölçüde fire verilmişti: Rilke'nin yaşamının ilerki yıllarında Paris Ulusal Kitaplığında oturup harıl harıl sözlükleri karıştırmayı ve artık pek kullanılmayan sözcükleri bulup çıkarmayı adet edinmesi bu nedene dayanır. Yâni Praglıların sözüm ona sözcük zenginliğinin altında yoksulluk yatıyordu. Dilin bu dar mekânından çıkış için seçtikleri yolu Franz Werfel ilk şiirlerinden birinde istemeden açıkça sergilemiştir:

«Bu sebeple methederim hodpesent mehabeti,
O ulvî, akşam vakti meşkettiğim hitabeti,
O kat kat urbalar, o yüksek kunduralar, o feryat û figan
İntihar ve fena fikirlerden tenzih ederler beni.» (88)

Kafka ise akşamları hitabet çalışmıyordu, bu yüzden «intihar ve fena fikirler»e karşı da korunmuş değildi. Bu yüzden Werfel'in, o zamanki gerçeklere tastamam denk düşen şu sözleri etmemesi için hiç bir neden yoktu, (zaten etmiştir de): «Çek memleketinin ardında tek bir Allah'ın kulu Kafka'yı anlamayacak.» (89) Kafka'nın kendine özgü arılığı, düzgün, kurallı tümce kuruluşu, sözcük yoksulluğu arka planda Prag Almancası olmadan bir anlam taşımaz. Çevrenin ona sunduğu dil malzemesiyle kendini sınırlama kararının nedeni de, bir kez daha, gitgide güçlenen, belirginleşen hakikat düşkünlüğüdür. Aynı zamanda Kunstwart — biçeminin zirzopluklarıyla haşır neşir olmanın da etkisi olmuştur bunda. Öte yandan Kafka'nın nesnelere karşı duyduğu «yabancılık»ında nedenleri dilseldir: Kuru, ne idiği belirsiz Prag Almancası, genel olarak heryerde konuşulan bir dilin ya da ağızın sahip olduğu dolaysız güveni verebilmekten acizdi. Kendi kullandığı dilde bile herzaman bir yabancılık yanı vardı; hatta arasıra kendiliğinden, teker teker sözcüklerle Kafka arasında bir uzaklık oluşuyordu. Böylelikle sözcükler, eğretilemeler ve dilsel kalıplar, ki bir genel kullanım sonucu yalmkatlıktan kurtulmuşlardır, Kafka'

Belvedere
13
Hradschin
St. Veitsdom
Karlsbrücke
14
10
11
9
12
4
1
15
5
6
2
3
7
8
Großer Ring
Graben
Wenzelsplatz
Na Příkopě
Na Poříčí
Pařížská
Revolučního
Karlova
Platnéřská
Celetná
Ovocný trh
Jindřišská
Národní třída
Klementinum

1 *Doğduğu ev. Hane no: 1/27*

2 *Babanın ilk yıllardaki dükkanı Zeltner sokağı 12*

3 *Minutá Binası (1889 - 1896)*

4 *Et pazarındaki ilkokul*

5 *Kinsky Palas'daki lise. Babanın dükkanı da aynı binadaydı*

6 *Zeltner sokağı 3 numaradaki ev (1896 - 1907)*

7 *Üniversite. Kafka burada hukuk derslerini izlemiştir. (1901'den 1906'ya değin)*

8 *«Assicurazioni Generali» binası Kafka 1908'den 1922'ye değin burada çalıştı*

10 *Niklas caddesi 36; 1907'den itibaren ailenin oturduğu ev*

11 *Bilek sokağı 10 numarada Kafka'nın tek başına tuttuğu oda (1914/15)*

12 *Lange Gasse'deki oda. «Altın Turna Balığı» binası, 705/18 (1915/16)*

13 *Hradschin'deki Alchimisten Gasse'deki ev (1916/17)*

14 *Schönborn Palas (1917)*

15 *Altstädter (Grosser) Ring'le Niklos caddesinin köşesindeki Oppelt binası. Aşağı yukarı 1914'ten sonra ailenin oturduğu ev*

da asıl çokanlamlılıklarını yeniden elde etmişler, imge ve çağrışım olanakları zenginleşmiştir. Kafka'nın yapıtlarında hemen her sayfada, böyle sözcüklerin düz anlamı alınarak oluşturulmuş, imgelerin ardarda sıralandıkları, çağrışım zincirleri bulunur. *Köy Hekimi*'nden bir örnek: Yaranın durumu *o kadar kötü değil. İki balta darbesinin (*) açtığı daraçı biçiminde bir yara. Birçokları böğürlerini sunar, ama sesin kendilerine yaklaştığını duymak şöyle dursun, ormandaki balta sesini bile duymazlar.* (90)

O kadar kötü değil sözüne, iki kenarı *iki balta darbesi*yle oluşan bir *dikaçı*, yâni katıksız bir geometrik imge eklemlenmektedir. Üstelik bir de *Hacke* (balta/ökçe) sözcüğüyle, bizi daha başka, daha bağlayıcı bir olaya sürükleyen o karakteristik, genelleştirilen çağrışımlardan biri eklenmektedir buna. *Dava*'nın o ünlü bitiş tümcesinde de, «bunun utancı kendisinden sonra da yaşıyacakmış gibi geliyordu ona» yerine, *sanki bunun utancı kendisinden sonra da yaşıyacaktı*, (*) denir. Kafka'nın düzyazısının imgesel zenginliğini oluşturan, dilsel görüngünün düzanlamının alınması ve çağrışımların atasözü ve deyimlere yakınlığıdır. Çağdaşlarının yazınsal hamaratlığından ise, Max Brod'un ilk romanında yakındığı şeyler çıkmıştır: «Sık sık gebe kalmaktan, sunulan olanakların çokluğundan hasta düşmüş, daha tam rayına oturmamış, manevi serbest ticaretin bir kurbanı.» (91)

Çevrenin sunduğu dil malzemesini seçme kararı, Kafka'nın yapıtında, *Bir Savaşın Tasviri*'nden *Yargı*'ya değin, yavaş bir gelişim içinde belirginleşmiştir. Bu gelişimin başlangıcında hâlâ geniş, kapsamlı betimlemeler ve yorumlar vardır; sonra (Prag Okulu'nca bol keseden kullanılan) gibi'

(*) Balta, kazma anlamına gelen «Hacke» sözcüğünün bir anlamı da ökçedir. Parça «iki ökçe darbesi» biçiminde de okunabilir. (ç.n.)

(*) Burada Kafka, «ihm war» yerine, «es war» diyerek, bitiş tümcesine, genellikle «es ist» diye başlayan Alman atasözlerine benzer bir hava kazandırmak istemiştir. (ç.n.)

li benzetmeler yitmeye başlar; en sonunda, başyapıtların o yüksek duruluğunda, hiç de tehlikesiz olmayan, yalnız çıplak sözcüğün gücüne güven duyulana değin sürer bu. Betimleme ve yorum ortadan kalkar. Kafka'varî düzyazının bu vahim kendine özgülüğü hiç de yabancı birşey değildir aslında: Yoruma meydan okumadır.

Prag Almanlarının siyasal ve toplumsal durumunu açık seçik görebilecek durumdadır Kafka; Milena'ya bir mektubunda şöyle yazar: *Hiçbir zaman Alman halkının arasında yaşamadım ben.* (92) Ancak dil koşullarını da bilip bilmediği pek kesin değildir. Çerçi bu konuda bilgi hiçbir rol oynayamazdı; ne de olsa, yalın bir dil kararı genç Kafka'nın gelişimi içinde kendiliğinden doğmuştu. Kuşağının yazarlarına karşı, dilden yana aldığı bu kararın kendine özgü diyalektiğinin hiç kuşkusuz ruhbilimsel nedenleri de vardı. Kafka'nın baba evinde asla gerçekleştiremediği eşit haklara sahip olma özlemi böylece hiç değilse çevrede gerçekleştiriliyordu. Şöyle der günlüğünde:

Çoğunlukla başkasının yardımına muhtaç olan ben, her yana sınırsız bir kendi başına buyrukluk, bağımsızlık, özgürlük için sonsuz bir istek besliyorum. Çevremde fır dönüp, manzaramı bozan bu hemşeriler sürüsü yerine, meşin gözlük takıp, kendi yolumu sonuna değin gitmeyi yeğlerdim (93)

«İŞÇİ KAZA SİGORTASI ŞİRKETİ» ARKADAŞLAR - TASARILAR - GEZİLER

1907 yılının Ekim ayında, doktoradan bir yıl, seçeceği meslekle ilgili aldığı kesin karardan birkaç gün sonra 24 yaşındaki Franz Kafka şöyle yazar:

Şu an yaşamım tamamıyla düzensiz. Aslında az da olsa 80 Kron maaşlı bir işim ve 8—9 bitmek bilmez mesai saatim var, ama gelin görün büronun dışında geçen saatleri de yabanıl bir hayvan gibi hemencecik yiyip bitiriyorum. Şimdiye değin yaşamımı günde 6 saatle sınırlandırmaya alışkın değildim, üstelik İtalyanca da öğreniyorum. Bir de bu güzelim günlerin akşamlarını açık havada geçirmeyi yeğlediğim için, boş saatlerin kalabalığından çıktığımda çok az dinlenmiş hissediyorum kendimi.

Assicurazioni · Generali'ye girdim ve herşeye karşın, büro pencerelerinden şeker kamışı tarlalarının ya da müslüman mezarlıklarının göründüğü çok uzak ülkelerdeki koltuklardan birine, günün birinde oturma umudum var, kaldı ki sigortacılık da ilgini oldukça çekiyor, ama şu anda geçici olarak yaptığım iş gerçekten içler acısı.

Boş, batak zamanın tembelliğinden olduğu denli yakındığım yok işten. Ne de olsa büroda geçen zamanı parçalara ayırmaya gelmiyor, son yarım saatte bile, 8 saatin

baskısını ilk saatteymişiz gibi hissediyoruz. Çoğunlukla gece gündüz süren bir tren yolculuğundaymışız gibi, artık sonunda tamamen cesaretimizi yitirdiğimizde, ne lokomotifin işleyişini ne de yolun engebeli mi düz mü olduğunu düşünmeksizin, gözümüzün önünden ayırmadığımız saate veriyoruz tüm dikkatimizi... Benzeri bir mesleğe sahip tüm insanlar için aynı şey söz konusu. Keyiflerinin yerine gelmesi için sıçrama tahtası son çalışma dakikası oluyor.

Hiçbir öykü yok kafamda, insanlarla görüşmüyorum, köşelerini artık çoktan törpülediğim dört sokak ve bir alan üzerinde yapıyorum günlük gezintilerimi, bir şeyler tasarlamak için de çok yorgunum. Belki de burnumun doğrusuna giderek... yavaş yavaş kütükleşiyorum... Ama sadece tembellik değil bu, korku aynı zamanda, yazmaktan, bu korkunç uğraştan duyulan genel korku. Şu anda tüm talihsizliğim bu uğraştan mahrum olmak. (94)

Mesai saatlerinin «baskı»sı, *tüm dikkatin verildiği* saatten gözünü ayıramama, son çalışma dakikasının *sıçrama tahtası* olması — bu eğretilemelerin aynısı yıllar sonra bir başka mektupta da ortaya çıkar. Kafka'nın meslekî çalışmalarına karşı temel tavrını gösterir. Şu da var ki, bu özel sigorta şirketlerinde çalışma koşulları katı mı katıdır: Memurlar, «eğer hizmetleri gerektiriyorsa, özel bir ödeme talep etmeksizin, alışılagelmiş saatlerin dışında da iş yürütmekle yükümlü»ydüler. «Müdürlüğün yazılı onayı olmaksızın, ki bu onay her an geriye alınabilirdi, hiç bir görevi ya da fahri görevi kabul edemez»lerdi. Buna karşılık olarak «müdürlük de, memurun istemesi halinde, her iki yılda bir memura ondört günlük bir tatil için izin vermekte», yine de «tatilin ne zaman başlayacağı müdürlükçe hizmetin gerekleri göz önüne alınarak» belirlenmekteydi. Kafka'nın bu katı kurallara hiç sesini çıkarmadan boyun eğişi yalnızca gitgide güçlenen (birkaç ay önce yazdığı gibi) Prag'ı, bu *kahrolası kenti,* (95) çok uzak ülkelerde bir koltuk uğruna terketme arzusundan değil, daha çok baba evine karşı bağımsızlığına kavuşma umuduyla olduğu yeterince açık-

tır. Bu yüzden bir yıllık avukatlık stajının bitiminden hemen bir gün sonra «Assicurazioni Generali»deki görevine başlamıştır. İlk kez görev ve eğilim karşı karşıya gelir burada: *Mümkün olduğu ölçüde, içten bir katılım göstermesem bile, yakınlığını ensemde hissettiğim geçim dünyası beni her türlü genel bakıştan yoksun kılıyor; sanki daracık bir geçitten geçiyorum, üstelik başımı da öne eğerek.* (96) Kafka'nın, tam anlamıyla ancak son yıllarında edinebildiği *genel bakış*, arkadaşlık *pencere*'sinden olsa bile, tam da dış dünyayla bir tür iletişimin kurulduğu sıralarda yokolma tehlikesiyle karşı karşıya kalır.

Oskar Pollak'la olan ilişkinin başarısızlığa uğramasından sonra, ilk meslek yıllarında gitgide güçlenen bir ölçüde Max Brod yüklenmiştir bu görevi. Onun sayesinde Kafka Prag'ın yakın çevresini tanımış, birlikte yaptıkları tatil gezilerinde yukarı İtalya'yı, Weimar'ı, Paris'i, İsviçre'yi görmüştür. Brod, Kafka'yı Prag'ın gazinolarına (Ohantant), gece kulüplerine, kahvelerine götürmüş, her zaman Kafka'dan çok daha fazla katıldığı, Prag edebiyat çevresine sokmuş, akranı arkadaşlarıyla, canayakın, ironik filozof ve siyonist Felix Weltsch ve çekingen, kör yazar Oskar Baum'la tanıştırmıştır; her ikisi de, ömrünün sonuna değin Kafka'nın arkadaşı kalmışlardır. Brod, her zaman ikirciklenen Kafka'yı gerek arkadaş topluluklarında yeni çalışmalarını aktarması, gerekse yeni bir şeyler yazması için yüreklendirmiş, çalışmalarının yayımlanmasında ön ayak olmuştur. Böylece bir kez daha — 1912 yılına değin — Kafka'nın dış dünyadan kopması önlenmiş olur. Brod arkadaşının yeteneğinin herkesten önce ayrımına varmıştır. Tabii öte yandan Kafka'nın kişiliği de çekici gelmiştir ona:

«Çok önemli ve ünlü kişilerle karşılaşmalarımda bile bir daha hiç rastlamadığım, olağandışı güçlü birşeyler yayılıyordu ondan çevresine... Asla önemsiz bir lâf çıkmazdı ağzından. Dile getirdiği herşey, yıldan yıla daha da serbestleşen bir biçime sahipti. Dünya'nın çılgınlıklarına ironik bir

hoşgörüyle bakan, bu yüzden de kekremsi bir gülmeceyi geliştiren, yine de hakiki özü, o parçalanmaz olanı hiçbir zaman boşlamayan, yani oldum olası züppeliğe ya da sinikliğe hepten yüz çeviren, olağandışı, sabırlı, yaşama sevinciyle dolu bir gözlem biçiminin pahabiçilmez ifadesiydi bunlar. Gündelik yaşam, onun orada bulunmasıyla değişiveriyordu; herşey ilk kez görülmüş etkisini uyandırıyordu, sanki yeniydiler, ama çoğunlukla da kederli, daha doğrusu insanı ezip geçen bir yenilikti bu. Şu da var ki, Kafka sadece beni değil, bu sözünü ettiğimiz çizgideki birçok insanı etkilemiştir. Yazınsal yapıtlarından, benden başka kimsenin haberi yoktu o zamanlar. Hoş Kafka yapıt vermeye de muhtaç değildi, insan olarak da zaten çevresini etkiliyor, önemli kişilerce, hatta ortaya çıkışının tüm çekingenliği içinde, hemencecik olağandışı birisi olarak kabul görüyordu.» (97)

Buna karşın 1911 yılında günlüğüne, *neredeyse tümüyle Max'ın etkisi altında* (98) kaldığını kaydeden Kafka ise Brod'un yalnız *enerjisine* (99) değil, aynı zamanda akla durgunluk veren yazınsal etkinliğine, bir çok insanla ilişkiye geçmedeki yeteneğine ve bitmek tükenmek bilmeyen çalışmalarına hayranlık duyuyordu. Daha 1907'de Brod'a şöyle yazar Kafka: *Sana çok uğraş gerekiyor. Aklım almasa da, bu alandaki gereksinmelerinden kuşkum yok.* (100) Dahası, Stefan Zweig'ın da anlattığı gibi, Brod'un başkalarına düşkünlüğüne ve alçakgönüllülüğüne de hayrandı Kafka. Şöyle der Stefan Zweig: «Hâlâ onu ilk gördüğüm zamanki gibi, ufak tefek, çelimsiz yirmi yaşlarında bir delikanlı olarak, sonsuz bir alçakgönüllülük içinde görüyorum... Müzikten, Smetana ve kendisinin bizim için keşfedip, tanıttığı Janâcek'den, ama hep başkalarından söz eder, asla kendinden, kendi yarattığı Lied ve Sonatlardan sözettiği görülmemiştir. Yapıtları hakkında soru sorduğunuzda, size, yanıt vermek yerine, yeniçağın düzyazı ve ruhbilim alanında gerçek usta olarak gördüğü, hiç kimsenin tanımadığı Franz Kafka diye birini övüp durur. Şiirlerinden söz açıldı diyelim, hemen konuyu değiştirir. Ona kalırsa, hâlâ okul sıralarında otu-

ran, Franz Werfel adında birisi, zamanımızın en büyük lirik ozanlarından birisidir. Bu genç ozan o zamanlar böyleydi işte, yüce bulduğu herşeye kendini adıyordu..» (101)

Kuşkusuz Kafka, Brod'un etkinliğini her zaman olağan karşılamamıştır; aynı biçimde çevrenin hareketliliği karşısında da ölçülüdür. Örneğin meslek seçimi sıralarında oluşan *Taşrada Düğün Hazırlıkları*'nda bu dünyanın törenlerine karşı duyulan kuşku, oyun oynarmışcasına, bir *kişi* ve *ben* ayrımı yapılarak dile getirilir. Davranış biçimi de *tatsız işler karşısında bir çocuğun* davranışıdır — yalnızca *kişi* törenlere katılır, taşrada düğün hazırlıklarına vücud yollanır, böceğe dönüşen *ben* ise evde kalır. Bu Kafka'nın ünlü öyküsü Değişim'in motifidir aynı zamanda — beş yıl önce burada sergilenmiştir:

Dairede çalış çalış, sonunda pek bitkin düşüyor, tatilin tadını çıkaramıyor insan. Hem ne denli didinirse didinsin, başkalarının kendisine sevgiyle davranmasını da hak etmiyor; bir başına kalıyor daha çok, düpedüz yabancı, başkaları için merak konusu. B e n yerine k i ş i dediğin sürece bir şey değil, ezbere ağzından dökülebiliyor öykü; ama söz konusu kişinin sen olduğunu itiraf eder etmez, bayağı için burkuluyor, dehşete kapılıyorsun... Belki başkaları pek öyle haktanımaz kişiler değillerdir, ama ben durumu göremiyecek denli yorgunum... Bana acı çektirmek isteyen ve şimdiden dört bir yanımı saran kimseler, bu günlerin o iyiliksever akışıyla gitgide geri plana itilecek, bunun için benim en ufak bir çaba harcamam gerekmiyecekti. Hem, kimsenin yadırgamayacağı gibi, güçsüz ve sessiz dururum, bana ne isterlerse yapsınlar, sesimi çıkarmam, nasılsa sonunda herşey akıp giden günlerle düzelir ister istemez.

Kaldı ki, çocukken tatsız işlerde yaptığım şeyi yapamaz mıyım yine? Kendim köye gitmeyebilirim, ille de bunu yapmam gerekmiyor; giyinik vücudumu yollarım, olur biter. Odadan dışarı çıkarken yalpaladı mı, korkusunu değil, boş olduğunu gösterir bu; merdivenlerden inerken tökezle-

di mi, hıçkırarak köye gidip, gözlerinden yaşlar akıtarak orada akşam yemeğini yedi mi, bu da içindeki heyecandan değildir. Çünkü ben bu arada, biraz aralık kapıdan gelen esintiye karşı, sarıya çalan kahverengi battaniyeye güzelce sarınmış bir durumda, yatağımda yatıyor olacağım... Yatakta yatarken belki kocaman bir böcek, boynuzlu geyik böceği ya da bir mayıs böceğine benzeyeceğim.

...Bir böceğin kocaman vücudu, evet. Bir kış uykusuna yatmışım gibi yaparım o zaman, bacakcıklarımı iri karınlı gövdeme bastırırdım. Ve birkaç sözcük fısıldardım arada, bunlar benim başucumda dikilen ve bana doğru eğilmiş duran, üzgün vücuduma verdiğim yönergeler olurdu. Biraz sonra söyleyeceklerim biter, vücudum bir reveransta bulunur, bir gölge gibi uzaklaşır, ben yatağımda dinlenirken tüm işleri en iyi biçimde yerine getirirdi. ([102])

Yabancılık ve başkaları için merak konusu olmak karşısında duyulan *dehşet* de, öğrenci Kafka'nın daha önce sözü edilen ve ruhsal bir sarsıntı ürünü olan imgesinden doğmuştur. Öğretmenler Kafka'nın *herkesçe görülebilecek* durumunu araştırmak ve *genel dikkati* bu olaya çekmek için, hemen biraraya gelirler: Dış dünyanın iç dünyaya sızmasından duyulan korkudur bu. *Giyinik vücudun* yollanmasıyla, böyle bir şeyle karşılaşmak beklenmektedir ne de olsa. Daha sonraki Değişim öyküsünde böyle bir ayrıcalık tanınmaz artık. 1913 yılında Kafka da bu gelişimin son evresini belli bir hoşnutlukla günlüğüne geçirir: *İç dünyanda insan ilişkileri bulunmadığında, belirgin yalanlar da yok. Sınırlanan daire, tertemiz bir dairedir.* ([103])

«Assicurazioni Generali»deki yorucu görevi sırasında Kafka yazmayı tamamen bir kenara bırakmıştır. Bu Kafka'nın işe girişinden hemen birkaç ay sonra başlayan yeni bir iş bulma çabalarının da nedenidir aynı zamanda. Üç çeyrek yıl çalıştıktan sonra Kafka «Generali»yi bırakır ve iki hafta sonra, 1908 Ağustosundan 1922 yılındaki emekliliğine değin çalışacağı, «Bohemya Krallığı İşçi Kaza Sigortası Şirke-

ti»ne girer. Burada çalışma koşulları daha iyidir, hiç değilse mesai saatleri öğleden sonra saat ikiye değin sürer. Kafka'nın işe girdiği yıla değin bu şirket, 15 yıllık hesap açıklarında da açık seçik görüldüğü gibi, Eski Avusturya'da alışılagelen, bürokrasiyle savrukluğun iç içe geçtiği kuruluşlardan birisi olmuştur. Ancak 1908'de yeni bir müdür işbaşına geçmiş, bu kişinin aldığı kararlar sayesinde Kafka hukukçu olarak sigorta şirketine alınmıştır. İlkin «yardımcı memur,» 1910 yılından sonra personel işlerinde «plânlamacı» olarak çalışmıştır. Kafka'nın hizmet çizelgesi, daha sonra 1913'de «sekreter vekilliği»ne, 1920'de «daire sekreterliği»ne, 1922'de de «başsekreterlik»e atandığını gösteriyor, bundan hemen sonra da, 1 Temmuz 1922'de erken emekliliği gelmiştir.

Şirketin memurları arasında, ki büyük çoğunluğu Çekler oluşturuyordu, çok seviliyordu Kafka; «büronun gözbebeği»ydi, «hiç düşmanı yoktu». ([104]) Her konuda düşüncesini sorarlar, yardımını isterlerdi. Bir iş arkadaşı şöyle anlatıyor: «Kafka'nın müsvettelerini daktiloda yazdırdığı bir memur vardı. Bu memurun sık sık elinde olmadan başı sıkışırdı. Bu durumda, Kafka'dan kısa bir süre sonra geri ödemek kaydıyla küçük miktarlarda borç almaktan başka ne yapsındı, zaten Kafka da vermemezlik etmiyordu hiçbir zaman. Dahası borcun geriye ödenmesini de Kafka: *Madem ki yardıma muhtaçsınız, bu yardımı size sağlamak benim görevim,* diyerek hep geri çevirmiştir.» ([105])

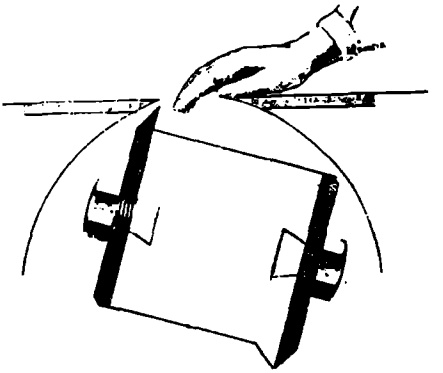
Çok geçmeden de —amirinin ona yazılı olarak bildirdiği gibi— «mümtaz bir planlama memuru» olarak Kafka'nın yeteneklerinin ayrımına varılmıştır. Kafka'nın şirketin yıllık hesap raporları için yazdığı bazı yazılar hâlâ mevcuttur. Bu yazılardan, Kafka'nın uzmanlık alanı hakkında açık seçik bir fikir sahibi olabiliriz. Daha çok itirazların (yani işletmelerinin belli bir tehlike sınıfına sokulmasına karşı işveren protestolarının) incelenmesi, iş kazalarından korunulması için gerekli önlemlerin alınması ve işletmelerin hukuksal açıdan bilgilenmeleri konusundadır bunlar. Bu arada şirketin bu

yöndeki çabaları her yandan tepki görmüştür. Kafka da bu tepkilere yalnızca yıllık raporlardaki yazılarıyla değil, aynı zamanda günlük gazetelerde (takma adlarla yayımladığı) makaleleriyle de karşı durmuştur: İşverenler, özellikle *sigortacılığın ana sorunları üzerine çok iyi bilgi sahibi oldukları anlaşılan büyük işletmeler,* [106] zorunlu aidatı ödemekten kaçınmak için *her türlü hileye* başvuruyorlardı. *En vazgeçilmez haklarının burada söz konusu olduğu işçiler ise, olanlara kayıtsız kalıyorlardı.* [107] İşverenlerin yardakçıları da, ilke olarak zorunlu sigorta olmaya karşı kışkırtıcılık yapıyorlardı. Bu yüzden de, *sorun kolayca anlaşılabileceği gibi, genellikle asıl konuyla ilgisi olmayan alanlara kaydırılmaktaydı. Sorunun gerektirdiği anlayışa sahip olmak bir yana, sorunun teknik yanını bile kavrayabilecek durumda değildi bu kişiler. Dolayısıyla çoğu zaman birbirleriyle çatışan, ama sonuna değin savunmayı üstlerine vazife bildikleri çıkarların bolluğu karşısında, o an için kuramsal olarak en tasasız, bu yüzden de en kolay anlaşılabilir, basit görünen çözümü seçiyorlardı.* [108]

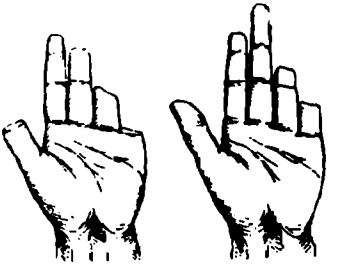
Ortalama 1000 Kron tutan kaza tazminatının hukuksal işlemlerinin tamamlanması ve ayrıca Kafka'ya yüklenen, kazaya karşı önlem alma konusunda yapılan reklamların hazırlanması sırasında Kafka, bu koşullar altında işçilerin yazgısını olanca açıklığıyla görmüştür. Kafka'nın, planya makinelerine güvenlik şaftlarının takılması konusunda yazdığı böyle bir yazının bir bölümü şöyledir:

Çizimlerimiz koruma tekniği açısından dört köşeli şaftla, yuvarlak şaftların arasındaki ayrımı gösteriyor. Dört köşeli şaftın bıçakları (çizim no: 1) doğrudan doğruya şafta bir vidayla tutturulmuş olup, çıplak yalmanlarıyla dakikada 3800-4000 devir yapmaktadır. İşçiler için bıçak şaftı ve masanın yüzeyi arasındaki geniş aralık yüzünden oluşan tehlikeler açıkça görülmektedir. Bu şaftlarda ya tehlikeden tamamen habersiz, ki böylece daha da büyümüştür tehlike, ya da kaçınılması mümkün olmayan, sürgit bir tehlikenin

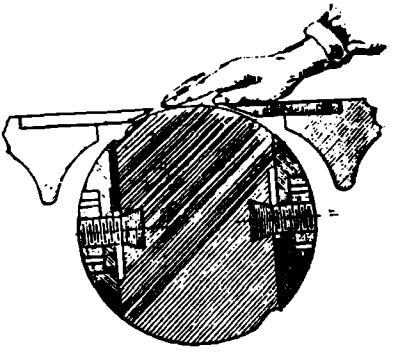
1

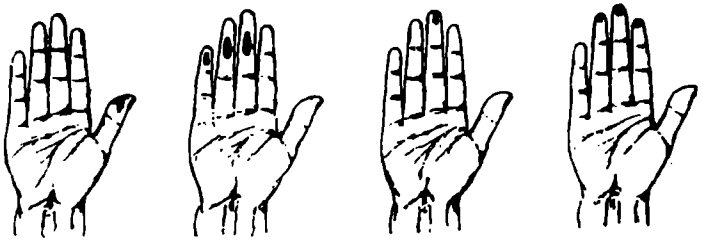
2

4

7

bilincinde olarak çalışılmıştır. Oldukça dikkatli bir işçi, çalışma sırasında, yani keresteyi rendenin üzerinden geçirirken, herhangi bir parmağının tahtanın dışına sarkıp sarkmadığına özen gösterebilir, ancak asıl tehlike her türlü önlemi hiçe sayan bir tehlikedir. Hatta en dikkatli işçinin eli bile, tahtanın kayması ya da sık sık rastlandığı gibi takılması halinde bıçak aralığına ister istemez kayar, çünkü bir eliyle rendelenen parçayı makine masanın üzerine bastırırken, öbür eliyle de tahtayı bıçak şaftına doğru itelemektedir. Tahtanın fırlaması ya da takılması ne önceden kestirilebilir ne de bunun önüne geçilebilir; tahta bazı yerlerde çarpık ya da boğumlu olduğunda, bıçaklar yeterince hızlı dönmediğinde ya da kötü çalıştığında, ellerin tahta üzerindeki basıncı eşit oranda dağılmadığında ortaya çıkabilir bu. Ama böyle bir kaza parmağın bazı bölümleri, hatta tüm bir parmak kopmadan atlatılamaz. (Çizim no: 2).

Sadece alınan önlemler değil, önleyici değişiklikler bile bu tehlike karşısında yaya kalmaktadır. Bunun nedeni ya bunların tümüyle yetersiz olmaları ya da bir yandan (bıçak aralığının önleyici bir çinko sürmeyle kendi kendine kapanması ya da bıçak aralığının küçültülmesi yoluyla) tehlikeyi azaltırken, öte yandan talaşlara yeterince düşme boşluğu bırakmadıkları için (ki bu yüzden bıçak aralığı tıkanmakta ve işçi aralığı talaşlardan temizlemek isterken sık sık parmaklarının yaralanmasına yol açmaktadır) tehlikeyi arttırmalarıdır.

Bu dört köşeli şafta karşı yuvarlak şafta bir örnek olarak 4. çizimde bir güvenlik şaftı gösterilmiştir.

Bu şaftın bıçakları tamamıyla bir kapak, daha doğrusu bir kamayla şaftın gövdesi arasına iyice gömülmüştür...

Böylece yalnızca yalmanlar dışarda kalmakta, bıçaklar şafta tamamen yapışmaktadırlar. Ayrıca koruma tekniği açısından en önemlisi, bu bıçaklar kırılma tehlikesi olmaksızın son derece ince olabilmektedirler.

Bu değişikliklerle, dört köşeli şaftın aralığına parmakları kaptırmak olasılığı ortadan kaldırılmıştır. Parmakların

aralığa kaptırılması halinde de, yalnızca önemsiz yaralanmalar, olsa olsa çalışmanın aksatılmasını bile gerektirmeyecek sıyrıklar meydana gelmektedir. (Çizim no: 7). ([100])

Yine de şirketin iş kazalarına karşı korunmaya özen göstermesi, bu alanda yaptığı reform çok yavaş ilerlemeler kaydetmiş, ilerki yıllarda da Kafka iki de bir yetersiz makineler yüzünden yaralanan ve sakatlanan işçilerin davalarını incelemek zorunda kalmıştır. Bu yüzden de Kafka'da şirkete karşı belli bir kuşku uyanmadı değil. Her ne kadar şirket o sıralar, yaşamının son yıllarında olduğu gibi, *karanlık bir bürokratlar ağı* ([110]) olarak adlandırılmıyorsa da, birkaç yıl çalıştıktan sonra günlüğe düşülen kayıtlar gitgide yadsıyıcı oluvermiştir. Brod da bir kezinde Kafka'nın (yaralanan işçiler üzerine) bir açıklamasından söz eder. Şöyle demiş Kafka: *Bu insanlar ne kadar da alçakgönüllü. Bize ricada bulunmaya geliyorlar. Şirketin altını üstüne getirip, her şeyi yerle bir edecekleri yerde, sadece ricada bulunmaya geliyorlar.* ([111])

Kafka'nın lise öğrencisiyken Rudolf Illowy'yle yaptığı tartışmalardan beri gitgide artan toplumsal ve siyasal ilgisi, bu gündelik yaşantılar sonucu, 1908-1912 yılları arasında özellikle güçlenmiştir. Bu ilgi Kafka'yı çok yalın bir biçimde Prag Alman çevresinin yüzeysel düşüncelerinden ayırır. Sık sık —ama hep tek başına— önemli Çek siyaset adamlarının herkese açık konuşmalarına gider. Masaryk'in çıkardığı «Cas» gazetesinden günlük siyaseti izler. Toplumsal devrimci «Klub Mladych»in (Gençler Birliği) toplantılarına katılır. Bundan arkadaşı Brod'un bile haberi yoktur. Seçim toplantıları sırasında Kafka ulusal demokrat Dr. Kramar, ulusal-sosyalist Klofac ve özellikle «Almanların haksız sermayelerinin batacağı» ve «ulusal barışın sadece bir özveri yapıtının ürünü olabileceği» yolundaki düşüncelerini kuşkusuz Kafka'nın kendine yakın bulduğu sosyal demokrat Dr. Soukup'un konuşmalarını dinler. Dr. Soukup'un 1 Haziran 1912'de (Kafka'nın ayrıntılarıyla günlüğüne kaydettiği) Amerikan seçim sistemi üzerine bir konferansı hiç kuşkusuz *Amerika* (Yitik)'teki seçim sahnesine kaynak olmuştur.

Bu olaylar arasında en önemlileri, «Klub Mladych»in ve «Vilem Körber» adındaki bir işçi derneğinin toplantılarına katılması olmuştur. «Klub Mladych» 10 Ekim 1910'da «Bohemia»daki bir habere göre, yeniden feshedilmiştir.

Birlik aslında hiç de, haberde dendiği gibi «anarşist» bir kuruluş olmamış, tersine sosyalist (ve belki biraz da «anti-militarist ve devlete zararlı») fikirlerin propagandası için çalışan çeşitli gençlik topluluklarının bir araya geldikleri bir birlik olmuştur; daha çok «Savaşa karşı — anaların boykotu», Paris komününün 40. yıldönümü, Parisli işçi önderi Liabeuf'un idamına karşı, halka açık konferanslar ve konuşmalar düzenliyordu. Konuşmacılardan biri de, Kafka'nın o yıllarda okuduğu Kropotkin'in yazılarını çeviren Vlasta Borek'ti. 1909 Ekiminde de «Özgür Okul»un kurucusu Francisco Ferrer'in idamına karşı bir toplantı düzenlemişlerdi. Bu, (lise öğrencisiyken «Özgür Okul» derneğine üye olan) Kafka'nın katıldığı ilk toplantı oldu.

«Genellikle tek başına otururdu, kimse tanımazdı onu, sessiz, sakin, dikkatli bir dinleyiciydi, önünde hemen hiç dokunmadığı bir bardak birası dururdu hep. Salonun çıkışında, o zamanlar adet olduğu gibi, siyasal tutukluların, grevdeki Kuzey Bohemya madencilerinin yararına ya da çeşitli harcamaların karşılanması için yardım toplanırdı. Herkes kesesine göre bir şeyler bağışlardı. Çoğunlukla da mangır ya da metelik verilirdi. Golden düştüğü pek görülmezdi. Çağrılı konuğumuz ise alçakgönüllülükle hiç kimseye belli etmeden madenî bir beş kronluk bırakırdı... Kafka, Borek'in Paris'te anarşist Liabeuf'ün idamına karşı konuştuğu, 'U velké Prahy' [Büyük Prag İçin] adlı salondaki, polis tarafından dağıtılan olaylı toplantıda da vardı [1912]. Franz Kafka gibi, boyu sıradan ölümlülerden en az bir baş daha uzun olan bir insan için göze çarpmamak biraz zordu, Kafka'nın da bunu pek taktığı yoktu zaten, polis ve bildirgeciler arasındaki çatışmada hiç istifini bozmadan, sakin sakin bir köşede duruyordu. Oradan çıkmamakta ısrar edince, kanun namına, en yakın polis karakoluna değin kendisine eş-

lik edildi. Orada genellikle iyi davranıldığı söylenebilir, ceza beratı denilen madde uyarınca, ya bir Gulden para cezası ödeyecekti ya da 24 saat hapis yatacaktı. Kuşkusuz her sabah tam vaktinde büroya giden Kafka geceyi orada geçiremezdi, bir Guldeni ödeyiverdi hemen.» (113)

Tabii bize Kafka'nın bu toplantılara katıldığından söz eden sayıca az belgelerde bazı şeyler doğru olmayabilir ya da abartılmış olabilir. Ama asıl düşündürücü olan, bazı eleştirmenlerin olguları yadsımak ya da işlerine geldiği gibi değiştirmek eğilimleridir; ne de olsa yarı resmi bir görevde çalıştığı halde kefalet ödemek zorunda kalan bir genç hukukçu görüntüsünün, yalnız bir tavanarası yazarı görüntüsüyle hiç de bağdaşır bir yanı yok, ama gelgelelim Kafka'nın bu toplantılara katıldığı yalnızca posta kartlarıyla değil, günlüğünde rastlanan söz konusu adlarla da yeterince belgelenmiştir. Nitekim o zamanki siyasal koşullar Kafka'nın çekinmeden düşüncelerini ve başından geçenleri günlüğüne kaydedebileceği denli gelişmediğinden, günlükleri okuduğumuzda yalnızca bir takım adlar görürüz: Bakunin, Belinskij, Herzen, Kropotkin. Bu okumalar büyük bir olasılıkla (Kafka'nın yeniden görüştüğü Rudolf Illowy'nin çağırdığı) bazı Rus sürgünlerinin etkisiyle olmuştur. Aynı zamanda Kafka'nın, başarısızlığa uğrayan 1905 Rus devriminin bazı ilkelerini gerçekleştiren Filistin'deki Chaluz-hareketine (*) duyduğu ilgi de bunda bir rol oynamıştır. Brod'un Kafka'nın ölümünden birkaç yıl sonra yazdığı «Aşkın Büyülü İmparatorluğu» adlı romanda, iki romanın kahramanı Garta rahmetli arkadaşı Kafka'dan başkası değildir, şöyle der Garta: «Belki de işçi derneklerine girmek gerekiyor.» (114) Kafka'nın kendisi de daha liberal bir dönem olan, 1918 Martında Oktav defterlerinden birinde iki sayfalık, *Mülksüz İşçi Sınıfı* adındaki, *ödevler ve haklar* (115) diye ikiye ayrılan bir tasarı hazırlar.

(*) Filistin'de sosyalist kolhozlar temeline dayanan bir Yahudi hareketi. (ç.n.)

Demek oluyor ki, Kafka I. Dünya Savaşından önce sadece daha o zamanlar hemen hemen adı hiç duyulmamış, en önemli Çek öncülerini (avant-gardist) (Frâna Srâmek, S.K. Neumann, Frantisek Langer, Jaroslav Hasek, Michal Kacha, Artur Longen) tanımakla kalmıyor, aynı zamanda sosyalizmin kuramsal ilkeleriyle de belli bir ölçüde haşır neşir oluyordu.

Ayrıca o zamanlar düzenli olarak bir eczacının karısı olan hamarat Berta Fanta'nın düzenlediği ve Prag'ın önde gelen aydınlarını çağırdığı, Fanta'ların evinde yapılan konuşmalara ve akşam sohbetlerine gidiyordu: Çağrılanlar arasında Matematikçi Kowalewski, fizikçi Frank, filozof Ehrenfels ve (o sıralar Prag'da öğretim görevlisi olan) genç Albert Einstein da vardı. Kafka burada görecelik kuramı, Plank'ın Quantum kuramı ve ruhçözümün temel ilkeleri üzerine konuşmalar dinledi. Yâni başyapıtlarını kaleme almadan hemen önce, yeni çağın gündeme getirdiği en önemli sorunlarla tanışıyordu. Bu da dünyadan bihaber bir taşralı olarak sunulan Kafka söylencesinden kuşku duyulmasına neden olacak bir başka olgudur.

Kafka'nın, Fanta'ların evini ziyaretleri, dinsel sorunlarla yeni baştan uğraşması için ilk itkiyi de vermiş olabilir. Fanta ailesi üyeleri arasında Müslüman, Tanrıtanımaz, Budacı ve Teosoflar vardı. Bu ailede hüküm süren dinsel çeşitlilik açıkça, aile içindeki özgürlüğün neden olduğu tedirginliği göstermektedir. (Kafka'nın Rudolf Steiner'e (*) duyduğu kısa süren ilgisi de Bayan Fanta'nın sayesinde olmuştur.) Aslında Kafka'nın tüm dinsel hesaplaşmalarının belini büken, baba evinin taşlaşmış, formel, ritüel — inancıdır. Çocukken Kafka'ya dinsel törenler hep önemsiz, sıkıcı ve gülünç gelmiş, ayrıca sonradan geçtiği aydınlanmadan ve çevrenin mistik züppeliğinden de kuşku duymuştur. Böylece

(*) İnsan bilgicilik (Anthroposophie) felsefesinin kurucusu bir Alman düşünür. İnsan doğasının gizemsel bilgilerle kavranabileceğini ileri sürdü. (ç.n.)

dinsel «gelişimi» —burada herhangi bir gelişimden söz edilebilirse tabii— sonraları sürekli Yahudilik yönüne doğru bir çizgi izlemiştir, Hıristiyanlık hemen hemen hiçbir rol oynamamıştır bu gelişimde.

Çevrenin sözde — dinsel türevlerine karşı muhalefet aynı zamanda Kafka'nın, diğerleriyle kıyas edilemez ölçüde «daha canlı» olan Doğu Yahudilerinin dinine duyduğu yakınlığı da açıklar. Kafka bu dinle ilk kez 1910—11 yıllarında, Prag'ın resmi Yahudi kesiminin doğal olarak üzerinde pek durmadığı, Lemberg'den gelen bir Yidiş oyuncu topluluğunun konuk olarak sergilediği oyunları aracılığıyla ilişkiye geçmiştir. Oyuncular *sefir, serseri, yarı Yahudiler olarak hor görülüyor* ([116]), yidiş tiyatro oyunları beş para etmez, oyunların sergilendiği lokal tekinsiz bulunuyordu.

Kafka düzenli olarak temsilleri izlemiş — babasını çileden çıkarmak pahasına da olsa — oyunculardan biriyle, Jizchak Löwy'yle arkadaşlık kurmuş, onun için yidiş edebiyatı üzerine bir söylev akşamı düzenlemiş, hatta yedi yıl sonra bile Züran'da bir dergi için Jizchak Löwy'nin anılarını baskıya hazırlamıştır. Günlüğünde 100 sayfadan çok yer tutan sayısız temsil betimlemeleri ve oyunların özetleri de Kafka'nın gösterdiği yakınlığın bir başka kanıtıdır. O sıralarda ilk kez olarak Yahudi tarihi üzerine genişçe bir tanıtmayı ve yidiş edebiyatının tarihsel bir özetini okur. Ancak bu okumayla ilgili düşülen notlar Kafka'nın dinsel temellerinin eksikliğini de açıkça gözler önüne sermektedir: Daha Kudüs'teki ağlama duvarının anlamından ve tarihinden bile haberi yoktur. Bu tür koşulların baskısı altında, Kafka'nın bu konudaki tüm girişimleri yaşamının son dönemine değin bölük pörçük kalmıştır. Bu parçacıklar da Kafka'nın 1917'de Brod'a yazdığı gibi, *içinde bulunduğum durumdan bağımsız, kendimi diğerleriyle eşit ve her zaman evimdeymişim gibi hissettiğim, biricik yahudi olan,* hasi-

dizm (*) öyküleriydi; *başka yerlerde yalnız bir rüzgarla içeriye taşınıyordu.* [117] Aslında o sıralar İbranice öğrenmeye de başlamıştır, ama, 1921 yılında bile, hâlâ, *ayaklarının altındaki her sağlam Yahudi yerin eksikliği*[118]nden söz etmektedir. Ancak ölümünden yarım yıl önce Berlin'deki «Yahudi İlahiyat Yüksek Okulu»nu ziyaretiyle, dinle yoğun bir uğraşma başlar. (Arkadaşı Max Brod ve I. Dünya Savaşından hemen önce Filistin'e göç eden okul arkadaşı Hugo Bergmann gibi), kendi kuşağından bir çoğu için yeni bir yönlenme noktası olan siyonizmle Kafka'nın her zaman çatışık bir ilişkisi olmuştur. Yalnızca bazı ajitatif-polemikci yönleri değildi Kafka'ya yabancı gelen, 1912'de ilgiyle izlediği tartışmaların genellikle fazlasıyla akademik — kuramsal yanı bile ona çekici gelmiyordu. Yalnız bir konuda ilgiyle eğilmiştir siyonizme: O tarihten başlayarak Filistin'deki sömürgeci çabaları ve yeni yerleşimlerin yapısını inceledi. 1912-1923 yılları arasında Kafka sık sık bir Filistin gezisi için tasarılar yapmaktaydı. Özellikle gönüllü kooperatiflerdeki dayanışma ve özverililik, göçmenlerin azla yetinen, basit yaşam tarzları ona çekici geliyordu. (1913'de Kafka'nın Prag' daki Troya'da bir bostan da çalışmasında ya da 1917/18'de kızkardeşi Ottla'ya Zürau'daki tarımsal denemelerinde yardımcı olmasında olduğu gibi, bu konuda da babasının «boş geçirilmeyen bir yaşam» üzerine düşünceleri etkili olmuştur.)

Bu yıllarda Kafka ilk büyük gezilerini yapmıştır: 1909 Eylülünde (Max Brod ve Max'ın ağabeyi Otto'yla birlikte) Riva'ya gitmiştir. (Bu gezi sırasında, Brescia'daki «havacılık haftası»yla ilgili bir sergiyi gezdikten sonra Kafka'nın *Brescia'daki Uçak* adlı öyküsü çıkmıştır ortaya. Bu Kafka' mn en erken yayımlanan çalışmalarından birisidir, aynı zamanda bu ulaşım aracının Alman edebiyatındaki ilk betimlemesidir.) 1910 Ekiminde de (yine Max ve Otto Brod'la

(*) Hasidizm, sofular anlamına gelen, 18. yüzyılda Polonya'da doğmuş bir Yahudi topluluğu. (ç.n.)

birlikte) Paris'e, 1911 Ağustosunda Max Brod'la Yukarı İtalya ve Paris'e gitmiştir; Kafka sonra bir hafta daha yalnız başına Zürich yakınlarındaki Erlenbach senatoryumunda kalmıştır. 1912 Temmuzunda da yine Max Brod'la Weimar'a bir yolculuk yapmıştır; bu yolculuğun sonrasında Harz'daki doğal yöntemlerle tedavi uygulayan Jungborn Senatoryumunda üç hafta daha geçirmiştir. Kafka'nın bu gezileri de Prag yalıtılmışlığını yumuşatma girişimlerinden başka bir şey değildi. *Prag'da nasıl yaşıyabilirim ki!*, diye yazar 1912'de. *Bu bendeki, gerçekleşmesi halinde hemen korkuya dönüşüveren, insanlarla birlikte olma arzusu ancak tatildeyken kendine bir yol buluyor.* (119) Ömrünün son yıllarında da Brod'a şöyle yazar: *O zamanlar, belki özlem duymaya hiç değmeyen, ama yine de gerçekten suçsuz olan suçsuzluğumuz üzerimizdeydi. Kötü güçlerse, ister iyi ister kötü bir amaçla olsun, bir zamanlar zorla içeri girmekten son derece sevinç duydukları giriş kapılarını ilkin hafifçe elleyerek yokluyorlardı.* (120) Birlikte çıkılan gezilerin sonuncusu 1912'deydi. Aynı yılın güzünde de o belirleyici dönüm noktası geldi çattı; o tarihe değin, Kafka'nın ilerde günlüğüne kaydedeceği gibi, temel tavrı hâlâ kesinkes belirlenmemişti: *Hep asıl korkum: ya 1912'de çekip gitseydim, tüm güçlere hakim, berrak bir kafa, canlı güçleri bastıran zorlamalarca kemirilmemiş bir durumda!* (121)

1912

1912'de yalnızlaşma, *taşlaşma* tamamlanmıştır artık, kolay kolay bir daha dışarıdan etkilenmez. Yayımına son veren «Hyperion» dergisi üzerine yazdığı bir eleştiride, (bu dergide Kafka'nın ilk çalışmaları, 1908'de *Ağaçlar, Giysiler, Geri Çevrilme, İşadamı, Dışarısını Dalgın Seyrediş, Evin Yolu, Gelip Geçenler, Yolcu;* 1909'da da *Bir Savaşın Tasviri*'nden *İki Konuşma* çıkmıştı) şöyle yazar Kafka: *Mizaçları kendilerini topluluktan uzak tutanlar... bir savunmayı da gereksinmezler, çünkü anlayışsızlık denen şey karanlıkta olmaları dolayısıyla gelip onları bulamaz; oysa sevgi nereye gitseler ele geçirir onları. Böyle kimseler dışarıdan bir güç-*

lenmeye de gereksinme duymazlar, çünkü dürüst kalmak istediklerinde, yalnızca kendi kendileriyle beslenebilirler, bu yüzden de onlara zarar vermeden yardım etme olanağı yoktur. (122)

Katı bir güç yoğunlaştırmasıyla aynı yılın güzünde ilk başyapıtlar, *Yitik (Amerika)* romanının büyük bir bölümü (1-7. Bölümler) ve iki «öykü» *Yargı* ve *Değişim* oluşur. Önce 22 Eylülü 23 Eylüle bağlayan gece, *Yargı* kâğıda dökülmüş, bunun üzerinden çok geçmeden Kafka günlüğüne şunu kaydetmiştir: *Öykünün önümde dallanıp budaklanması, akıntıya karşı ilerleyişim, korkunç bir çaba ve sevinç. Çoğu kez tüm ağırlığımı sırtımda taşıdım o gece. Herşeyin söylenebilir oluşu, herşey için, en yaban buluşlar için bile, içinde yitip, yeniden dirilecekleri büyük bir ateşin hazırlanmış oluşu... Roman yazmakla, yazmanın alçak çukurlarında bulunuyor olmamın onaylanmış inancı Sadece böyle yazılabilir, sadece böyle bir bağlamda, gövdenin ve ruhun böylesi bir biçimde, tam anlamıyla açılmasıyla.* (123) *(Roman yazmanın alçak çukurları,* deyişi *Yitik*'in birinci metnine ilişkindir; birkaç gün sonra Kafka onu yeni baştan kaleme almaya başlar. Bir iki hafta içinde, *böyle bir bağlamda,* altı bölümden fazlası oluşur, roman 7. bölümünde, Kasım ortası ve Aralık başında, *Değişim* yüzünden kesilir. Bundan sonra *Yitik* çok yavaş sürdürülür, bir ay sonra artık bir daha — 1914 güzüne değin — el sürülmemek üzere tamamen bırakılır. Sonraki yıllara ait, büyük, epik bir biçime sahip, diğer iki deneme, *Dava* ve *Şato,* da bölüntüler halinde kalır. Kafka hep sadece *bağlamda,* geceleri, dışarıya karşı tamamıyla kapanmış bir durumda çalışabiliyordu. Verimliliğindeki bu olağandışı iniş çıkışlar da bu yüzdendir. Şubat 1913 ve Temmuz 1914 arasındaki zamanda, pek büyük bir çalışma çıkmaz ortaya. Buna karşın 22 Eylül ve 6 Aralık 1912 arasında, yâni 74 gün içinde 400'den çok el yazması sayfa oluşur. Aynı zamanda nişanlısına, çoğunlukla 10 sayfadan da uzun, 60'dan çok mektup yazar; *Yargı* sekiz saatte kağıda dökülmüştür, 20'den fazla el yazması sayfayı içerir.)

Kafka'nın kendisi de 1912 yılını her zaman belirleyici bir dönüm noktası olarak görmüştür. 10 yıl sonra Milena'ya *Yargı* üzerine şunları yazar: *Yargı: O öyküde her tümce, her sözcük — övünmek gibi olmasın — her ezgi «korku» yla iç içedir. Yara ilk o zaman açılmıştı, uzun bir geceydi.*(124) Kafka'nın iki de bir, o zamanlar ilk kez görünmeye başlayan *hortlaklar*'dan, *korku*'dan, daha önceki zamanın *suçsuz suçsuzluğu*'ndan, *boşluk ülkesi*'nden, *boşlukta süzülüş*'ten, *hiç*'den söz etmesi boşuna değildir. Bu konumun bilincine varıldığı anda korku doğar. (Kierkegaard da der ki: «Bu, suçsuzluğun en derin gizliliğidir: Aynı zamanda korkudur. Tin, düş kurarak kendi gerçekliğini yansıtır, ancak hiç'tir bu gerçeklik.») (125) Bundan böyle günlükler ve mektuplarda sık sık korku sözcüğüne rastlanır. Dış dünyanın kendi gerçekliğine sızması karşısında duyulan korku, içsel özgürlüğü suçla yıkmaktan duyulan korku, *yaşanılmamış* yaşam karşısında duyulan pişmanlık, hiç korkusu, Kierkegaard'ın «Korku kavramı» adlı yapıtında şöyle denir:

«Korku kendini duyururken nesnesiyle kurduğu sinsice ilişkiyi korur, nesnesinden ayrı düşünülemez, ama böyle bir şeyi istediği de söylenemez, çünkü bireyin bunu istediği an, pişmanlık doğabilir; bu söylediklerim şuna ya da buna zor bir konuşma gibi görünse de, benim elimde olan bir şey değildir bu. Eğer birisi, diğerleri hakkında olmasa bile kendi hakkında, deyim yerindeyse, tanrısal bir savcı olmak için gerekli, boynu kıldan ince olma özelliğine sahipse, konuşmayı hiç de zor bulmayacaktır. Kaldı ki yaşamda yeterince görüngü sağlamaktadır bu konuda. Korku içinde birey neredeyse ihtirasla suça gözlerini dikmekte, yine de suçtan korkmaktan kendini alamamaktadır... Tüm bunları göz önüne aldığımızda, yine de, dışsal yeterliliğe kafa tutarak geniş yolu değil de, acıyı, sıkıntıyı ve korkuyu seçen, aynı zamanda sahip olunması aşağılık biri olmayı gerektiren şeyleri yitirmekten çekinmeyen bireyler ortaya çıkana değin beklemek gerekiyor. Böyle bir kavga hiç kuşkusuz oldukça zorludur, çünkü öyle anlar gelecektir ki, size bu işe baş-

ladığınızdan dolayı üzüntü verecek ve siz boynunuz bükük, evet belki de ara sıra hemen hemen umutsuzluğa varan bir mahzunlukla, o anda bal gibi de önünüzde serili olabilecek, kahkalarla dolu bir yaşamı düşüneceksiniz.» [126]

Kafka'nın durumunun bundan daha kesin bir betimlemesi hemen hemen düşünülemez. Kafka da bunu, Kierkegaard'ı ilk kez okuduktan sonra, 1913 Ağustos'unda günlüğüne düştüğü bir kayıtla doğrular zaten: *Sezinlediğim gibi, onun durumu da önemli bazı ayrımlara karşın benimkine çok benziyor, en azından benimle dünyanın aynı yüzünde duruyor. Bir dost gibi hak veriyor bana.* [127] Hatta 1922'de Max Brod'a yazılan bir mektupta da şöyle denir: *Neden sonu gelmiyor bir türlü pişmanlığın?... Son söz tüm bunlara karşın şöyledir hep: Yaşayabilirdim, ama yaşamıyorum.* [128] Bu *yaşanmamış* bir yaşama karşı duyulan suçluluk duygusu, ayrıca bir tek yazmak ile haklı çıkarılabilen bu yaşamın hiçliğinden duyulan korku, Kafka'nın ömrünün son on yılında gitgide ağırlık kazanmıştır.

Burada Kafka'nın *doğal* bir yaşama duyduğu özlemle, bu özlemden bir an olsun vazgeçmeme kararlığı arasında kesin bir ayrım yapmak gerek. Kafka'yı aksiliklerin sevimli bir aile babası ve şen-şatır bir insan olmasını önlediği bir aziz olarak sergilemek pek akıl kârı bir iş değildir. Kafka'nın bu özlemden vazgeçme denemelerinin hepsi (ki bayağı kabarıktır sayıları) başarısızlığa uğramıştır, ancak bunun nedenini diğer kişilerde ya da dış koşullarda değil de, Kafka'nın kendisinde aramak gerekir; ne de olsa bu özlemin gerçekleşmesini, her şeyiyle edebiyata adanmış bir yaşamın karşısına seçenek olarak konulabilecek *yardımcı bir tasarım* olarak görür Kafka. Hem — lise öğrencisinin hayallerinde olduğu gibi — *genel dikkati* üzerine çekmemek için dış dünyaya ayak uydurma girişimleri de az çok olmuştur. Yine de bu konuda en şaşırtıcı örneklerden biri, arkadaşı Oskar Baum'un, tatili onunla birlikte geçirmek için yaptığı çağrıyı geri çevirişidir; aynı zamanda Kafka'nın yazarın

«konumu» üzerine en anlamlı açıklamalarından birisidir bu. Bu olay hakkında (yukarda alıntı yaptığımız 1922 Temmuz tarihli mektupta) Brod'a şöyle yazar Kafka:

Daha çok başkalaşmadan korkmadır bu, olanaklarımı aşan bir eylemde bulunarak Tanrıların dikkatini kendi üzerime çekme korkusu.

Bugün uykusuz gecede her şeyi yeniden, sızlayıp duran şakaklarım arasından geçirdiğimde... bir şey yeniden dank etti kafama: Ne denli güçsüz ya da hiç varolmayan bir zemin üzerinde yaşıyordum, bir karanlığın üzerinde, bu karanlıktan da o karanlık şiddet keyfine göre ortaya çıkıyor, benim kekelemelerime aldırmadan yaşamımı mahvediyordu. Yazmak ayakta tutuyor beni, ama bu tür bir yaşamı ayakta tutuyor demek daha doğru olmaz mı? Tabii bununla, yazmasaydım daha iyi yaşardım, demek istemiyorum; tersine, o vakit yaşamım daha da kötü ve büsbütün çekilmez olur, sonu cinnetle biterdi; tabii ancak hiç bir şey yazmamam, ama yine de yazar olarak kalmam koşuluyla, ki gerçekten de böyle durum. Eh, yazmayan bir yazar da kuşkusuz cinneti davet eden acayip bir yaratıktan başka bir şey değildir. Ama şu yazar olmanın kendisi nasıl bir şey acaba? Yazmak tatlı, harikulâde bir armağan, ama ne için? Geceleyin, hayat bilgisi derslerindeki o çocuksu açık seçiklikle anladım ki, şeytana hizmete karşılık alınan bir armağan. Karanlık güçlerin bu yanlarına iniş, yaradılıştan birbirine bağlı ruhların bu zincirlerinden kurtarılması, netameli kucaklaşmalar ve yukarda güneş ışığında öyküler yazarken, aşağıda bilmediğimiz daha neler olup bitiyorsa, bunlar için. Belki bir başka türlü yazış daha vardır, benim bildiğim sadece bu; geleceyin korkum beni uyutmadığında, bundan başkasını düşünemiyorum. Bundaki şeytansallık da apaçık ortada. Kendini beğenmişlik ve haz duygusu habire kendi kendinin ya da başka birinin çevresinde uçuşur — derken hareket çoğalır, kendini beğenmişlikten bir güneş sistemi olup çıkar — ve onun zevkini çıkarır. Hani saf bir kimse

arasıra, «ölmek, benim için nasıl yas tuttuklarını görmek isterdim,» diye bir istek duyar ya içinde, işte bu isteği böyle bir yazar sürekli olarak gerçekleştirir; ölür (ya da yaşamaz) ve sürekli, kendi kendisinin yasını tutar. İşte bu yüzden de müthiş bir ölüm korkusu çıkar ortaya, bunun ölüm korkusu olarak kendini açığa vurması gerekmez ille de, başkalaşma korkusu olarak da gösterebilir kendini.

Ölümden korkmanın nedenleri başlıca şu iki öbeğe ayrılabilir. Birincisinde yazar müthiş korkar ölmekten, çünkü daha yaşamamıştır. Yaşamak için çoluk çocuk, çift çubuk gibi şeyler gereklidir demek istemiyorum. Yaşamak için gerekli olan, tek başına alınan hazdan vazgeçmektir; hayranlıkla seyretmeyi çelenklerle donatmayı bir yana bırakıp, evin içine taşınmaktır. Buna karşılık, bu bir alınyazısıdır, kimsenin elinden bir şey gelmez, denilebilir. Peki, niçin pişmanlık duyuluyor o zaman, niçin sonu gelmiyor bir türlü pişmanlığın? Kendi kendini daha güzel, daha leziz kılmak için mi acaba? O da var. Ama böylesi gecelerde ne diye son söz tüm bunlara karşı şöyledir hep: Yaşayabilirdim, ama yaşamıyorum. İkinci ana nedene gelince — belki de hepsi sadece bir tek neden, şu anda iki nedende birbirinden pek ayrı değilmiş gibi görünüyor bana — o da şu düşünce: «Oyun diye oynadığım şey, gerçek olacak. Yazıp çizmekle diyetimi verip kurtaramam kendimi...»

Tüm bu anlattıklarımı yazarca toparlamak için — ben değil, olayın kendisi bunu istiyor — şunu da eklemeliyim ki, gezi korkumda, hiç değilse birkaç gün yazı masamdan uzak bırakılacağım düşüncesi de bir rol oynuyor. Ve bu gülünç düşünce... (Kafka burada biraz abartıyor, aslında bu aylarda Planâ'da kız kardeşi Ottla'nın yanında *Şato*'nun son bölümleri üzerinde çalışıyordu)... *gerçekte tek haklı düşünce; çünkü yazarın varlığı gerçekten yazı masasına bağlıdır, yazar cinnetten yakasını kurtarmak istiyorsa, doğrusu asla uzak kalamaz yazı masasından, dişi tırnağıyla ona tutunması gerekir...*

Oskar'a telegrafla gelemiyeceğimi bildirdim, başka türlü yapamadım, heyecanım başka türlü üstesinden gelinecek gibi değildi. Ona daha dün yazdığım mektubu gözüm bir yerden ısırıyordu, F.'ye yazdıklarımdan birisiydi. [129])

F.'yle, yâni müstakbel nişanlısı Felice Bauer'le Kafka 13 Ağustos 1912'de Max Brod'un yanında tanıştı; Ekim ayı sonunda da — 500'ün üzerinde mektup ve posta kartını kapsayan — yıllarca (1917 yılına değin) süren bir mektuplaşma başladı. Bu mektuplaşma, başlangıcından birkaç hafta sonra, yâni Kafka'nın (Felice'nin yaşadığı) Berlin'e bir Noel gezisini geri çevirdiği ve hemen sonra da *Yitik* üzerinde çalışmaktan vazgeçtiği Aralık ayında, (on yıl sonraki) açıklamasının doğruluğunu kanıtlamaktadır; şurası kesindir ki, *eğer hiç, yazmanın ve onunla bağıntılı bir şeyin dışında, mutlu olduysam (hem o benmiydim, kesin bilemem), o zaman yazma yeteneğimi yitiriyordum, bu yüzden de herşey, hiç hesapta yokken, hemencecik çöküveriyordu, ne de olsa her yerde ağır basıyor yazma özlemi.* [130])

Bu nedenlerden dolayı Kafka 1912'den sonra, ömrünün son üç yılında genç tıb öğrencisi Robert Klopstock'la, daha çok babaca olan arkadaşlığı dışında, hiç bir arkadaşlık kurmamış, y i n e d e Prag'da kalmış, yine bu nedenlerden dolayı üç nişanlılığı (1914/17/19), aynı biçimde G.W. (1913), Gerete Bloch (1914'ten sonra) ve Milena (1920'den sonra) ile olan ilişkileri de bozulmuş, yalnızca Dora Diamant'la ölümünden yarım yıl önce girdiği son ilişki, yüksek bir refah duygusuyla ışıl ışıl ışıyan bir ilişki olmuştur. Bu evlilik denemeleri ve kadınlarla arkadaşlıklar nedeniyle fazladan bir yükün ağırlığı altında daha eziliyordu. Karl Kraus'un «normların kurucuları cinslerin ilişkisini tersyüz ettiler: Kadın cinsi örf ve adetlere bağlandı, erkeğinse bağları koparıldı» [131]) tümcesiyle çok iyi betimlediği, I. Dünya Savaşı öncesi toplumunun ahlâk, evlilik ve cinsellik üzerine tartışma götürür anlayışlarıydı bunlar; Kafka'nın babası da paylaşıyordu bunları. Kentsoylu kızlarını erdemlik

ülküsüne bağımlı kılan aynı cinsel etiket öte yandan kentsoylu oğulları bilgi, görgü ve deneyim kazanmakla yükümlü kılıyordu. Bu da o koşullar altında yalnızca genelevde kazanılabiliyordu. Bu yüzden Prag'da kabarelerin, gazinoların yanısıra, sayısız genelev vardı; bazıları her şeyin incesini arayan hovardaların ve edebiyatçıların takdirine nail olmuşlardı. Franz Werfel «Yaslı ev» adlı anlatısını, Kinsky Palas' tan bir kaç adım ötedeki Gam sokağında bulunan, bu evlerden en ünlülerinden birine sunmuştu:

«Büyük salon altınla bezeli rönesans stili, taçlı endam aynaları, kırmızı kadifeden perdeleri ve dümdüz, kaygan, tahta döşeme dans pistiyle gerçekten muhteşemdi. Tanzim edilmemiş, yoksun bir dil hazinesinin ona tevcih edeceği herhangi bir nitelendirmeyi kolaylıkla reddedebilecek bir müesseseyle karşı karşıyaydık... O zamanlar çoktan kaybolmaya yüz tutmuş, kibirli bir onyılın rönesansı ve mutfaktaki kayzer resmi. Tüm bu toz toprak içindeki, artık yavaş yavaş uyuzlaşan debdebeden, eski monarşinin o mahçup nazarı tetkik eden kişiyi buluyordu.

Bayanlar mahrem hizmetleri dışında nerede duracaklarını biliyorlardı. Kırıtan adımlarla odayı arşınlıyor, ortalıkta dönüp duruyorlardı. Çehrelerinde yalnızlık dolu bir cazibe, aynanın önüne dikilip, nezaketle bir sigara rica ediyorlar, dumanı yere doğru üflüyorlardı. Mültefit ama alâkâsızca bir müddet masalarda oturuyorlardı. Ender bulunur bir haşmet duygusuna sahiplermiş gibi bir görünüşleri vardı. Bu kadim, malûm ve necip müessesenin her pansiyonerine bahşettiği bir haşmetti bu. Buraya kabul edilmiş olmak, daha yüksek muhitlere girmek manasını taşıyordu.» (132)

Kafka da hiç kuşkusuz bir süre (doktorasından sonraki yıllarda) bu önlerine sürülen cinsel züppeliğe bulaşmıştı, her ne kadar bu tuhaf zevk düşkünlüğünün aldığı biçimler özellikle ürkekliğinden dolayı ona yabancı kalmışsa da. Orospularla buluşmalarında çağdaşlarının o yanıltıcı lâubalilik-

lerinden hiç iz yoktu. Bu buluşmalar da, üstü örtük topluluk özleminden başka bir şey değildi, adeta ilk düzyazılarından biri olan *Sokağa Bakan Pencere*'de *tutunabilecek herhangi bir insan kolu* ararken ki yaklaşımın aynısıydı. 1908'de Kafka, Brod'a şöyle yazar: *Dün bir otelde bir fahişeyle birlikte oldum. Hemen bana sevecenlikle dokunacak birisini aramam gerekiyor. Hâlâ melankolik olabilmek için çok yaşlı birisiydi. Orospularla ilişkilerin, diğer sevecen ilişkiler gibi olmamasına şaşırmasa da üzülüyordu. Beni pek avutmadığı için, ben de onu avutmadım.* (133)

Böylesi kadınlarla olan az sayıdaki ilişkileri Kafka sonraları *kirli* bulmaya başlamıştır. Ama büyük romanlarında, hemen hemen yalnızca bu kadın imgesinin ortaya çıkması gözden kaçmamalıdır. Daha *Yitik*'te tamamen edilgen cinselliğiyle, tıka basa bir et yığını olan Brunelda, ama özellikle sonraki iki romanında, temizlikçi kadın ya da avukatların, şato kahyalarının, memurların metres tuttukları sevgililer olarak ortaya çıkan Bayan Bürstner, hizmetçi müsveddeleri Leni ve Frieda böyledir. Yalnızca *günübirlik, küçük iğrençlikler üzerine düşünen, kara biber gibi acı, tahrik edici bir koku* (134) saçan, hissizleşmiş zevk aletleridir bunlar. Kötü yola düşmüş, kâh meslek olarak kâh ara sıra orospuluk yapan kadınlardan örnek bir derlemedir bu romanlar; tabii olayın akışı içinde belli bir işlevleri vardır: Hep doruk noktalarında, olayın kaderini belirleyecek durumlarda ortaya çıkarlar, ana kahramanları — genellikle sözcüğün düz anlamında — kendilerine, daha doğrusu aşağıya, kendi yanlarına çekerler, her kezinde *dava*'larında yararlarını dokunabileceğini söyleyerek, akıllarını çeler, engellerler onları. Örneğin *Dava*'daki banka memuru K. şunları geçirir aklından: *Hep de bayan yardımcılar buluyorum kendime... ilkin Bayan Bürstner, sonra Mübaşir'in karısı, en nihayet bu küçük Bakıcı Kız.* (135) Josef K. tam da bu yüzden, o sırada bakıcı Leni'yle oynaştığı için, Kalem Şefi ve Avukatla önemli bir görüşmeyi kaçırır. Aynı biçimde, *Şato*' daki Kadastrocu K., sevgilisi Frieda'yı elinden aldığı için,

belgesi üzerine karar verecek olan memur Klamm'ı kendine düşman yapar. Tüm romanları içinde Kafka «kendi» durumunu en açık seçik biçimde burada betimlemiştir. (Gerçekten de son yıllarda, özellikle *Dava* ve *Şato* göz önüne alındığında, bu romanlarda kullanılan malzemelerin ne denli kendi yaşam öyküsüyle ilintili olduğu ve «Kafka'da Gerçekçilik» tartışmasının, bu gerçekçi ögelere değinmedikçe, ki ana motif hep bu ögelerden geliştirilmektedir, ister istemez yanılgıya düşüleceği ortaya çıkmıştır)

Derken birbirlerine sarıldılar; kızın ufak tefek vücudu K.'nın ellerinde ateş gibi yanıyordu. K.'nın sürekli kurtulmayı deneyip bir türlü başaramadığı bir kendinden geçmişlik içinde birkaç adım yerde yuvarlanarak boğuk bir sesle Klamm'ın kapısına tosladılar, sonra yerdeki küçük bira birikintileriyle döşemeyi örten öbür pisliklerin ortasına serildiler. Böylece saatler geçti, birlikte soludukları, yüreklerinin birlikte çarptığı saatler. K.'nın kendini kayboluyorum sandığı ya da havasında bile yurdundaki havanın zerresi bulunmayan, insanın ister istemez yabancılıktan boğulup gittiği, çılgınca ayartıları karşısında yola devam etmekten ve daha çok kaybolmaktan başka bir şeyin yapılamadığı, daha önce kimsenin ayak basmadığı denli uzak yadellerde olduğu duygusuna kapıldığı saatlerdi bunlar. ([136])

Kafka'nın kadın tipleri bir bakıma hep orospular olarak düşünülmüştür. Bu kadınlarla kurulan ilişkiler, evliliğe götürmeyen, *bir kendinden geçmişlik içinde* ortaya çıkıveren ilişkilerdir, *yadellerde ayartılar*'dır yâni. Böylece Kafka'nın içten içe beslediği hayali de gerçekleşmiş olur: Bir topluluk olanağını — ki Kafka bunun, yazmanın sonu anlamına geleceğinden kesinkes emindi — dışta bırakan, bununla birlikte, bu olanağı gerçekleşmesi «yine de» daha başka koşulları gerektiren bir ülkü olarak koruyan bir yaklaşımdan yola çıkarak, topluluk özleminden vazgeçme hayalidir bu. Kafka *arınmışlık* uğruna, ömrünün son on yılını kapsayan, kendi kendini yiyip bitirmesine neden olan, tah-

rik edici bir kavgaya girişmiştir. Bu ilişkiler de bu kavganın sadık bir kopyasıdır. Aslında çok önceden saptanmıştır bu kavganın şeması; daha 1907'de Kafka bir kız arkadaşına şöyle yazar — burada bir bakıma, ilerki yıllarda Kafka'nın kadınlara yazacağı mektuplardaki tonu da hissetmek olanaklıdır:

...Eğer bana az yada çok sevgi duyuyorsan, acımadır bu, benim payımaysa yalnızca endişe düşer. [137] İşte bu koşullar altında evlilik girişimleri başlar; o zamana değin, *içi tasalar ve kötü kötü önsezilerle dolu olduğu halde doğru dürüst defter tutmaksızın, bugünden yarına yaşayan bir işadamı gibi* [138] geçirmiştir ömrünü Kafka. İlerde nişanlısı olacak kızla karşılaşmasından birkaç gün sonra günlüğüne şunları kaydeder:

Bayan Felice Bauer. 13 Ağustos'ta Brod'a gittiğimde masada oturuyordu, ilk bakışta bana bir hizmetçi kız gibi geldi. Aslında kim olduğu konusunda bir parça olsun merak duymuyordum. Kolayca anlaşıverdik onunla. Yayvanlığını hemencecik açığa vuran, kemikli, yayvan yüzü, açık gerdanı, üzerine aceleyle geçirilmiş bluzuyla, ev giysileri içindeymiş gibi görünüyordu. Ancak sonradan anlaşıldığı gibi, aslında hiç de öyle değildi. (Gövdesine biraz sokulmakla, bir parça uzaklaşmasına neden oldum. Bu nasıl bir durum böyle, iyi olan herşeyden tamamıyla uzaklaşmışım ve hâlâ inanasım gelmiyor buna...) Kırık denilebilecek bir burun, sarı, sert, cazibesiz saçlar, sağlam bir çene. Otururken, ilk kez şöyle alıcı gözüyle bir baktım ona, tamam, oturduğumda artık hakkında sarsılmaz bir yargıya sahiptim. [139]

Dört hafta sonra, 20 Eylül'de (Yargı'nın kaleme alınmasından iki gün önce) Kafka Berlin'e ilk mektubunu yazar; Felice orada bir «Parlograf» (*) firmasında çalışmaktadır. Vesilesi de, ikisi arasında yarı ciddi kararlaştırılan bir Filistin gezisi olmuştur. Felice, anlaşıldığı kadarıyla, yalnızca

(*) Dikte makinası. (ç.n.)

kısa bir karşılık vermiş, Kafka'nın bunu izleyen mektupları karşısında üç hafta boyunca susmuştur. Bu arada Kafka da arkadaşlarının yardımıyla Felice'i yanıt vermeye razı etmeyi denemektedir. Max Brod'a yazılan uzun mektup da o sıralarda, 8 Ekim dolaylarında kaleme alınır. Kafka bu mektubunda, tam da *Yitik* üzerinde çalışırken, anne babasının 14 gün içinde öğleden sonraları (eniştesine ve aileye ait olan) «Prag'ın ilk amyant işletmesi»nin başında durması için dayatmalarından yakınmaktadır: *Uzunca bir süre pencerede durdum, cama yaslandım, çoğu kez köprünün üzerindeki gümrükçüleri aşağıya düşmemle ürkütmek işime gelirdi aslında. Ama kendimi kaldırım taşları üzerinde parçalama kararının içimde tam yeterli derinliğe erişemiyeceği denli, sıkı hissettim kendimi tüm bu süre boyunca. Ayrıca düşündüm ki, hayatta kalmak yazmamı — sık sık kesintiler söz konusu olsa bile — ölümden daha az kesintiye uğratıyor. Romanın başlangıcı ve ondört gün sonraki devamı arasında, artık nasıl olacaksa, fabrikada, istedikleri olan anne babamın karşısında otururken bile, aslında romanın derinliklerinde devinecek ve roman içinde yaşayacağım...*

Bir de şu var, şimdi sabah sabah bunu söylememezlik etmiyeyim, sırayla hepsinden nefret ediyorum, sanıyorum ki, bu 14 gün içinde onlarla neredeyse selamı sabahı bile keseceğim. Ama nefret, yatakta tatlı tatlı uyurken — sonunda yine bana karşı yönelse de — daha çok pencerenin dışına yaraşıyor. Bu konuda geceleyin olduğundan çok daha az eminim şimdi. ([140]) Max Brod, Kafka'nın annesini zamanında uyararak bir felaketi önleyebildi, aynı biçimde birkaç hafta sonra, Felice, Kafka'nın davranışından rahatsız olmaya başladığında, yazdığı iki mektupla Felice'den «Franz'a ve onun genellikle hastalık derecesindeki duyarlığına bir iyilikte bulunmasını» ve «böylesi eşi bulunmaz, harikalarla dolu bir insanın alışılmışın dışında bir muameleyi hak ettiğinin bilincinde olarak, ayrılıkları bir yana bırakıp, ona anlayış ve iyilikle yardım elini» ([141]) uzatmasını rica etti.

Kafka'nın «*nefret*» ve «duyarlık»ının nedeni asıl, bu verimlilik ayları boyunca, Eylül ortasından beri ilk kez olarak izlediği, bu tarihten itibaren de tüm verimlilik evrelerinde uyguladığı ve şaka yollu «*manevra*» *yaşamı* [142] diye adlandırdığı zaman ayarlamasında yatıyordu: Bürodaki işinden sonra (sabah sekizden öğleden sonra ikiye değin) Kafka eve gidiyor, saat üçten yedi buçuğa dek uyuyor, bir saat arkadaşlarıyla ya da tek başına dolaşmaya çıkıyor, akşam yemeğini ailesiyle birlikte yiyor (genellikle akşam yemeğinin geç saatlerde yenmesi Prag kentsoyluları arasında adetti) ve geceleyin saat onbire doğru yazmaya koyuluyor, sabah ikiye ya da üçe, bazen daha da geç saatlere değin sürüyordu bu.

23 Ekim'de Kafka nihayet Felice'den dört gözle beklediği yanıtı alır ve mektuplaşma hemencecik — günde iki, üç, hatta dört mektupla — neredeyse ölçü, sınır tanımayan bir kimliğe bürünür. Kafka, Felice'ye ailesi, tasarıları hakkında yazar, *Yitik* ve *Değişim* üzerine çalışmalarının nasıl gittiğinden söz eder, yaşamını, zaman ayarlamasını anlatır. Felice'nin, anladığımız kadarıyla, neden bu zaman ayarlamasını seçtiği karşı sorusu üzerine, bundan az önce Willy Haas'ın baskıya hazırladığı «Herderblätter»de yayımlanan *Büyük Gürültü*'nün [143] taslağını gönderir ona; Kafka bu metni, birkaç değişiklik dışında olduğu gibi günlüğünden almıştır.

BÜYÜK GÜRÜLTÜ

Odamda, yâni evdeki tüm gürültünün genel karargahında oturuyorum. Tüm kapıların çarpılışını duyuyorum ya, gürültüleri sayesinde hiç değilse kapılar arasında koşturup duranların ayak seslerinden kurtuluyorum, yine de işitiyorum mutfaktaki fırın kapağının kapatılışını. Odamın kapılarını itip geçiyor babam, arkasından sürüklenen geceliğini çekiştire çekiştire geçip gidiyor. Küller eşelenip çıkarılıyor yan odanın sobasından. Valli, koridordan teker teker her sözcüğün üzerine basa basa babanın şapkasının temizlenip temizlenmediğini soruyor. Benimle hoş geçinmek isteyen, susmaya davet eden bir tıslama, kendisi yetmezmiş gibi bir de yanıt veren bir sesin yaygarasını koparıyor. Evin kapısı mandalına basılarak açılıyor ve soğuk almış bir boğazdan çıkıyormuş gibi gürültü yapıyor, bir kadın sesinin şarkı söylemesiyle açılmaya devam ediyor ve nihayet kulağa en saygısızca gelen, hissiz, erkekçe bir hareketle kapanıyor. Baba gitti, şimdi iki kanaryanın çıkardığı seslerin eşliğinde, daha ince, daha dağınık, daha umutsuz bir gürültü başlıyor. Aslında önceden de düşünmüştüm, kanaryalar dedim de yine aklıma geldi, kapıları azıcık aralayıp, bir yılan misali yan odaya sürünerek, kızkardeşlerimin ve matmazellerinin toprakları üzerinde onlardan sessiz olmalarını rica etsem mi acaba.

Willy Haas ve Prag'daki «Herder Kuruluşu»nca Kafka 4 Aralık'ta yapılan ilk halka açık okumaya (Kafka bunun dışında bir kez daha herkesin önünde yapıtlarından bölümler okumuştur) çağrılmıştır. Kafka birkaç ay sonra Felice'e ithaf edilerek Max Brod'un çıkardığı «Arkadia» yıllığında yayımlanacak olan *Yargı*'yı okumuştur. Daha Aralık ayın*lem* başlığı altında bir derleme, çıkar. Rowohlt Yayınevine, gönderdiği, onsekiz küçük düzyazı parçasından oluşan, *Gözlem* başlığı altında bir derleme, çıkar. Rowohlt Yayınevine, Ernst Rowohlt tarafından kuruluşundan (1908) birkaç ay sonra Kurt Wolff hisse sahibi olarak girmiş, Rowohlt'un 1912 güzünde S. Fischer'e ticarî temsilci olarak geçmesiyle de yayınevini üzerine almış, 1913'den sonra da yayınevine Kurt Wolff Yayınevi adını vermişti. Bu yayınevinde daha sonraları Franz Kafka'nın diğer kitapları da yayımlanmıştır. Önce 1913 Mayıs'mda *Ateşçi* (*Yitik*'in ilk bölümü) «Kıyamet Günü Kitaplığı» dizisinin üçüncü cildi olarak çıktı. Kafka, *Tanrının kendisine yayıncılık zevki ve biraz da yayıncılık sağduyusu verdiği... aşağı yukarı 25 yaşlarındaki bu harika insanı... bu sevimli yayıncıyı* takdir ediyordu. Kurt Wolff da her zaman yazarının çoğu zaman müşkülpesentliğe kaçan isteklerinin hepsini teker teker yerine getiriyordu. Kafka'nın 1918'de bir tanıdığına yazdığı gibi, Kurt Wolff'un *yazarlar altında gömülü kalan bir yayıncı* ([144]) olması, Kafka'nın yapıtlarının da genellikle topu topu 800 ya da 1000 adet basması ve yalnızca *Ateşçi, Değişim* ve *Yargı*'nın yeni basımlarının yapılması bunda pek bir şey değiştirmiyordu.

Daha ilk mektuplarından birinde Kafka, Felice'ye, onu düşünmenin bile yazmasına bağlı olduğunu yazıyordu. Bunu izleyen haftalarda aralarındaki güven arttıkça, özellikle Kafka, Felice'yi — daha önce arkadaşı Max Brod'u olduğu gibi — güvenli, güçlü, sakin, işine düşkün bir insan olarak gördüğü için açıklamalar da gitgide daha kesin bir biçim alıyordu. Bir kezinde Kafka, herhalde Felice karşıt bir şeye işaret ettiğinde, yanıt olarak hayıflana hayıflana Felice'in kılık değiştirip onu korkutmak istediğini yazar.

Daha Aralık ayının başından Kafka, Felice'yi Noel tatili sırasında Berlin'e gitmeme kararına alıştırmaya başlar, ne de olsa ilk yeniden görüşme olanağı olacaktır bu. O günlerde — Değişim'in son bölümü üzerinde çalıştığı sıralarda — dıştan gelebilecek her türlü ayartmadan açıkça korkuyordu Kafka; bir yolculuk kısa da olsa onun gözünde her zaman bir ayartmaydı. Bundan böyle tatlı diller döküp, ilan-ı aşk ettiği yerlerde bile, bu buluşmayı gerçekleştirmenin ne denli güç olduğu telmihi eksik olmaz. Bir hafta önce Kafka, Felice'ye Jan Tsen Tsai'ın yıllardan beri çok sevdiği bir şiirini alıntılamıştır. (Hans Heilmann'ın Çin şiirinden yaptığı düzyazı çevirilerinde *Bir Savaşın Tasviri*'nin bazı bölümlerinden esinlendiğinden beri) (145) Kafka'nın çok sevdiği bu şiir şöyledir:

Gecenin Geç Saatleri

Gece soğuk, kitabımın üzerine eğilmişim,
Unutmuşum yatma vaktinin gelip geçtiğini,
Altın ibrişimli yorganımdan uçup gitmiş
Güzel kokular, mangal sönmüş,
Canına tak demiş güzel yarimin,
Çekip lambayı önümden, soruyor,
Biliyor musun saatin kaç olduğunu sen?

Mektuplarında Kafka iki de bir bu şiire gönderme yapar. Şiiri — Kafka'nın «*manevra*» — *yaşamı*'na benzerliği yeterince açık olan — bir temel durum olarak yorumlar; sonunda da — çok daha açık olan — soruyu sormadan edemez, şiirdeki yarin adamın karısı olması ve bunun herhangi bir evlilik gecesi olması halinde ne düşünüleceğini sorar.

Böylelikle 1912 yılı Felice için, çok geçmeden Kafka'nın aşkına karşılık vermesine karşın, onu bir daha bir kez olsun görmeden, karanlık, umutsuz sanılarla sona erer. Kafka'nın daha önce alıntıladığımız bir düşüncesi, bu sanıların iyi bir özetini vermektedir: ...*Eğer hiç, yazmanın ve onunla bağıntılı bir şeyin dışında, mutlu olduysam (hem o ben miydim, kesin bilemem), o zaman yazma yeteneğimi yitiriyor-*

dum, bu yüzden de herşey, hiç hesapta yokken, hemencecik çöküveriyordu. Kafka bu durumun kendilerinden pek uzak olmadığını çok iyi biliyordu. (Aslında Felice de biliyordu bunu, Kafka sık sık imâ ediyordu ona çünkü). Verimliliğinin yittiğini hissediyordu Kafka. *Değişim*'in kaleme alınması için yaptığı kesintiden sonra *Yitik*'in devamını yazmaya kendini çok zor verebiliyordu, topu topu birkaç sayfa oluşmuştu; Ocak ayında Kafka *Yitik* çalışmasını bırakır bırakmasına ya, bir başka düzyazı deneyi (Ernst Liman'ın Öyküsü) de başarısızlığa uğrar. *Yitik*'in tasarımı da bir yıldan fazla sürmüştür. *Yitik*'te 16 yaşındaki bir göçmenin yabancı bir dünyada yaşantıları anlatılır; *Yargı*'da ise bu, genç bir tüccarın küçük dünyası olmuştur. Tüccar *yadeller*'deki bir gençlik arkadaşına yazdığı bir mektubu bitirdikten hemen sonra, (nişanlandığını bildirir ona), yargı geçer eline. Bir Eylül gecesi öyküye başlayan Kafka'nın bir savaşı betimlemeyi düşünürken, daha ilk yazışta ağzından bir içsel durumun dışsal çizimi dökülmesi Kafka'ya özgü bir olaydır. Bu içsel durum *Değişim*'de daha da güçlü olarak ortaya çıkar:

Yargı'da Baba hâlâ dünyayı temsil eder; yâni Kafka hâlâ tümüyle kendi, erken-dışavurumcu kuşağının imgelem çevresindedir. Oysa Gregor Samsa'nın kaderi, hem düz hem de mecazi anlamında, Ruban'ın *(Taşrada Düğün Hazırlıkları'* nın ana kahramanı) düşlediği şeydir: Dünyanın istemlerini ve yükümlülüklerini, giyinik vücudu yollayarak, yerine getirmek, ama aslında büyük bir böcek biçiminde yatakta kalmak. Bu bir ceza çeker gibi kendini sergilemedir, (Samsa yatağın altında yatar ve sonunda ölüverir), kılı kırk yaran bir anlamda elbette. Kafka'nın ömrünün son yıllarında onu adeta arkadaşları ve komşularının gözünde umacı olmasına neden olan, gürültü duyarlığı biçiminde kendini gösteren, dış dünya karşısında duyarlığın, fobinin, korkunun sergilenmesidir bu. Ayrıca hep aynı nesnelere erişmeye çalışmanın sergilenmesidir — Kafka komedyenin tortusu'nun (146) tamamıyla bilincindeydi; *yaşam tasarısı*'nın kesinlikle dürüst bir betimlemesini verdiği yerlerde bile, sonunda hep, bazen daha çok karşı-umut olarak nitelendirilebilecek olan, karşı-soruyu sormadan edemez bu yüzden.

1913 yılında günlüğe düşülen kayıtlar yedinci Quart defterindedir. Bu Quart defterinin sonuna Kafka şöyle yazar: *Bu defter 2 Mayıs 1913'te kafamı allak bullak eden F. ile başlıyor. Bu başlangıçla defteri bitirebilirim de.* (147) 1913'te (1914 yılının ilk yarısında olduğu gibi) büyük düzyazı metinleri oluşmaz. Daha yılın başındayken Kafka vücudunu çalıştırarak, bu kendi kendine işkenceye bir son vermeyi dener, daha önce de sık sık başvurduğu bir yoldur bu: Uzun gezintiler, marangozhanede yardımcılık, ata binme, yüzme, kürek çekme (Kafka kürek çekmeye bayılırdı, Moldau nehrinde kendine ait bir kayığı bile vardı — dışarıdan bakıldığında, bu tam anlamıyla yakışıklı, ince, selvi boylu adamda, dünya işlerinden elini ayağını çekmiş birinin tuhaflıklarını bulamazdınız.) Mart ayında da Prag yakınlarındaki Troya'da öğleden sonraları bir bostanda çalışmaya başlar.

Paskalya tatili sırasında Kafka, Felice'yi ilk kez olarak Berlin'de ziyaret eder; Pantkot yortusuna rastlayan ikinci ziyareti sırasında ailesiyle de tanıştırılır. Bunu izleyen haftalarda Felice'in babasına, usulüne uygun bir nişan talebi sunup sunmamayı uzun boylu düşünür. Ama bu aylarda günlükteki kayıtlar da gitgide daha kuşkucu olmaya başlamıştır: *Kendini yitirircesine bir yalnızlığa duyulan istek. Sadece*

kendimle başbaşa kalmak. ([148]) Temmuz'da Kafka (sonradan da pek çok kez denediği), *evliliğin lehine ve aleyhine olan herşeyin bir dökümünü* ([149]) yapar; 15 Ağustos'ta bir kez daha şöyle yazılır: *Kendimden geçinceye değin herkesten kendimi uzak tutacağım. Herkese düşman kesileceğim, kimseyle konuşmayacağım.* ([150]) Aynı gün Kafka, Felice'nin babasına bir mektup yollar. Ama yanıtını o denli sabırsızlıkla bekler ki, daha üzerinden altı gün bile geçmeden günlüğünde ikinci bir mektup tasarlar:

Dileğime karşılık vermekte duraksıyorsunuz, çok anlaşılır bir şey bu, her baba her damat adayına karşı aynı şeyi yapardı, yâni böyle bir şey bu mektuba hiç mi hiç vesile olamaz, olsa olsa bu mektubun dikkate alınması konusunda umudumu arttırır. Ancak bu mektubu duraksamanızın ya da edindiğiniz kanaatin, asıl gerektirdiği gibi, ilk mektubumda beni hemen ele verebilecek olan o bölümden kaynaklanmayıp, daha genel nedenlere dayandığı endişesiyle yazıyorum. İşimin katlanılmazlığından söz eden bölüm hani.

Belki bu sözümün üzerinde durmayacaksınız, ama bunu yapmamalısınız, tersine tam da bunun üzerine gitmeli, sorular sormalısınız, böylece ben de size kesin ve kısa bir biçimde aşağıdakileri yanıt olarak vermek zorunda kalacağım. İşim bana katlanılmaz geliyor, çünkü benim biricik arzuma, biricik uğraşıma - ki edebiyattır bu, ters düşmektedir. Ben kendim edebiyattan başka bir şey olmadığımdan, olamıyacağımdan ve olmak da istemediğimden işim hiç bir zaman beni kendime çekemez, ama bal gibi de beni perişan edebilir. Bu durumdan pek uzakta da değilim. En iflah olmaz cinsinden sinirlilik halleri, bir an olsun dinmeksizin, egemen olmuşlar bana. Benim ve kızınızın geleceği açısından dert ve işkence yılı olan bu yıl, dirençsizliğimi tümüyle ortaya çıkardı kendini. Bu işten neden ayrılmadığımı ve geçimimi — mal mülk sahibi değilim — neden edebiyatla sağlamayı denemediğimi bana sorabilirsiniz. Bense buna karşılık olarak yalnızca o acınılası, buna gücüm yok, içinde bulunduğum

durumu kavrıyabildiğim kadarıyla, bu işte doğrusu çarçabuk da olsa mahvolup gideceğim, yanıtını verebilirim.

Bir de kızınızla, o sağlıklı, neşeli, doğal, güçlü kızla beni bir karşılaştırın derim. Ona ne denli, yaklaşık 500 mektupta [Kafka burada biraz abartıyor] *yinelediysem de, o da, her ne kadar inandırıcı bir biçimde temellendirilmemiş olsa da, her kezinde beni bir «hayır»la sakinleştirdiyse de, görebildiğim kadarıyla benimle mutsuz olmak zorunda oluşu gerçeğin ta kendisidir. Ben yalnızca içinde bulunduğum dış koşullar yüzünden değil, tersine daha çok kendi yaradılışım bakımından içine kapanık, suskun, kalabalıktan hoşlanmayan, hoşnutsuz bir insanım, ancak bunu benim için bir şansızlık olarak niteliyemem, çünkü bu benim hedefimin bir yansımasıdır sadece. Evde izlediğim yaşam tarzı en azından bazı çıkarsamalarda bulunmanıza yardım edebilir. Şu sıralar ailemin yanında, çok iyi, çok candan insanların arasında, bir yabancıdan da daha yabancı olarak yaşıyorum. Annemle son yıllarda ortalama yirmi sözcük bile konuşmadım, babamla her kezinde bir selamdan öteye bir söz alışverişinde bulunmadık. Evli kız kardeşlerim ve eniştelerimle de, onlarla bir küskünlüğüm, dargınlığım olmadığı halde, hiç konuşmuyorum. Bunun nedeni gayet basit, onlarla konuşacak en küçük bir şeyimin bile olmaması. Edebiyat olmayan herşey sıkıcı geliyor bana, nefret ediyorum, çünkü rahatsız ediyor bu beni, sözün gelişi bile olsa, elimi kolumu bağlıyor. Aile yaşamı için bende, en iyi halde bir tek gözlemci duyusundan başka her duyu eksik. Akrabalık duygusunun zerresini bulamazsınız, ziyaretlerde bana karşı yöneltilen muzipliklere katlanmaktan başka bir şey gelmez elimden.*

Bir evlilik beni değiştiremez, nasıl ki işim beni değiştiremezse. (151)

Felice'nin babası herhalde bu mektuba pek sevinmezdi, (zaten birinci mektup da pek hoş karşılanmamıştı); ne de olsa müstakbel damadı, kızının onunla mutsuz olmak zorunda olduğunu, işinde mahvolacağını, biricik ilgisinin ede-

biyat olduğunu, evliliğin bile bunda hiçbir şeyi değiştiremiyeceğini açıklıyordu. Şu var ki, bu mektup da — *Babaya mektup* gibi — Kafka'nın sık sık kullandığı «yöntem»e bir örnektir. Açık seçik, dış koşulları, o zamanki düşüncesine göre, yazmaya zarar vermekle tehdit etmeleri halinde, çapraşık bir biçimde sergilemek ve böylece aslında olayın kendi «yarar»ma sonuçlanması zorunda oluşunun kabahatini kendi üzerine almak «yöntem»iydi bu. Bu «yöntem»in — iki yalnızca *tahrik*'i arttırıyordu — hiç kuşkusuz bilincindeydi Kafka. Tabii ki, evdeki yaşam tarzının sergilenişinin abartılmış ve bazı noktalarda gerçekdışı olduğunu da biliyordu; tabii ki sık sık — günlük bunu kanıtlamaktadır — anne babasıyla ve kızkardeşleriyle, özellikle de mektupta dikkate değer bir biçimde hiç sözü edilmeyen Ottla'yla konuşuyordu.

Bu arada Felice'nin babasının yanıtı ulaştı, Kafka da ikinci mektubunu göndermedi. Yanıt onaylayıcıydı, ne var ki Kafka bu mektuba doğrudan karşılık vermemiş, yanıt mektubunu Felice'ye göndermiştir. Felice de bir olasılıkla mektubu teslim etmemiştir, çünkü Kafka'dan bir başka metin daha göndermesini rica etmiş, ancak Kafka bunu yapacak durumda olmadığını açıklamıştır. Bunun yerine, tüm yaşamı boyunca değer verdiği yazarlar olan Grillparzer, Dostoyevski, Kleist ve Flaubert'den söz etmiştir Kafka.

Kendi davranışının yorumu ve onayı için sık sık sözünü ettiği bu yazarların yaşam tarzları, Kafka'nın kesin karar vermekten nasıl kaçındığını da açıkça gösterirler; Felice'yle birlikte geçirilecek bir tatil tasarısı da bu yüzden suya düşer. 1913 Eylül'ünde Felice'den bu ilk «kopma», Kafka'nın ömrünün geri kalan kısmında, birçok benzeri karar için kullanacağı şemayı daha o zamandan belirler: «Yaşam» ve edebiyat arasında bir seçimde — her ne kadar yalancıktan da olsa — her zaman edebiyat lehine kararını vermiştir; aslında yaşama karşı da bir karar vermeyi istememiştir; bu durum sonradan sık sık ortaya çıkmıştır. Viyana'ya müdürü ve başındaki amiriyle birlikte «Uluslararası

İlkyardım ve Hıfzıssıhha Kongresi»ne gitmekle, bu ilk seçimden «yakasını kurtarmıştır». Viyana'dan Felice'ye bir kaç kez daha yazmış, aynı zamanda orada yapılan Siyonistler Kongresi ile, orada yaptığı ziyaretler ve tanışmalarla ilgili bir takım notlar yollamıştır. Sonra da Eylül ortasında tek başına Triest'e, Venedik'e ve Verona üzerinden (oradan Felice'ye son posta kartını yollar) Riva'da daha önceki ikametlerinden tanıdığı bir sanatoryuma gider.

Riva'da geçen haftalar içinde Kafka, 18 yaşındaki *İsviçreli bir kız*'la, G. W.'le tanışır. Artık sekiz yıl gerideki Zuckmantel yaşantısından sonra, bu ikinci bir, *sevilen bir kadınla ilişkinin tatlılığı* [152] deneyimi olur. Kafka ilk kez *Hıristiyan bir kızı anlar ve tümüyle onun etki alanı içinde yaşar.* [153] Ama bu sefer *o yarı çocuk*, Kafka ise, *tamamen ne yaptığını bilmez bir durumda, ne yandan bakılırsa bakılsın hasta*'dır. [154] Ancak on yıl sonra Kafka o günlerin *dinginlik verici uyuşturuculuğu*'ndan [155] söz eder. Zuckmantel'daki karşılaşma hakkında olduğu gibi, bu konuda da hemen hemen hiçbir şey bilmiyoruz — Kafka, kızın, *kendisi hakkında hiç bir şey anlatmama ricası*'na [156] sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Üç buçuk yıl sonra Kafka bu aşka da, hem de oldukça açık seçik, bir anıt dikmiştir: Raban *Taşrada Düğün Hazırlıkları*'ndan kaçmayı düşünürken, kendini Riva'da bulan Avcı Gracchus ise (bu ad da Kafka'nın sık sık kullandığı kodlamalardan birisidir: İtalyanca'da gracchio, karga demektir) ne ölü ne de sağdır, *boyuna devinip durur* ve kendi hakkında şöyle der: *Buraya yazdıklarımı kimse okumayacak, kimse bana yardıma gelmeyecek... Bana yardım edilmesini isteme düşüncesi bir hastalık; öyle bir hastalık ki, yatakta yatılarak iyileştirilmesi gerekiyor. Bunu biliyorum, ama yardım çağırmak için yazmıyorum, hatta — örneğin, şimdi olduğu gibi, kendimi tutamadığım — bazı anlarda bunu hep düşünsem de.* [157]

Belki kendimi yeniden toplarım [158] diye yazar Kafka Riva'dan döndükten sonra günlüğüne; iki hafta sonra da Fe-

lice'yle mektuplaşma yeniden başlar; Kasım ayında onu ziyaret eder; Prag'lı bir tanıdık, yazar Ernst Weiss ve Felice'nin bir arkadaşı, Grete Bloch aracılık ederler; 1914 Mayıs'ın da da Felice Prag'a gelir, bir daire kiralanır ve 1 Haziran'da Berlin'de resmi nişan yapılır. Bu bir *kurtulma denemesi*'dir: Daha Mart ayında Kafka günlüğünde, önceki yıl yazın meydana gelen kopuşa *edebiyat çalışmalarına ağırlık* vermesinin neden olduğunu anımsar, *çünkü bu çalışmaların evlilikle tehlikeye düşeceğine inanmıştır.* (159) Bu edebiyat çalışmalarından umdukları son aylarda gerçekleşmez: *Ama çifte bir umutsuzlukla da bekliyemem ki; Bir yandan F.'nin gitgide benden uzaklaşmasını seyredip, bir de kendimi herhangi bir biçimde kurtarma yolunda gitgide büyüyen beceriksizliğe saplanamam.* (160)

Nişanlanma Kafka'nın umduğu gibi, beceriksizliğin sona ermesini getirmez, kendini *bir cani gibi zincirlerle bağlanmış, bir köşeye atılmış* (161) hisseder: Nişandan 18 gün önce Felice'nin arkadaşı Grete Bloch'a Franz Grillparzer'den söz eder Kafka: *Nişan çoktan feshedilmişti, yalnızca dar kafalı bazı akrabalar, uzak da olsa herhangi bir evlilik olasılığını düşünüyorlardı, Katharina otuzunu çoktan aşmıştı. Çoğunlukla her akşam olduğu gibi, o akşam da Grillparzer kızkardeşlerinin yanında ziyarettedir. Katharina ona karşı özellikle sevecendir, o da Katharina'yı yarı acıma duygusuyla kucağına alır — bir olasılıkla kızkardeşler de odanın içinde gidip gelmektedirler — ve bu arada Grillparzer bazı şeyler saptar, sonra da kağıda geçirir bunları; Katharina umrunda değildir aslında, bu işe kalkışmış, kıyıdan biraz açılmıştır ama hiç de dibe batmak niyetinde olmamıştır; onu kucağında tutmaktan, bir süre sonra da yeniden ondan kurtulmaktan başka yapacak bir şey kalmamıştır artık. Üstelik onu kucağına alması yalnızca acıma duygusundan dolayı da değildir, neredeyse bir denemedir bu: Daha da fena ya, bunu önceden görmüş, ama yine de yapmıştır.* (162)

12 Temmuz'da — 14 gün önce Saraybosna'da kurşunlar atılmıştır — Kafka Berlin'de nişanı bozar; oradan Baltık de-

nizine gider, (gezinin bir bölümünde Ernst Weiss eşlik eder ona); 16 Temmuz'da, Avusturya'nın Sırbistan'a ultimatomundan üç gün sonra da Prag'a geri döner.

Dünya savaşı üstüne (Kafka zayıf vücud yapısından dolayı çürüğe çıkarılmıştır) mektuplarında ve günlüğünde 50 satır bile bulamazsınız. Yine de Kafka'nın bu konudaki kanısı kesindir: *Tüm kalbiyle ilendiği savaşçılara karşı güttüğü kin'den* ([163]) söz eder. Savaşın çıkışından sekiz gün sonra şunları not etmiştir: *Vatansever bir geçit töreni...*

Bu geçit törenleri savaşın en iğrenç yan görünümlerinden birisidir. ... Pis pis bakıyorum ben de ([164]) Bu, siz ne dersiniz bilmem ama, (iki ay sonra oluşan) *Ceza Sömürgesinde*'ki, kendisine görülmedik infaz yöntemleri açıklanan yolcunun aynı pis ya da — abartılmış, kendinde kabahat bulmayı bir yana bırakırsak — aynı yansız, soğukkanlı, nesnel bakıştır.

Ağustos ayında Kafka, en büyük kızkardeşi savaş yılları süresince iki çocuğuyla oraya taşınacağı için, baba evinden (Niklas caddesi 36) çıkmak zorunda kalır. Ancak 31 yaşına bastığında, o da sadece buna zorlandığı için, sözde katlanılmaz olan aile topluluğundan ayrılır Kafka; Bilek sokağı 10 numarada kendine bir oda tutar. Sonraları sık sık, gürültü duyarlığı yüzünden, evini değiştirir; ilkin aynı binada başka bir daireye, 1915 Mart ayında da Lange Gasse 18 (bugün 16) numaradaki «Altın Turna Balığı» binasına taşınır. 1916 ve 1917 yıllarında bir kaç kez daha değiştirir yerini. (Alchimistengasse ve Schönborn Palas.)

Nişanı bozma, savaşın patlak vermesi ve baba evinden ayrılma Kafka'ya nihayet umulan—korkulan yalnızlığı sağlar. Birkaç gün sonra günlüğüne şunları kaydeder: *Düşsel iç yaşamımı sergileme arzusu herşeyi ikincil sıraya itiyor. Yaşamım korkunç bir biçimde mahvolmuş durumda ve mahvolması hâlâ bitmek bilmiyor. Başka hiçbir şey memnun edemez beni.* ([165]) O sıralar bir buçuk yıllık bir aradan sonra, yeni bir verimlilik dönemi başlar. *Birkaç günden beri ya-*

zıyorum ve böyle sürdürmek istiyorum bunu. Tamamen korunmuş bir durumda çalışmaya gömülmüşüm, iki yıl önce olduğum gibi değilim bugün, yine de bir duyu edindim, tekdüze, başıboş, bekârlara özgü delice yaşamımın bir savunması var artık. Yeniden kendi kendimle karşılıklı konuşabiliyorum, o yekpâre boşluğa dikmiyorum gözlerimi. Benim için yalnızca bu yolda bir iyileşme var. (166)

O ay (Ağustos 1914) Kafka *Dava*'yı kaleme almaya başlar. Bu romanın aynı zamanda bir tür ceza düşlemi olduğu şuradan anlaşılır: *Doğumunun 31. yıldönümünün arefesinde Josef K. öldürülür;* Kafka da 31. doğum gününün arefesinde Felice'yle nişanı bozmak için Berlin'e gitmeye karar verir. Nişanın bozulduğu yer olan «Askanischer Hof» bile günlüğünde, oteldeki mahkeme (167) diye geçer. Üstelik o sıralar, dediğimiz gibi, Avusturya veliaht çifti öldürülmüş bulunuyordu; Kafka da Avusturya vatandaşıydı. Kendisi de *Dava*'nın kaleme alınışı sırasında günlüğünde koşutluğu kurar: *Savaşla ilintili bir dizi düşünce, tedirgin edici bir biçimde beni her yönden yiyip bitiriyorlar, F. yüzünden çektiğim eski sıkıntılara benziyorlar.* (168)

Bu kez de Kafka çok hızlı yazar: İki ay içinde birçok bölüm oluşur, Ekim başında, *romanı ilerletmek için* (169) Kafka bir hafta izin alır, üç gün sonra da *Dava* üzerinde çalışmayı keser, izni bir hafta daha uzatır. 8 ve 18 Ekim arasındaki bu onbir gecede *Yitik*'in «son» bölümünü ve *Ceza Sömürgesinde*'yi — yani hemen hemen 70 kitap sayfası— yazar.

Dava çok açık bir biçimde kapıcı anlatısı odak alınarak (Kafka günlüğünde bu anlatıyı *söylence,* romanda *yasaya giriş niteliğindeki yazılarda* (170) bulunan bir *öykü* olarak adlandırır) kurulmuştur. Daha romanın (29 Temmuzda yazılan) ilk taslağında bir kapıcı çıkar ortaya. Bu kapıcı anlatısı yalnızca Kafka'nın en ünlü anlatılarından biri değil, aynı zamanda yazarın en sevdiklerinden birisidir. Bu anlatıyı, sonradan, *Katedralde* bölümünün bağlamından çıkarıp, *Yasa önünde* adını vermiştir. Arkadaşlarına (birkaç ay

sonra da Felice'ye) sık sık okumuştur bu anlatıyı. Sonradan oluşanlar dışında, anlatılarını topladığı *Bir Köy Hekimi* cildine eklemiştir onu da. Bu anlatının kitapta çıkışından önce yapılan iki basımı bilinir; en tanınmışı Kurt Wolff yayınevinin, *Yasa Önünde*'yle aynı sıralarla, ondan bir hafta sonra oluşan, Georg Trakl'ın «Grodek» şiirini de içeren «Kıyamet Günü» seçkisi (1916) içinde olanıdır.

Daha 1914 Ekimindeyken günlüğüne yeniden, hiçbir şey yapmadım, tamamen durmuş gibiyim, bugün yine hiçbir şey yok notları yığılır. Hem artık gece çalışması da pek olanaklı değildir, çünkü Kafka, yeniden askerliğe alınan enîştesinin fabrikasına bakmak zorundadır. 1913 güzünde olduğu gibi, hatta aynı alametlerle Kafka yeniden — bir *kurtulma denemesi* olarak Felice'yi düşünmeye başlar: *Önümde büro ve batan fabrikadaki* (iş) *var. Oysa* (tamamıyla) *zıvanadan çıkmış bir durumdayım. İşin* (ilginç) yanı, *en güçlü desteğim yalnızca F.'yi düşünmek... İki ay geçti, F.'yle fiili bir ilişkim olmadan sakin sakin yaşadım, bir daha hiç bir zaman yaşamayacak bir ölüyü düşler gibi düşledim F.'yi ve şimdi yeniden ona yakınlaşma yolunda bir olanağı sunulu bulduğum için, yeniden her şeyin odak noktasında o var... Şimdi çalışmayı tamamıyla bıraktım. Tam anlamıyla bırakma da sayılmaz pek, ödevi ve çalışmaya götüren yolu görüyorum, yalnızca bazı ince mi ince engelleri yarıp geçmem gerekiyor ve bunu yapmak elimden gelmiyor... Bl.'den yanıt geldi, bense karşılık verme konusunda tamamıyla kararsızım.* (171)

Bl., yani Kafka'nın 1914 baharında mektuplaştığı, Felice'nin yukarda sözünü ettiğimiz arkadaşı Grete Bloch, Felice'yle yeniden bağlantı kurmak için *sunulan olanak*'tı. Kafka ilkin duraksamıştır; yine de Grete Bloch'la kapsamlı bir mektuplaşma ve anlaşıldığı kadarıyla mahrem bir ilişki gelişmiştir. Yıllar sonra günlüğünde belirtildiği gibi, Grete Bloch'un «saldırı»larının arka planından Kafka'nın hiç haberi olmamıştır: Grete Bloch'un 1915'de ona bir oğlan doğurduğunu hiçbir zaman öğrenememiştir. (Çocuk yedi yıl

sonra, Kafka'nın ölümünden önce, dünyaya gözlerini yummuştur). Bu konuda elimizde belge olarak yalnızca Grete Bloch'un 1940 yılında bir arkadaşına yazdığı bir mektup vardır; daha başka belgeler tüm çabalara karşın bulunamamıştır. Hem Grete Bloch'un Kafka'ya neden tek bir laf etmediği, o zamanlar otuz yaşındaki bu kızın sakıngan, melankolik, adamakıllı dikkafalı karakterini göz ardı etsek bile, gün gibi aşikârdır: Yalnızca Felice'ye karşı suçluluk duygusundan da değil; Felice'nin bir arkadaşı olarak, Kafka'nın, sık sık Felice'ye yazdığı gibi, evlilikte hiç çocuk istemediğini kesin bildiğinden böyle davranmıştır. Oysa Kafka, özellikle ilerki yıllarda fikrini değiştirmiştir.

1915 yılı da tamamen 1913 «örnek»ine göre geçer. İlk aylarda birkaç sayfa ve bölüntü halinde *Blumen Feld, Yaşlıca Bir Bekar* oluşur, sonra da verimlilik yeniden bir buçuk yıl için kesiliverir. Ocak ayında Kafka, Bodenbach'da, ayrılmalarından sonra ilk kez olarak Felice'yle buluşmuştur bile; bu konuda şunları söyler:

Öte yandan birbirimizi hiç değişmemiş bulduk. Her birimiz, ötekisinin sarsılmaz ve insafsız olduğunu geçiriyor içinden. Ben yalnızca kendi çalışmam için ayarlanmış, düşlemsel bir yaşam istemimden birazcık olsun ödün vermiyorum, o ise tüm sessiz ricalarıma kulaklarını tıkayarak orta karar bir yaşam, yani rahat bir ev, fabrikayla ilgilenme, bol bol yiyip içme, akşam saat onbir oldu mu yatma, sıcacık bir oda istiyor; üç aydan beri bir buçuk saat ileri giden saatimi dakikası dakikasına ayar ediyor. Ve haklı da; bundan sonra da haklı olacak. Garsona: «Gazeteyi okununcaya kadar getirin.» deyince haklı olarak paylayıp düzeltiyor beni; bense, o, evin dayanıp döşenmesindeki «kişisel özellik»ten söz açtı mı (çatlak bir sesle söylenebilir bu ancak) onu düzeltemiyorum. ([172])

Bu kez Kafka, Felice'yle ilişkisini hissedilecek ölçüde serinkanlı ele alır. Artık (özellikle yazınsal esinin olmadığı o günlerde) kendine saçma görünen yaşamını o güne de-

ğin olduğu gibi sürdürmek niyetinde değildir — çıkar yol da Felice'dir. İkinci bir, oldukça garip, *kurtulma denemesi* de, Kafka'nın ilk kez 1915 Aralığında sözlü olarak, 1916 Mayısında da resmi bir dilekçeyle «İşçi Kaza Sigortası Şirketi»ne nedenlerini açıkladığı asker olma girişimidir. Açıkladığı nedenler günlüğünde elbette başka türlüdür:

Mektup müdüre verildi. Savaşın güzün sona ermesi halinde, sonradan uzun bir tatil, tabii maaşsız, ya da savaşın sürmesi halinde, hizmet için alıkonmanın kaldırılması rica edildi. Tam bir yalandı bu. Hemen uzun bir tatil rica etseydim ve kabul edilmemesi halinde serbest bırakmalarını rica etseydim yarım bir yalan, istifa etseydim, işte o zaman hakikat olurdu. Her ikisini de yapmaya cesaretim yoktu, bu yüzden de tam bir yalan işte. Bugünkü görüşme de bir yarar sağlamadı. Müdür benim, hizmet için alıkonulmuş birisi olarak hak etmediğim, olağan üç haftalık tatili istediğimi sanıyor... Maaşsız uzun bir tatili açıkçası gülünç buluyormuş, bu tonda dikkatlice söylüyor bunu... İşin garip yanı, benim yazmamdan hiç söz açmaması. (173)

Dilekçe geri çevrilmiştir; Kafka da birkaç ay sonra, artık bu *kurtulma denemesi* için gerekli koşullar varolmadığı için, bir daha değinmemiştir bu konuya:

1916 Temmuzunda Kafka, Marienbad'da Balmord ve Osborne otellerinde Felice'yle birlikte on gün geçirir. O tarihe değin, aşağı yukarı dört yıl boyunca Kafka, Felice'ye karşı yalnızca *sınırsız bir hayranlık, boyun eğme, acıma, umarsızlık ve kendini hor görme* (174) duygusu duyar. İlk Marienbad günlerinde bile hâlâ *birlikte yaşamanın doğurduğu zahmet... yalnızca çok derinlerde aşk diye adlandırılmaya lâyık, belki incecik bir derecik... ve bir başkasıyla birlikte yaşamanın katlanılmazlığı* söz konusudur. *Ama bundan dolayı, yalnız kalamama olanağından dolayı yerinmek yok.* (175) Ama aniden, birkaç gün sonra da şöyle der: *F. ile yalnızca mektuplarda samimi bir ilişkim var, insan olaraksa ancak iki günden beri. Her şey o denli açık seçik olamaz tabii ki,*

arada kuşku kalıyor. Ama o yatıştırıcı gözlerinin bakışı, o kadınsı derinliğin kendiliğinden açılışı öyle güzel ki [176] ve Felice'nin oradan ayrılmasıyla da Brod'a şöyle yazar Kafka:

... Artık daha da kötü olmasının bir yolu yoktu, bu yüzden şimdi daha iyice. Hiç değilse beni sarıp sarmalayan bağlar gevşediler, birazcık olsun kendime geldim. Yine o yardım etti, yekpâre boşluğa doğru yardım için ellerini uzatmıştı ve onunla birlikte bir insanın bir başka insanla kuracağı, benim şimdiye değin tanımadığım bir ilişkiye girdim... bakışlarında bir kadının duyduğu güveni gördüm, içime kapanamazdım artık. Her zaman üzerine titrediğim bazı şeyler (tek tek parçacıklar değil, bir bütün sözkonusu) çatlıyor, yarılıyor ve bu yarıktan, çok iyi biliyorum, bir insan ömrüne yetip de artacak denli belâ çıkıyor, ama çağrılan bir belâ değil bu, kendini zorla kabul ettiren cinsinden. Buna karşı koymaya hakkım yok benim; tüm bunlar olmasaydı ve ben kendim, yalnızca bir kez daha o bakışı elde etmek için, olan biteni kendi rızamla yaratsaydım, yine hakkım olmayacaktı buna... Şimdi herşey başka türlü ve iyi. Sözleşmemiz kısaca şöyle: Savaşın bitiminden hemen sonra evleneceğiz, Berlin'in bir banliyösünde iki, üç odalı bir ev tutacağız, herkes mali açıdan kendi başının çaresine bakacak. F. şimdiye değin olduğu gibi çalışmayı sürdürecek, bana gelince, ben şimdilik bu konuda bir şey söyleyecek durumda değilim. [177]

Doğrusu, kentsoylu ölçülerinin oldukça dışında kalan bu *sözleşme* her şeye karşın Kafka'ya, 1914 ilkbaharının tam tersine, yeni bir güven sağlıyabildi; verimlilik de yeniden yavaş yavaş boy gösteriyordu. Bu arada Kafka'nın çalışmaları daha büyük bir çevre içinde tanınmaya başladı: 1915 güzünün sonlarına doğru Carl Sternheim, kendisine verilen Fontane Ödülünü Kafka'ya aktarmayı uygun buldu. [178]

1915 Kasımında *Değişim* «Kıyamet Günü Kitaplığı»nda iki cilt olarak (No: 22/23), 1916 Eylülünde de *Yargı* 34. cilt

olarak yayımlandı. 10 Kasımda Kafka ikinci (ve son) kez topluluk önünde yapıtlarından bölümler okur. Münih'teki Goltz Kitabevi'nde *Ceza Sömürgesinde* anlatısını sunar dinleyicilere, Felice de gelmiştir okumaya. (Kafka'nın okuma tarzına gelince, Kafka düzyazısının hiç de yabancısı olmayan dinleyicilerin anlattıklarına bakılırsa, serinkanlı, süssüz, zamanın, her şeyi bir bildiri havasında okuma coşkusundan uzak, sert «Prag Almancası» ağzıyla okumuştur.)

Münih'ten yeni bir cesaretle geldim ([179]), diye yazar daha sonra Kafka. Marienbad'dan beri yeni bir ev için çaba harcamaktadır. Lange Gasse'deki ev, her zaman olduğu gibi, ona çok gürültülü gelmektedir. *(Kapı komşum saatlerce ev sahibiyle çene çalıyor. İkisi de alçak sesle konuşuyor, hele ev sahibinin konuşmasını duymak oldukça güç, bu daha da kötü aslında... Acaba her evde böyle midir bu?.. Zaman zaman mutfakta ya da koridorda hiç yoktan bir gürültü. Üst katta yerde kiy oyununda olduğu gibi anlaşılmaz bir amaçla, bir güllenin bitmek bilmeyen yuvarlanışı, üstüne üstlük bir de aşağıda piyano.)* ([180])

Aslında Kafka içsel durumunun yazmaya elverişli olduğuna inandı mı, çarçabuk gerekli dış koşulları sağlayabiliyordu: Örneğin kızkardeşi Ottla'nın Hradschin'deki Alchimistengasse'de kendisi için kiraladığı küçük evde akşamları ve geceleri çalışma önerisini kabul etmiştir. Ortaçağın sonlarına doğru kale duvarının kemerleri içine inşa edilen ve eskiden kalenin nöbetçilerine yatakhane görevi gören, aslında topu topu bir odadan ibaret küçük evlerden biriydi bu ev. Şöyle yazar Kafka: *Başlangıçta çok kusuru vardı... Bugün tam benim istediğim gibi. Her şey bir yana: Yukarıya giden o güzelim yol, sonra oradaki sessizlik... akşam yemeğimi yukarıya yanımda götürüyorum ve genellikle gece yarısına değin kalıyorum orada; sonra eve dönüş yolunun çekiciliği: Bir yerde artık kesinkes çalışmayı kesmek zorunda kalıyorum, daha kafama serinlik veren o yol var önümde çünkü. Ve oradaki yaşam: İnsanın müstakil bir evi*

olması, odasının, dairesinin değil de, doğrudan evinin kapısını dünyaya kapaması; insanın kapıdan çıkar çıkmaz sakin sokaktaki kara gömülmesi; olağandışı şeyler bunlar (181)

1916/17 kışında Kafka sekiz «Oktav defteri»ne başlar; (Kasım ayından Şubata değin 7. ve 1. diye adlandırılan defterler dolar); bunun dışında *Bir Köy Hekimi, Galeride, Kardeş Katili, En Yakın Köy* anlatıları oluşur. (Bu iki Oktav defteri ayrıca dramatik *Mezar Bekçisi* bölüntüsüyle *Köprü, Avcı Gracchus, Dümenci, Çakallar ve Araplar* ve *Yeni Avukat* anlatılarını da içerirler.)

Lange Gasse'deki odadan nihayet kurtulabilmek, kız kardeşini her akşam rahatsız etmemek ve bir de Felice'ye, savaşın bitiminde evlendikten sonra birkaç ay Prag'da dinlenme olanağı sağlamak için, Kafka 1917 Martında Schönborn Palas'da iki odalı bir daire kiralar. 18. yüzyıldan kalma, kontlara özgü bir konak olan Schönborn Palas da, Laurenziberg'in alt kısımlarına değin uzanan büyük bahçesiyle, kalenin eteklerinde, kentin «küçük taraf»ında bulunmaktaydı. Burada (ve son bölümünü Alchimistengasse'deki evde olmak üzere) Kafka, Oktav defterlerini doldurmayı sürdürür: (Yaza değin 6. ve 2. Oktav defterlerini bitirir). 6. diye adlandırılan Oktav defterinin ilk sayfalarında hemen, *Çin Seddinin İnşasında* adlı, geniş kapsamlı anlatı başlar. Bu anlatı çok açık bir biçimde, Prag'ın görülmeye değer yörelerinden biri olan, Laurenziberg'deki «Açlık Duvarı»ndan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Kafka'nın evinin çok yakınlarında bir yerdedir burası. Meşgul tutulmak zorunda olan tutuklularca tamamen amaçsızca inşa edilen bir duvardır. Kafka'mn anlatısında da duvar yalnızca parça parça inşa edilir, bir parçanın tamamlanmasından sonra işçiler uzak bir bölgeye yeni bir parçanın inşası için yollanırlar, bu yüzden gözlemci kişi, *parça parça inşa yöntemini yöneticilerin kendilerinin tasarladığını* düşünür. *Ama parça parça inşa yöntemi darda kalındığı için başvurulan bir buyruktu ve uygun bir yol değildi. Bundan çıksa çıksa, yöneticilerin uygun düşmeyecek bir şeyi istedikleri sonucu çıkar.*

Çin Seddinin İnşasında, bu *amaca uygun düşmeme* ve *boşu boşunalık* için şifre olarak, Kafka'nın sonradan bağlamından çıkardığı ve (aynı tema öbeğine giren) *Eski Bir Yaprak* anlatısı gibi, *Bir Köy Hekimi* kapsamına aldığı *İmparator Haberi* meselini de içerir. Schönborn Palas'da ayrıca *Çiftlik Kapısına Vuruş, Akademi İçin Bir Rapor* ve Kafka'nın diğer anlatılarını tema olarak alan iki anlatı *(Onbir Oğul* ve *Evin Beyinin Tasası)* oluşur: *Onbir Oğul,* Kafka'nın bundan önceki aylarda yazdığı onbir anlatının betimlemesidir. *Evin Beyinin Tasası* ise, Kafka'nın haftalarca, bir sona bağlayamadan üzerinde çalıştığı *Avcı Gracchus* anlatısından çektiği tasanın itirafıdır.

Kafka'nın yeni edindiği «huzur», kendini en belirgin olarak, savaşın bitiminden önce Felice'yle nişanlanma kararında gösterir. Temmuz başında Felice, Prag'a gelir ve ikinci nişan yapılır. Max Brod —bir düşünsenize Kafka ve görenekler!— Felice'in zoruyla yapılan ziyaretlerde Kafka'nın fırlattığı o «şayanı merhamet» bakıştan söz eder. Temmuz ortasında Kafka, Felice'yle birlikte, Felice'nin Macaristan'daki kızkardeşine gider. Daha dört gün önce Kurt Wolff'a, *bu günlerden* (yani o kıştan) *geriye kalan işe yarar bazı şeylerden biri* olan *Bir Köy Hekimi* cildinin müsvettelerini yollamıştır. Aynı zamanda Kurt Wolff'tan ilerde *işinden ayrılacağı* ve evleneceği için, *kendisiyle ilişkiyi kesmemesini* [183] rica eder. Bunun üzerine Wolff da hemen rahatlamasını sağlar Kafka'nın. Aynı günlerde *Ceza Sömürgesinde*'yi tamamlar Kafka, anlatının sonunu yeni baştan gözden geçirir. Anlaşılan bu kez işinden ayrılmaya, evlenip, yalnız yazar olarak yaşamaya kesin kararlıdır.

Macaristan'dan geriye döndükten birkaç gün sonra, 1917 Ağustos ayı başı, Kafka Oktav defterinde bir *kanlı öksürük*'ten söz eder. Bu bir ay sonra teşhis edilen akciğer vereminin başlangıcıdır. Beş yıl boyunca Kafka memurluk mesleğine karşı ve yazar olarak görev duygusunun ağır bastığı ölçüde, kâh evlilikle bağlanmaya karşı, kâh evlilikle bağlanmadan yana savaşım vermiştir. O sıralar Oktav defterine şöyle yazar:

Pek yakın bir zamanda ölür ya da büsbütün yaşama gücümü yitirirsem... kendi kendimi paraladığımı söyleyebilirim. F.'nin temsilcisi olduğu dünya ile, benim kendi ben'im, çözümlenemez bir aykırılık içinde vücudumu didik didik ediyor. (184)

Birkaç hafta sonra da günlüğüne: *Yara çağı; yaranın acı verici oluşunun neden oldukları, derinliği ve yayılmasınınkilerden çok daha fazla,* (185) diye yazar.

Yara'yı Kafka hep *ceza* ve *simge* olarak görmüştür. (Örneğin Brod'a, Eylül ayında yazdığı bir mektupta, yarım yıl önce *Bir Köy Hekimi*'nde anlattığı *kanlı yara*'yı [186] anımsatır. Oğlanın tüm *varı yoğu* bu *yara*'dır, o anlatıda ve *böğürlerini sunup, yine de ormandaki balta sesini, hele sesin kendilerine yaklaştığını* pek işitmeyenlere kıyasla *o kadar da kötü* olmadığı söylenir *yara*'nın.) Milena'ya da üç yıl sonra bundan söz eder: *Şöyle oluyor: Beyin, yüklenen üzüntüleri, acıları çekemez duruma geliyor. «Benden bu kadar» diyor, «bu bütünün ayakta durmasını önemli bulan biri varsa, yardım etsin bana, azaltsın yükümü, belki yaşamını sürdürürüz biraz daha». Akciğer hemen —yitirecek çok şeyi olmadığına göre— buradayım diyor. Beynimle ciğerimin bu pazarlığından haberim olmadı, ama bu pazarlığın herhalde korkunç olduğunu şimdi anlıyorum.* [187]

Şu da var ki, *buyur edilen hastalık*'ın ortaya çıkmasıyla —bunun *sanki bir rahatlık* [188] olduğunu yazar Kurt Wolff'a— Kafka'nın duyduğu hoşnutluk da görmezlikten gelinecek gibi değildir. (Üstelik bir başka kaynağa göre Kafka, Budapeşte'den dönüşünden bir gün sonra, yani hastalık daha baş göstermeden önce, «nişanlısıyla bozuştuğunu» açıklamıştır, «yine de bir şey belli etmiyordu. Hatta kendini iyi hissediyormuş gibi görünüyordu».) [189] Yıllarca üst-

lenmek zorunda olduğuna inandığı yükümlülüklerden kurtuluştu bu. (Büronun ve evliliğin getirdiklerinin yanı sıra, anne babasına karşı da yükümlülükleri vardı.) Kafka bu arada ilk kez olarak «İşçi Kaza Sigortası Şirketi»nden uzunca bir zaman için (sekiz aylığına) izin alır ve kuzeybatı Bohemya'da küçük bir köy olan Zürau'ya gider. Kız kardeşi Ottla kayınbiraderine ait bir çiftliği idare etmektedir orada. Birkaç gün sonra Brod'a şöyle yazar:

.... özgürlük, her şeyden önce özgürlük. Ne var ki burada da sürüp gidiyor yara; akciğer yarası bunun yalnızca bir simgesi... yanlış anlıyorsun Max; ama belki ben de yanlış anlıyorum, belki de bu gibi şeylere, kuşbakışı bakmak olanaklı olmadığı için, anlayabilmenin bir yolu yoktur, işte bu yüzden karmakarışık ve hep hareket halindedir o devasa ve büyümesi hiç durmayan kitle. Sefalet, sefalet, oysa insanın kendi varlığından başka bir şey değildir bu ve sefaletin düğümü bir çözülse (belki bu işin üstesinden yalnızca kadınlar gelebilir) senle ben dağılıp giderdik. Ne olursa olsun, bugün benim vereme karşı durumum, annesinin etekliğine tutunan bir çocuğun durumuna benziyor... Boyuna hastalığın bir açıklamasını arıyorum, çünkü ben kendim peşinden koşup bulmuş değilim onu. Bazen beynimin ve akciğerimin benden habersiz aralarında anlaştıklarını sanıyorum... Ama tüm bunlar bu biçimiyle de yanlış sanırım. İlk basamağın sağladığı bir bilgi bu. Tepesinde önüme evlilik döşeğinin serilivereceği o merdivenin ilk basamağı. Evlilik döşeği de, bir insan olarak (yine de o zaman Napoleon'u andıracak olan) varoluşumun anlamı ve ödülü. Ama döşek serilmeyecek önüme, böyle kararlaştırılmış bu, Korsika'dan öteye geçmeyeceğim ben... Evlenemediğim için şükretmeli miyim? O zaman, şimdi yavaş yavaş olduğum şeyi hemen olurdum, yani bir çılgın. Benim değil de, öbür kişinin gücünü toplayacağı, gitgide kısalacak olan dinlenme aralarıyla. (190)

20 Eylülde Felice, Kafka'yı Zürau'da ziyaret eder. *(... duygusuzun tekiyim ben... öyle bir haksızlık yaptım ki,*

bu yüzden zavallı kız işkence çekiyor, işkence aletini kullanan da benim... diye yazar günlüğünde); 1917 Aralık ayının sonunda iki nişanlı Prag'da kesinkes ayrılırlar. Felice Berlin'den, Kafka da Zürau'dan gelip Prag'da buluşmuşlardır. 27 Aralıkta Felice geri döner. Felice'nin ayrılışından hemen sonra Brod'un bürosuna gider Kafka. Brod şöyle anlatır bu olayı: «Az önce trene kadar geçirmişti F.'yi. Yüzü bembeyaz, sert ve gerilmişti. Birdenbire ağlamaya başladı. Bu onu ağlarken ilk görüşümdü. Hiçbir zaman unutmayacağım bu sahneyi, yaşadıklarım arasında en korkunçlarından biridir bu sahne. — Büroda yalnız değildim, masamın yanıbaşında işarkadaşımın masası duruyordu, Posta Müdürlüğü'nün hukuk kısımlarından birinde çalışıyorduk... Çalıştığımız yer, toz toprak içinde, iğrenç mi iğrenç, kişisellik izi taşımayan resmi bir yerdi... Kafka doğru bana, çalıştığım odaya gelmişti, mesai saatiydi. Masamın yanında dilekçe sahipleri, emekliler, haklarında bir şikayet bulunan kişiler için konulmuş olan küçük koltuğa çöküverdi. Ve hüngür hüngür ağladı orada. Hıçkıra hıçkıra: 'Böyle bir şeyin olması, ne korkunç değil mi?' dedi. Yanaklarından süzülen gözyaşlarının ardı arkası kesilmiyordu; onu asla bir daha böylesine umarsız, böylesine kendini dağıtmış bir halde görmedim.» (191)

Bu derin üzüntü hali, bir veremli olarak evlenememe düşüncesinden kaynaklanıyordu biçiminde açıklanamaz; tam tersine, Kafka'mn bir bakıma kendini *kurtarmak* için vereme çanak tuttuğunu söylemek daha doğru olur. (Kaldı ki bugünkü tıp kitapları da bunu hastalığın olası nedenlerinden biri olarak göstermektedirler.) Hastalık yalnızca Felice'den kopmak için bir b a h a n e'ydi. Bu —hemen bir gün sonranın tarihini taşıyan— Kafka'nın Ottla'ya yazdığı mektuptan da çıkarılabilir; aynı zamanda Kafka'nın üzüntüsünü de bir kez daha gözler önüne serer bu mektup: *F. ile geçen günlerimiz (asıl konuyu açmadığımız ilk gün dışında) berbattı ve son öğle öncesi, tüm çocukluk sonrası yıllarımda olduğundan çok ağladım. Tabii yaptığımın doğ-*

ruluğundan en ufak bir kuşku bile duymuş olsaydım, bu çok daha kötü olur ya da içinden çıkılamaz bir hal alırdı. Böyle bir şey söz konusu değildi zaten, ama bir davranışın aynı zamanda bir haksızlık oluşu, ne yazık ki doğruluğuyla çelişmiyor işte; üstelik bu haksızlık onun dinginliği ve özellikle olan biteni karşıladığı yumuşakbaşlılığıyla daha da arttı... Dışarıya karşı, yalnızca hastalık nişanın bozulma nedeni olarak gözüküyor, babama da aynen böyle dedim. (192)

Kafka için Zürau'da geçirilen aylar herşey'den, Felice'den, bürodan, *Prag*'dan, babadan kopma yolunda bir deneme olmuştur. En küçük kızkardeşi Ottla (Kafka'dan dokuz yaş daha küçüktü) ona bu konuda büyük destek sağlamıştır. İlk yıllarda Kafka kızkardeşini *ezdiğine* (193) inansa da, aşağı yukarı 1916 yılından sonra daha samimi bir ilişki gelişmiştir aralarında. Kafka kızkardeşinin, içinde bulunduğu durum bakımından *bazı şeyleri, hatta daha çoğunu* (194) anlayabildiğini kabul eder, sık sık ona Dostoyevski, Schopenhauer ya da Kleist'dan, ya da kendi çalışmalarından parçalar okur, tasarılarında onu yüreklendirir, çoğunlukla geziye çıkarken yanına alırdı. Son yıllarında genellikle, Zürau dışında Planá (1922) Schelesen'de de (1923) onun yanında oturdu. —Ottla, Max Brod (ve kısa bir süre için Milena) dışında, Kafka'nın gizlisi saklısı olmadığı tek insandır. Annenin özelliklerine onda *hiç rastlanmazdı;* (195) üç kızkardeş içinde karakteri babaya en çok çekeniydi ve babayla hiç geçinemezdi. Sonradan kendi kararıyla evlendi, (ablaları ise evlen-diril-mişlerdi). *Alnı açık, yüzü pak, cana yakın, sözünün eri, ölçülü biri. Alçakgönüllülükle gurur, duygunlukla kendini sınırlama, özveriyle kendi başına buyrukluk, çekingenlikle atılganlık şaşmaz bir dengede.* (196)— Böyle söz eder Kafka ondan. (Sıraladığı karşıtlıklarda edilgen yan daha çok anne tarafının özellikleridir). Bu iki kardeşin birbirleriyle ilişkilerinin bir özelliği de babaya karşı bir ilişki olmasıdır; Kafka örneğin, kısa bir süre için Prag'da kaldığı bir sırada, Zürau'da bulunan Ottla'ya şunları bildirir:

Dün akşam yine, kısa da sürse büyük bir gürültü koptu. Eski şeyler: ...Zürau; deli kız; zavallı anne babasını terk etti işte; Allah bilir şimdi neyle uğraşıyordur orada; aslında kırda yaşamak iyidir, ama her şey elinin altında olursa; hele bir kere aç kalsın da, başına şöyle esaslı bir belâ gelsin de görelim onu vs. v.s Tabii tüm bunlar dolaylı olarak beni hedef alıyordu, hatta bazı bazı, bu olağandışılığı desteklediğim ya da neden olduğum vs. itiraf edildi bile. (Bunun üzerine ben de, örneğin dünya savaşının olağan bir şey olduğunu, bu bakımdan olağandışı bir şeyin de ille çok kötü bir şey olmasının gerekmediği yolunda, hiç de fena sayılmayacak ya da en azından onları şaşkına döndüren bir yanıt verdim).—

Bu konuşmaların sonucunda, artık gözümdeki perde birazcık olsun kalktı; şimdi bu tasalar ve suçlamalar karşısında senin ya da benim, neredeyse yerden göğe kadar haklı olduğumuz ortaya çıktı, anne babamızı «terk» etsek de, «nankör» de, «deli» de olsak haklıyız. Çünkü aslında biz onları ne terk ettik, ne de nankör ya da deliyiz, tam tersine yeterince aklayatkın amaçlarla, yalnızca gerekli bulduğumuz ve kimsenin de kalkıp bizim için (yükümüzü hafifletmek amacıyla filan) ardına düşmeyeceği şeyleri yaptık. Bir tek babanın bizi suçlamaya gerçekten hakkı olabilir, o da (bizim için harcadığı emekten mi yoksa bize karşı işlediği suçtan dolayı mı orası pek önemli değil) bizim kolaya alıştığımız konusunda; ne de olsa açlık, para sıkıntısı ve belki bir de hastalık dışında hiçbir sınama tanımaz o; ilk öne çıkan ve kuşkusuz güçlü olan bizlerin daha bu sınamalardan geçmediğimizi varsayıyor ve bundan, bize söz hakkı tanımamak için hak çıkarıyor kendine. Bunda gerçek payı var ve gerçek olduğu için, iyi bir yanı da var. Açlık ve para sıkıntısının üstesinden gelme yolunda yardımından vazgeçemediğimiz sürece, davranışımızda ona karşı hep bir tutukluk kalacaktır, dahası bu durumda, yalnızca dışa karşı bile olsa, ona ayak uydurmak, boyun eğmek zorunda kalacağız. Sadece bir babadan, sevgi duymayan bir babadan daha başka biri konuşmaktadır burada.

... Mektubu zarfa koymuştum ki, anneye derdinin ne olduğunu sordum. Tüm dert ben mişim, baba ona her şeyi anlatacak denli patavatsızmış meğer. (197)

1917-1919 yılları arasında Kafka ve babası arasındaki ilişki çok açık bir biçimde sarpa sarar: Kafka (babasının «deli» dediği) Ottla'ya tarım tasarılarında destek olur, bir tarım okulu arayışında yardım eder, okula alınmasını sağlar. Uzun zaman babadan hastalığını saklamıştır, sonunda, Felice'yle beraberliğini (diğerlerinin tam tersine) doğru bir seçim olarak gören babaya hastalığını *nişanın bozulma nedeni* olarak gösterir. Tüm bunlar, iki yıl sonra *Babaya Mektup*'ta hâd safhaya varan uzlaşmazlıkların ilk göstergeleridir.

Zürau'da Kafka bu *kurtulma denemeleri*'nin sonuçlarını değerlendirir. Zürau'ya taşınmasından hemen üç hafta sonra günlüğüne şunları kaydeder: *«Köy Hekimi» gibi çalışmalardan hâlâ geçici bir süre için doyum sağlıyabilirim, o da, bu tür bir şeyin hâlâ elimden gelebilmesi koşuluyla tabii, (ki çok uzak bir olasılık bu). Mutluluk ise ancak, dünyayı arılığa, hakikiliğe, değişmezliğe yükseltebilirsem.* (198) Böylece Zürau'da kaldığı sıralarda, *(Gündelik Bir Şaşkınlık, Sancho Pansa'yla İlgili Gerçek, Sirenlerin Susuşu* ve *Promete* gibi —oldukça karakteristik— «mecazlar»ın dışında) anlatısal hiçbir yapıt oluşmaz. Bunun yerine o ünlü, bir yığın not arasından damıtılan 109 özdeyiş çıkar ortaya. Dünya görüşüyle ilgili sorunlar uzun bir süre, başka her şeyi geri plana itmiştir: Kafka o sıralar Kierkegaard'dan birçok yazı ve Agustinus'un «İtiraflar»ını okur; bir haftalığına onu ziyarete gelen arkadaşı Oskar Baum'la Tolstoy'un görüşlerini tartışırlar. O sıralarda İbraniceyi de öğrenmeye başlar Kafka. Ayrıca göründüğü kadarıyla, Şato'nun tasarımı da (kaleme alınmaya başlanması dört yılı da geçer) bu Zürau'da geçirilen kışa değin uzanır; bir günlük kaydında *tasarlanan bir roman*'dan (199) söz açılır. Kafka'nın ilk kez karşılaştığı ve sayısız notlarla betimlediği köylülerin yaşamı hiç kuşkusuz

etkilemiştir onu — aynı günlük kaydında şöyle denir: *Köylülerden edindiğim genel izlenim: İşlerini büyük bir bilgelik ve alçakgönüllülükle yapan, tarıma bel bağlamış soylu insanlar bunlar. Bu çalışma hiç gediksiz, tastamam bütünlüğe uyuyor, ecelleriyle ölene değin, her türlü çalkantıdan, deniz tutmasından koruyor onları. Gerçekten toprak adamı bunlar.*

Dünyayı arılığa, hakikiliğe, değişmezliğe yükseltme uğruna, *mutluluk* uğruna verilen savaşım Zürau'da başarısızlığa uğrar, bu bakımdan bu alıntıyı Kafka'nın (arzuladığı tasarımlarının değil de) düşüncelerinin merkezi olarak göstermek pek doğru değildir. *Bir tür dua olarak yazmak,* alıntısı için de geçerlidir aynı şey. (Kafka bunu yazdığı sırada, özdeyişleri özel ayırdığı kâğıtlara temize çekmekle uğraşmakta ve bir kez daha Zürau günleriyle hesaplaşmaktadır). Oysa hep eksik verilen bu alıntının hemen arkasından şu önemli not gelir: *Bir tür dua olarak yazmak. Zürau ile Prag arasındaki ayrım. O zamanlar yeterince savaşmadım mı acaba?* (200) Kafka Prag'a geri döndükten birkaç gün sonra (1918 Haziran sonu) Brod'a şunları der: *İnsan, tamamıyla elinde bulundurduklarıyla kendini sınırlamalıdır.* Brod da bu konuda kendi günlüğüne şu notu düşer: «Kır karşısında kent. Ama burada daha iyi, Zürau'da tembellik ediyordu çünkü... Kendini tamamen arınmış korumak istiyor.» (201)

Kafka *arılık*'ın Prag'da olanaklı olmadığını biliyordu, dahası *mutluluk*'un da olanaklı olmadığını biliyordu Prag'da. Yine de, bundan sonraki yıllarda oluşan, (elimize geçebilen), anlatı yapıtlarının hemen hemen tamamının geçici olarak Prag'da kalışları sırasında kaleme alınmaları yeterince karakteristik bir olaydır. Kafka'nın g e r ç e k t e n Prag'dan ayrılmayı isteyip istemediği çok kuşkuludur. (Burada hemen Kierkegaard'dan alıntılanan «arzulu bakışlarla gözünü suçtan ayırmama» sözünü anımsatalım!) Yalıtılma ve *arılık* dış dünyaya verilen dolaylı bir yanıttı; dış dünya olmadan da anlamsız kaçardı. Bundan sonraki altı yıl boyunca, hastalı-

ğının zorlamasıyla, sanatoryumlardaki ikametleri sık sık, genellikle bir panik havası içinde, yarıda kesiliyordu. Bu aradaki uzun Prag ikametlerinin yalnız «İşçi Kaza Sigortası Şirketi»ne çalışabilirliğini göstermek için olduğunu varsaymak hiç de doğru olmaz. (Emekliliğinden sonraki 23 aydan yarısını Prag'da geçirmiştir Kafka). Aslında tamamıyla «şifa bulmak» istediği de söylenemez, ama bunun nedeni yalnızca kendini cezalandırma da değildi, ne de olsa dış dünyadan saltık bir yalıtılma, bu dünyaya bir yanıt verme olanağını da ortadan kaldırıyordu.

1918 yılında Kafka (Rumburg ve Turnau'daki iki kısa ikamet dışında) tüm yazı ve güzü Prag'da geçirir; Kasım ayında Prag'ın kuzeyine düşen, (Elbe nehri üzerindeki Liboch'un yakınlarında), küçük bir yer olan Schelesen'e gider; orada bahar gelene değin Stüdl Pansiyonunda kalır. Bu pansiyonda genç bir Çek bayanla tanışır. Julie Wohryzek, Prag-Weinberge Sinagogu'nun hizmetçiliğini yapan bir ayakkabı tamircisinin kızıdır. Bu sefer de kendi içine kapanma ilkesinden ayrılır Kafka: Daha Felice'yle nişanın bozulmasının üzerinden bir buçuk, Julie Wohryzek'le tanışmasının üzerinden de yarım yıl bile geçmeden üçüncü kez nişanlanır. Düşünüp taşınarak, doğru bir seçme yaptığına inanır bu kez. (Daha sonraları, *bu tam anlamıyla bir akıl evliliği olacaktı* ([202]) diye yazar), kararı hemencecik alması da bunu kanıtlar zaten. Bu nişanlılık üzerine hiçbir şey bilmiyorduk, (Julie Wohryzek'e yazılan mektuplara yitirilmiş gözüyle bakılıyor), ta geçenlerde Kafka'nın Julie Wohryzek'in kızkardeşine yazdığı kapsamlı bir mektup bulunana dek. Bu nişanın ve nişanın bozulmasının öyküsünü ve daha öncesinde olan bitenleri anlatan mektup 1919 Kasımında Julie'den ayrıldıktan sonra yazılmıştı. Burada bu mektuptan geniş bir alıntı yapmamız gerekiyor:

Julie ile benim nasıl tanıştığımızı biliyorsunuz. Ahbaplığımızın çok garip bir başlangıcı vardır, batıl inançları olanlar için de pek hayra alamet değildir. Birkaç gün boyunca

ne zaman karşılaşırsak, yemekte, gezintide, yanyana - karşı karşıya otururken durmaksızın hep gülüyorduk. Aslına bakarsanız bu gülme hiç de hoş bir şey değildi, belli bir nedeni yoktu, can sıkıcıydı, utandırıcıydı. Bu, birbirimizden uzak durmamıza, birlikte yemekleri kaldırmamıza, birbirimizi daha seyrek görmemize neden oldu. Sanıyorum böyle bir şey bizim asıl düşüncemize de uygun düşüyordu. (Hastalığı saymazsak) doğrusu bir ölçüde mutlu, serbest, sakin bir yıl geçirmiştim, ama hep yaralı biriydim sanki, hiçbir yere çarpmadıkça, iyi kötü yaşayıp giden, ama daha ilk, tam isabet eden temasta, önceki acıların en kötülerine yeniden saplanan biri; eski yaşantıların yeniden canlanmasından başka bir şey bu, hayır, o yaşantılar maziye gömüldüler ve mazide kalacaklar, daha çok acıların biçimsel yanı, adeta eski bir yara kanalı geriye kalan ve her yeni acı hemen bu kanalda bir aşağı bir yukarı gidip geliyor; ilk gündeki gibi korkunç bir şey bu, hatta, insan gitgide karşı koyma gücünü yitirdiği için, daha da korkunç... O zamanlar ilk günlerde kendimi böyle hissediyordum, ilk gecelerden biri, bir yıldan beri ilk uykusuz gecem oldu, yaklaşan tehditi anladım.

J. için, hem bir kız olarak, hem de dışarıdan kolay kolay bozulamayacak olan, harika bir sıcaklık ve soğukluk dengesine sahip birisi olarak herhalde daha kolay olmuştur.

Kısacası üstesinden geldik bunun, her ne kadar pek dinlendik sayılmasa da, özellikle benim yüreğime kalsa hiçbir gün hekimin yanından ayrılmak istemezdi, ama yine de üstesinden geldik işte. Konuşmalarımız sırasında, benim evliliği ve çocukları belli bir ölçüde yeryüzündeki erişilmesi gereken en yüksek değer olarak gördüğüm, ama istesem de evlenemiyeceğim, (bunun yanıtı, tüm diğer nedenler yeterince anlaşılır gözükmediğinden, iki kez nişan bozuşumdur), ve bu yüzden ayrılmamız gerektiği ortaya çıktı. Böyle de oldu zaten.

Gerçekten de benim tek başıma Schelesen'de kaldığım üç hafta boyunca birbirimize bir kez olsun yazmadık, an-

cak ben Prag'a gelir gelmez, arkamızdan kovalıyan varmış gibi birbirimize koştuk. İkimiz için de başka bir olasılık yoktu. Tüm olan bitenin dıştan sürükleyiciliğini tabii ki ben yapıyordum...

O zamana değin (kendi kendimle olanlar dışında) hep kötü deneyimlerim olduğu halde, bana bu hakkı veren neydi? Burada koşullar öncekilerden daha elverişliydi, evet, hatta daha iyisi düşünülemiyecek denli elverişliydi. Bunu burada ayrıntılarıyla temellendirecek değilim, yalnızca şunu söyleyeyim ki, biz birbirimize, J.'nin bilmediği denli yakındık, hâlâ birbirimize yakınız, dahası oluşturulan her şeyin çabucak ve kolaylıkla yok edilebileceklerini sanıyorduk. Son olarak, babamla aramdaki talihsiz ilişki bakımından, babamın karşı koyması benim için, yapmak istediğimin doğruluğu yolunda bir diğer güçlü kanıttı. Düşünceme göre, bir aşk evliliği olmalıydı bu aslında, ama daha da önemlisi tam anlamıyla bir akıl evliliği olmalıydı...

Şimdi herşeye karşın ortadan kalkmayan, tam tersine bazı bakımlardan pusuda yatan ve gelişmeleri gözleyen içimdeki dirençlere neden olan neydi? Gerçekten de yabancı şeylerden konuşuyormuşum gibi söz edebilirim onlardan, ne de olsa benim kişisel güçlerimi fazlasıyla aşıyorlar ve ben, istedikleri an onların etkisi altına giriyorum. Tabii ilk elde maddi sorunlar hiç hesaba katılmıyorlar... Başka bir şey bu, sanki bir şey bana sesleniyor ve maddi sorunları, bunlar aslında pek anlam taşımadıkları için, şeytanca bir akıllılıkla diğerlerinin arasına katıyor: Sen, içsel tutarlığın için, tüm güçlerinle sürekli savaşmak zorunda olan sen kalkmış kendine ait bir yuva kurmak istiyorsun, hem elindeki güçler bile sana yetmiyor... hangi güçlerle sağlıyacaksın bunu? Dahası sana verildiği denli de çocuk istiyorsun, çünkü sen şimdi olduğundan daha iyi olmak için evleniyorsun ve evlilikte çocuk sayısında bir kısıtlama senin tüylerini ürpertiyor. Ama sen bir köylü değilsin ki, çocuklarını toprak beslesin, haydi son basamağa değin inelim, içsel yatkınlığın bakımından, bir tüccar bile de-

ğilsin, tam tersine (Avrupalı meslek sahiplerinin ayak takımı) memurlardan birisin, üstüne üstlük haddinden fazla sinirli, edebiyatın tüm tehlikelerine bulaşmış, ciğerleri zayıf, bürodaki küçük yazı işinde bocalayıp durmaktan yorgun. Bu ön koşullar altında sen yine de evlenmek istiyorsun demek? (Bu arada açıkça itiraf edelim ki, evlenmek gerekiyor). Ve dahası bu düşüncelerle, geceleri deliksiz bir uyku çekmeyi, sonra da gündüzleri başağrısından yarı çılgın bir halde delifişek gibi ortalıkta dolaşmamayı isteyecek denli pervasızlığa sahipsin, değil mi? Bir de bu çeyizinle kalkmış, sadık, özverili, akıl almaz derecede çıkar gözetmeyen bir kızcağızı mutsuz kılmak istiyorsun, öyle mi?

Tüm bunları hiç kuşkusuz önceden bildiğimi, dolayısıyla işi katılanların ıstırap çekmelerine değin uzatmak için hiç bir nedenimin olmadığını söyliyerek karşı çıkacaksınız bana. Bu konuda da bazı şeyler söyliyebilirim: Birincisi, böyle şeyler, önceden benzer bir biçimde yaşanmış olsalar bile, hiç bir zaman bilinmez, her kezinde bunları başından, tamamen yeni baştan tanımak, yaşamak gerekiyor. İkincisi, hiç bir seçme şansım yoktu, çünkü o zaman içinde bulunduğum durumun sağladığı nispeten barışçıl mutluluğu, benim evlilik için çabalayan doğam bakımından hak edilmemiş buluyordum ve en azından evlenerek bu mutluluğun hakkını verebileceğime ya da hiç değilse herşeyi hiçe sayan, son bir çabayla evliliğe ulaşabileceğime inanıyordum. İçten gelen bir zorunluluktu bu. Üçüncüsü, daha önce de dediğim gibi, oldukça elverişli bir durumdaydık, ve içimdeki karşıt güçler konusunda pek yanılgıya düşmesem bile, istediğime ulaşmayı umabiliyordum. Tüm büyük endişeler kesin alınmış bir kararın arkasına sinip, saklanıyorlardı, hem de bu kararı, uykusuzluğun açtığı belaların yardımıyla sarsmayı deniyor, uzun süre kendi biçimlerinde, oldukları gibi ortaya çıkmaya yeltenemiyorlardı. Umudumu buna bağlamıştım işte. Tüm olan bitenler dış gerçeklerle benim iç zayıflığım arasındaki bir yarıştan başka bir şey değildi. Çeşitli evrelerden geçtim, ilkin profe-

sör tatilde olduğu için, tıbbi bakım gecikti — kötü oldu; sonra babamın pek uzun sürmeyen karşı koyuşu — bu yine de bazı endişeleri dağıtması ve düşünceleri asıl tehlikelerden uzaklaştırması bakımından iyiydi; sonra da oldukça iyi durumda, içine hemen taşınabileceğimiz bir daire çıktı ortaya. Tüm bunlar tam da kısa, acele bir haftaya sığıvermişti, evlenme ilanımız bile hazırdı; şimdiye evlenmiş olacaktık belki de. Ama, cuma günü, daireyi elimizden kaçırdığımız için, pazar günü evlenemiyeceğimiz anlaşıldı. Bunun bir talihsizlik olduğunu söylemek istemiyorum, belki de o zaman ortaya çok daha kötü bir ayrılma çıkar, bir evli çift olurdu ayrılan. Bununla yalnızca, bir evliliğe girme umudumun hiç de haksız olmadığını ve gerçeklerle karşılaştırıldığında zavallı bir adam olduğumu, yâni yoksulluk yüzünden talih oyunlarına bel bağlayan, ama asla yalan söylemeyen biri olduğumu söylemek istiyorum.

Bu o zamanlar bir dönüm noktasındaydı, sonraları önüne geçilemez bir hal aldı. Bu seferlik bana tanınan süre dolmuştu; şimdiye değin uzaktan tehditler savuran şey, artık gerçekten kulağımda gürlüyordu gece gündüz. J. dış belirtilerden yaklaşık olarak nasıl olduğunu biliyor tüm bunların, sonunda artık sürdürecek durumda değildim ve bunu ona söylemek zorundaydım ([203]).

Bir kez daha aynı model çıkar karşımıza: *Herşeyi hiçe sayan, son bir çabayla,* zorla bir evlilik kurma yolundaki *içten gelen bir zorunluluk. (Bu evlenmeye ön ayak olan bendim. O ürkerek, biraz da istemeye istemeye boyun eğmişti* ([204]), diye yazar birkaç ay sonra). Hem de hastalığın çıkmasından sonra, bu isteğin *pervasızlık*'ının bilincinde olarak yapmıştır bunu. Kafka iki de bir dünyanın *istem*'lerini yerine getirmeyi denemiştir, bu arada dünya diye gördüğü şey (her şeye karşın yazmak eylemine ters düşen bir şeydi bu) her seferinde Büro, Baba, Kadın prototipleri arasında gidip gelmiştir. Yapılageldiği gibi, bu temel yaklaşımdan yola çıkarak, bazı tıbbi nedenler bulmak, Kafka'

nın anlığı yerine, «iktidarsızlık»ından dem vurmak (ki ömrünün ne önceki ne de son yıllarında böyle bir şey var olmamıştır, bu konuda yeterince kanıt vardır) ve «baba kompleksi»nin altını çizmek (gerçekten de böyle bir şey vardı, ancak bunu «dünya kompleksi» olarak nitelendirmek çok daha doğru olur) bizi yanlış yerlere götürür. Bunun tam anlamıyla bir temel yaklaşım olduğunu 1919 Kasım ayı gösterir. Kasım ayında (Kafka'nın ilkbahardan güze değin Prag'da kaldıktan sonra yeniden birkaç hafta için geri döndüğü Schelesen'de) yalnızca Julie Wohryzek'in kızkardeşine mektup değil, aynı zamanda *Babaya Mektup* da yazılmıştır; üstelik Kafka o dönem için günlük tutmayı da bırakmamıştır. Günlüğünde hep olduğu gibi, büroda çalışmanın katlanılmazlığı üzerine notlar mevcuttur. *Babaya Mektup*'ta büro hakkında söylenenler bile yeterlidir bunu kanıtlamak için. Dahası Kafka'nın o sıralarda (*Mektup*'un «klinik» incelemelerinde genellikle gözardı edilen), babanın kabalığı ve düşüncesizliği üzerine şikâyet etmekte her bakımdan hakkı olduğu da hiç kuşkusuz kanıtlanabilir.

1919 Mayıs'ında *Ceza Sömürgesinde* yayımlanmıştır; Kafka her zaman olduğu gibi bu sefer de kitabından bir örneği uzattığında, baba akşam kağıt oyununun kesilmesine kızarak,«*Komodinin üzerine koy!*» ([205]) demiştir. Burada düşüncesizlik denilebilecek olan şey, en sert araçlarla protesto ettiği, Julie Wohryzek'le nişanın bildirilmesi durumunda ise düpedüz kabalıktır. Herrmann Kafka'nın gözünde bu birleşme yalnız *adına* ([206]) sürülen bir «leke» olmuştur. Ne de olsa Yahudi burjuvazisinin sınıf şemasında Julie Wohryzek'in babasının işi (Sinagog hizmetçiliği) en son sırayı alıyordu. Kafka'nın aktardığı, (artık 36 yaşına basan) oğula babanın hakaretleri, onun iyisi mi kerhaneye gitmesi öğüdüyle son bulur: «*Belki göz kamaştırıcı bir bluz giyip çıktı karşına; Prag'lı Yahudi kızlar doğrusu iyi becerirler; sen de bunu görünce, tabii onunla evlenmeye karar verdin. Hem de olabildiğince çabuk, bir hafta içinde, hemen yarın, hatta bugün. Seni anlamıyorum doğrusu; ne bileyim, yaşı-*

nı başını almış bir insansın, kentte yaşıyorsun üstelik, rasgele bir kızla evlenmem doğru mu yâni! Bu konuda deneyebileceğin başka yollar yok mu hiç? Sıkılıp, çekinmen engel oluyorsa, ben kendim kalkar, seninle gelirim.» (207)

İşte Kafka'nın yaşam öyküsüyle ilgili en acı dolu, en kapalı belge olan *Babaya Mektup*'un oluştuğu koşullar kısaca bunlardı. Kafka hiç kuşkusuz önemsenmeme ve baskı karşısında duyduğu şaşkınlık yüzünden yaşamının bazı yönlerini oldukça çarpıtılmış bir biçimde sergiliyordu.

1919 Aralığında da Prag'a geri döner Kafka. (*Babaya Mektup* hiç bir zaman ne postayla ne de elden gönderilmez). Orada 1920 Nisan ayının başına değin kalır. Bu aylar Kafka'nın bir kez daha «kendi» durumunu özdeyişlerle sergilemeyi denediği aylardır. Bu özdeyişler (Zürau dönemi özdeyişlerinin açıkça ileri sürdükleri) nesnel saptamalar savını, bir *o* kişisi altında saklarlar; aslında *o* da bazı yerlerde açık seçik bir *ben*'den türetilmiştir ya da eninde sonunda *ben*'e gelip dayanır. Bu *o*'nun ne denli az «genel» olduğunu, ikinci özdeyişler dizisi göstermektedir:

Arşimet—noktasını buldu, ama kendine karşı kullandı noktayı, anlaşılan noktayı bulabilmesi bu koşula uymasına bağlıydı. (208)

Bir başka özdeyişte «ana model»le bağlantı daha da açıklık kazanır:

Yaşam gücünün azlığı, eğitimdeki yanlış adımlar, bekârlık insanı kuşkucu yapar, ama ille de böyle olması gerekmez; kuşkuculuklarını kurtarmak için evlenir kimi kuşkucular, hiç değilse düşünsel evliliğe başvurur ve inanan kimseler olup çıkarlar. (209)

MİLENA - «ŞATO» - BERLİN

1920 Nisan ayının başında Kafka üç aylığına Meran'a bir yolculuk yapar. Ottoburg Pansiyonu'nun balkonunda, Prag'dan şöyle böyle tanıdığı, iki yıldan beri Viyana'da bir edebiyatçı ve «ebedi öğrenci» nin karısı olarak yaşayan ve Kafka'dan, bazı çalışmalarını Çekçeye çevirebilmek için ricada bulunan, 25 yaşındaki bir Çek kızına ilk mektuplarını yazar; Milena Jesenská — Polak'tır bu kız. Kafka o sıralar hâlâ nişanlıdır, (ancak pek evlenme umudu kalmamıştır artık — zaten birkaç ay sonra gerçekten de nişan bozulur), *tüm bunlar bir yana... herşeyden önce bir bahçede uzanıp, hastalığın... tatlı yanlarından elden geldiğince yararlanmak* [210] istemektedir. Bu isteğin, çok hızlı gelişen mektuplaşmaya karşın, gerçekleşmemesi için görünürde hiçbir neden yoktur. Milena, dışarıdan bakıldığında, yaşamında hiçbir kadının olmadığı denli «uzak»tır Kafka'ya. Hem de fazlasıyla gençtir (12 yaş), ev bark sahibidir, (*İsviçre'li kız*'ın da olduğu gibi) Yahudi değildir üstelik. Ayrıca Çektir, çok eski, katı ulusçu düşünceleri olan bir aileden gelmektedir. Babası Jan Jesensky, Prag Çek Üniversitesi'nde çene cerrahı ve profesör olarak çalışır. 13 yaşından beri anasız büyümüştür Milena; bencil bir tiran olan baba, (ki Milena da ona karşı, Kafka'nın kendi babasına karşı duyduğu nefretin aynısını duyar), pek ilgilenmemiştir kızıyla. Milena 1891 yı-

lında Çek aydınlarınca kurulan hümanist kız lisesi «Minerva»ya gider. «Minervalı kızlar»ın ilk kuşağı, sonraki Çek Cumhuriyeti'nin özgür kadınlar tabakasını oluşturur; ince bir tabakadır bu. Özellikle Milena ve iki kız arkadaşı Stasa ve Jarmila'nın ön ayak oldukları özgürlüğe «hücum» un debdebesinden ve coşkusundan konuşur Prag'da «cümle alem»: Mezarlıklarda gece vakti yapılan gezintiler, giysilerle Moldau nehrini yüzerek geçmeler, Hamsun ve Dostoyevski okumalar, ressamlar, edebiyatçılar ve şarkılar arasında ilk gönül oyunları, Duncan'vari (*) dalgalanan urbalarla dolaşmalar hep onların başının altından çıkar. Tıp ve müzik öğrenimi görür Milena. Savurganlığa, daha doğrusu (bir Yahudi olan Ernst Polak'a aşık olmasına da az çok neden olan) alışılmamışlığa düşkünlüğüyle dikkat çeker. (Babası bu aşka sert bir biçimde karşı çıkar; bu tür «aptallıklar»ı yüzünden bir akıl hastanesine yerleştirir kızını. Milena da buradan kaçar, Ernst Pollak'la evlenir ve Viyana'ya göçerler). Willy Haas şöyle anlatır Milena'yı: «Bazen 16. ya da 17. yüzyıldan bir aristokrat hanımefendisi gibi davranıyordu: Kararlarında tutkulu, gözüpek, serinkanlı ve akıllıydı, ancak tutkunun ağır bastığı durumlarda, araçların seçimi üzerinde pek durmazdı; gençliğinde de hep bu durumlarla karşı karşıya kalmıştır. Bir dost olarak bitmek, tükenmek nedir bilmeyen birisiydi; iyiliği, sunduğu yardım araçları bitmez tükenmezdi, çoğunlukla bunların nereden geldikleri bir sır olarak kalırdı; ama bir sevgili olarak da... dostlarından beklediklerileyle de bitmez tükenmezdi... O zamanlar inanılmaz bir ölçüde har vurup harman savuruyordu herşeyi: Yaşamını, parasını, duygularını — kendi sahip olduğu duygularla birlikte, ona yöneltilen ve tamamen kendi

(*) Yüzyılın başında epey ün kazanmış, çağdaş özgür dans sanatının kurucularından biri. Klasik Yunan kültüründen esinlenerek, korsesiz ve çıplak ayakla yaptığı, hareketin doğallığını sergilemeye yönelik danslarıyla kendinden söz ettirmiştir. (ç.n.)

malı gözüyle baktığı, sevk ve idaresinde serbest olduğu duyguları harcıyordu.» (211)

İlerki yıllarda arkadaşı olan Margarete Buber-Neumann da onun hakkında şöyle yazar: «Kafka'nın gözünde seven biriydi Milena. Gerçekten büyük sayılabilecek, biricik yaşam sevgiydi Milena için... Ürkeklik, çekingenlik nedir bilmezdi, yoğun bir biçimde duyumsamayı bir yüzkarası olarak görmezdi. Sevgi onun için açık seçik, doğal bir şeydi.» (212)

Kuşkusuz Kafka ilk başlarda Milena'nın ısrarlı ve herşeyin üstünde tutulan sevgisinden ürkmüş, ondan biraz uzak durmuştur. Daha ilk mektuplarından birinde — sonraki mektuplarında da sık sık bu noktaya yeniden değinmiştir — Dostoyevski'nin «keşfedilmesi»ni anlatır Kafka. Dimitri Grigoroviç ve Nikolay Nekrasof «insancıklar»ı okuduktan sonra, geceleyin saat üçte Dostoyevski'nin kapısını çalmışlar, onu Rus yazarlarının en büyüğü olarak kutlamışlar; onlar ayrıldıktan sonra da Dostoyevski pencereye dayanmış, «Bunlar ne yetkin insanlar! Ne iyi, ne soylu kişiler! Oysa ben ne bayağıyım... Anlatmaya kalkışsam inanmazlar ki!» (213) diye diye kendini tutamayarak ağlamaya başlamıştır. Birkaç gün sonra Kafka şunları yazar: ...*Mektuplarınız geldi Milena. Nasıl anlatayım bilmiyorum? Bir adam var, ölüm döşeğinin pis kokularına, kirliliğine uzanmış. Birden meleklerin en hayırlısı geliyor: Azrail! Ve adama şöyle bir bakıyor. Artık adam hiç ölmeye cesaret edebilir mi? Sırtını dönüyor, daha çok gömülüyor yatağına, ölemez artık. Olacak şey değil bu. Uzun sözün kısası: İnanmıyorum yazdıklarınıza, Milena! Bana bunu kanıtlamanın hiç bir yolu da yok. — Dostoyevski'ye de o gece kimse kanıtlıyamazdı, benim yaşamım da sürse sürse bir gece sürer.* (214)

Kafka hâlâ Milena'yı kendinden — daha doğrusu kendisini kendinden, *yara kanalı*'ndan uzak tutmaya çalışır. Yine de ikinci «uyarı mektubu»nda da olduğu gibi, üzüntüsü gün gibi ortadadır: *Size nasıl geldiğimi unutmayın Milena, arkamda otuz sekiz yıllık bir yolculuk var (Yahudi olduğu-*

ma göre, bu yılları bir o kadar artırabilirsiniz), sonra, beklenmedik bir yol kavşağında sizi görüyorum, göreceğimi hiç ummadığım, hele böylesine geç bir karşılaşmayı aklımdan bile geçirmediğime göre Milena, ne yapabilirim? Bağıramam, coşamam, içimde fırtınalar kopmuyor artık, bir sürü delice söz de edemem, duymuyorum ki içimde olanları (içimde dopdolu duran öteki çılgınlıktan söz açmıyorum), diz çöktüğümü de şuradan anlıyorum: Gözlerimin önünde ayaklarınız var... (215)

O sıralar Max Brod'a da şöyle yazar Kafka: *O canlı, yaşam dolu, şimdiye dek hiç görmediğim bir ateş parçası... Yine de fazlasıyla şefkatli, yürekli, akıllı biri, herşeyi gözünü kırpmadan kurban etmekte ya da herşeyi, denilebilirse, kurban ettikleri sayesinde elde etmektedir.* (216)

Milena, Kafka'dan, Meran'dan Prag'a geri dönüşte Viyana üzerinden gitmesini rica eder; Kafka kararsızdır ama Haziran ortasında şöyle der: *Çarşamba ve Perşembe günkü mektuplarımdan sonra, beni gene görmek istiyor musun? Bilmiyorum; ama bildiğim başka bir şey var: Sana karşı olan durumum. (Seni hiç görmesem bile, s e n b e n i m s i n). Daha doğrusu korkunun o akıl sır ermeyen bölgesinde olmadığı sürece tanıyorum durumumu. Ama senin bana karşı durumunu hiç bilmiyorum, o büsbütün korkunun elinde. Gene söylüyorum, sen de beni tanımıyorsun Milena.*

Bütün bu olanlar aklımı durdurabilir. Dünyam yıkılıyor, yeniden kuruluyor, bak bakalım başının çaresine! (Buradaki baş kendi başım). Yıkılıyor diye yakınmıyorum, zaten çöküyordu, ama yeniden kuruluşunu da istemiyorum! Güçsüzlüğümden ötürü yakınıyorum, yeniden doğacağım için yakınıyorum, güneş ışığından yakınıyorum.

Nasıl sürdüreceğiz yaşamayı? Senden bir yamt bekleyen mektuplarıma hep «evet» dersen, artık Viyana'da kalamazsın, olanaksız bu. (217)

Sonra da, ona Prag'tan iletilen bir öyküden söz eder Kafka: Genç bir adam bürosunda gece mesaisi sırasında kendini zehirlemiş, karısı sabahleyin dostuyla büroya gelir, ko-

cası çoktan hastaneye kaldırılmıştır ve onlar yetişemeden ölür. Bu habere ek olarak Kafka bir kez daha, *Viyana'da kalamıyacağını yineliyorum,* diye yazar. Demek oluyor ki Milena, Kafka'nın ondan ne beklediğini çok iyi biliyordu, (sonraları bunu Max Brod'a da yazmıştır: «O Prag'a dönerken, ben de onunla gitseydim, onun gözünde ne isem yine o olurdum... Ona nasıl yardım edilebileceğini bildiğim halde, uzatamıyordum elimi, güçsüzdüm. Bu benim suçum.») [218] Her ikisi de Milena'nın evliliğinin yalnızca görünürde var olduğunu (ve birkaç yıl sonra da dağılacağını) biliyorlardı. Kafka dört günlüğüne Viyana'ya gelir. Milena şöyle yazar bu konuda: «Ben onu tanımadan önce korkusunu tanımıştım... Yanımda kaldığı o dört gün içinde o da kurtulmuştu, alay bile etmiştik korkusuyla... Böyle olması için en ufak bir çaba bile göstermemiz gerekmiyordu, herşey basit ve apaçıktı... hastalığı o günlerde küçük bir soğuk algınlığı gibi bir şeydi.» [219]

Kafka yalnız başına Prag'a geri döner. Birkaç hafta sonra bir kez daha Avusturya ve Çekoslavakya arasındaki sınır istasyonu Gmünd'de buluşurlar, sonra bir yıl boyunca görüşmezler. 1920 güzünün sonlarına doğru Kafka, Milena'ya şöyle yazar: *Yanılmıyorsam, birbirimize mektup yazmaktan vazgeçsek iyi olacak. Yanıldığımı da hiç sanmıyorum, Milena.* [220]

İkisi de buna uymazlar, 1920/21 kışında Kafka, Matliary'den ricasını yineler: *Yazmamak ve bir daha karşılaşmamızı önlemek, sadece bu ricayı usulcacık yerine getir benim için; bir tek bu, bana herhangi bir yaşamı sürdürme olanağı verebilir, geriye kalan herşey yıkılmaya devam ediyor.* [221]

Kafka için, Milena'nın vereceği kesin bir karardan başka bir çözüm dilşünülemezdi, ancak bunun aynı zamanda kendisine hiç bir aralık kapı bırakmıyacağını da biliyordu. Ayrıca Viyana gezisinden önce Milena'nın önüne koyduğu seçeneği bir kez daha yinelemeye hakkı olmadığına inanıyordu. Ancak yeni bir mektuplaşma da bu istemin sürekli

yinelenmesinden başka bir şey olmayacaktı. Yine de hiç unutmadılar birbirlerini: Milena, Kafka'yı 1921 güzüyle, 1922 yılında birkaç kez Prag'da ziyaret etti. Kafka da ona sonraki yıllarda —uzun aralıklarla— Berlin'den bile kısa mektuplar yazdı. 1921 Ekim'inde Kafka ona günlüklerinin tamamını gönderdi (Yitik'in ve Babaya Mektup'un müsvetteleri Milena'nın elindeydi zaten) ve bunları bir daha da geriye istemedi. Kafka'nın genel ürkekliği göz önüne alınırsa, neredeyse inanılmaz (ve Milena'dan önce hiç kimseye böylesine kararlılıkla gösterilmeyen) bir güvenin kanıtıdır bu. Öte yandan Milena da hemen hemen aynı derecede inanılmaz bir sezgiyle, Kafka'nın yaşamına giren diğer hiç bir kadının yapmadığı bir şeyi yapmış, hatta daha günlükleri teslim almadan çok önce, Kafka'nın güveninin ayrımına varmıştı:

«İşin aslı şöyle: Dışarıdan bakıldığında yaşamak hepimizin elinden geliyorsa eğer, eninde sonunda yalana sığındığımız içindir bu. Körlüğe ya da coşkuya sığınırız. İyimserlik, inanç ya da kötümserlik ya da herhangi bir başka şey de olabilir bu. Ama o hiçbir zaman korunmak için böyle bir sığınağa, bunlardan hiç birine yanaşmamıştır. Sarhoş olmayı beceremediği gibi, yalan söylemeyi de beceremez. Sığınacağı ya da sırtını vereceği en ufak bir yerden bile yoksundur. Bu yüzden bizim korunduğumuz şeyler karşısında ne yapacağını bilemez. Giyinik insanların arasında çıplak birisi gibidir. Söylediği, olduğu ve yaşadığı şeyler gerçek bile değildir. İster iyilikle, ister kötülükle olsun, ona yaşamla hesaplaşmasında yardımcı olabilecek nesnelerden arınmış, bir tür kendi kendini belirlemiş bir varolmadır onun ki. Kaldı ki yalnızlığı da kahramanlara özgü bir yalnızlık filan değildir... Her 'kahramanlık' yalan ve korkaklıktır. O, yalnızlığını bir ereğe ulaşmak için kullanan bir insan değildir, korkunç ileriyi görme sezgisi, uzlaşmayı beceremememesi ve arılığı yüzünden yalnızlığa zorlanmış bir insandır... Biliyorum ki, y a ş a m'a değil, sadece b u t ü r y a ş a m 'a karşı koyuyor o.» (222)

Ancak Kafka da gayet iyi biliyordu ki, böyle bir aşk

için artık «çok geç»ti. 1920 güzünün sonlarına doğru, mektuplaşmanın kopmasından hemen önce, Milena'ya bir mektubunda daha önce ilkbaharda değindiği ölüm döşeği örneğinden, bu kez bir alıntı olarak yeniden söz eder:

Bir çin kitabı okuyorum... sadece ölümden söz ediyor. Ölüm döşeğinde yatan biri, ölümle burun buruna olmanın verdiği umursamazlık içinde şunları söylüyor: «Bütün yaşamın eğlenceye karşı koymakla ve ömrümü tüketmekle geçti.» Bir de öğrenci var, hep ölümden konuşan öğretmeniyle alay ediyor: «Durmadan ölümden söz ediyorsun» diyor, «ama öldüğün filan da yok daha.» — «Öleceğim, öleceğim oğlum, son türkümü çığırıyorum, kiminin türküsü uzun sürer, kiminin kısa. Birkaç sözcüktür uzunluğu kısalığı belirleyen.» Yalan değil; sahnede öldürücü bir yara almış olan kahramanın yattığı yerden söylediği aryayı dinlerken dudak büküp gülümsememiz yersiz bu yüzden. Biz de yatıyoruz, üstelik türkümüz yıllarca sürüyor. ([223])

1920 güzünde Kafka, uzun bir aradan sonra, yeniden yazmaya başlar: *Birkaç gündür «askerlik»e başladım; daha doğrusu yıllar önce kendim için zaman zaman en iyisi olduğunu keşfettiğim, «Manevra» — yaşamına girdim.* ([224]) (Yıllar önce dediği 1912 yılıdır. O zamanlar başlar Kafka *«Manevra» — yaşamı*'na — öğleden sonraları uyku, geceleri yazma.) Bu arada ailenin taşındığı, Altstädter Ring'de Pariser Gasse'nin (eski Niklas caddesi) köşesindeki Oppelt binasında, üçüncü kattaki, Niklas kilisesinin karşıdaki kulelerini gören bir odada, Eylül, Kasım ayları arasında pek çok anlatı oluşmuştur, bunlar arasında başlıcaları şunlardır: *Kent Arması, Poseidon, Bir Arada, Geceleyin, Yasalar Sorunu Üzerine, Akbaba ve Topaç.*

Aralık ayında Kafka Yukarı Tatra dağındaki Matliary'de bir sanatoryuma gider. İlk kez olarak «şifa» bulmak istemektedir; şu var ki bunu tüm kalbiyle isteyip istemediği yine de kuşkuludur. Bildiğimiz kadarıyla, Matliary'de hiç bir metin oluşmamıştır. Genç bir tıp öğrencisi olan Robert

Klopstock'la tanışır orada Kafka: *Gayretli, akıllı, aynı zamanda edebiyatla oldukça ilgili... doğuştan hekim, insan canlısı, antisiyonist, önderleri İsa ve Dostoyevski.* (225) En azından ilk başlarda, babaca-öğretici bir arkadaşlıktır bu: *Talihsiz tıbbiyeli. Bu yakınlarda böylesine şeytanca bir manzarayla karşılaşmadım. Burada etkili olan güçler iyi mi kötü mü pek belli olmuyor ama, korkunç derecede kudretli oldukları muhakkak. Ortaçağda olsaydı, onun şeytana uyduğunu sanırlardı. Oysa daha 21 yaşında, uzun boylu, iri yarı, güçlü kuvvetli, yanakları al al, gencecik bir insan bu oldukça akıllı, dürüst, çıkar gözetmeyen, duygulu biri.* (226) Bir bakıma Kafka'nın son yıllarındaki arkadaşlıkları (Milena'yla olan aşkı dışında, ki onda da bu tür görünümler eksik değildir) birbirlerine çok benzerler. Kafka'nın öğüt verdiği, yardım elini uzattığı (genellikle kendinden on yirmi yaş küçük) gençlerdir bunlar. Tarım tasarılarında ve evlilik kararlarında arka çıktığı kızkardeşi Ottla'yla, («Kafka'yla Konuşmalar»ı bize aktaran), oldukça talihsiz aile ilişkileri içinde yetişen Gustav Janouch'la, 1919 yılında Schelesen'de tanıştığı, ölene değin mektuplarıyla avuttuğu, yüreklendirdiği ve öğütler verdiği, *ağır bir ruhsal mirasın ve bomboş bir yaşamın ağırlığı altında ezilen* (227) Minze E.'yle olan ilişkileri böyledir. Sonradan bir akıl hastahanesine kabul edilen ikinci nişanlısı Julie'yle ve Polonya'daki ortodoks-hasidik (*) ailesinden Almanya'ya kaçan genç bir kız olan, son altı ayındaki hayat arkadaşı Dora Diamant'la da aynı şey söz konusudur. Kendi başı da az çileli olmayan Kafka, bu yıllarda çilekeşlerin dert babası gibi birşey olup çıkmıştır.

Kafka 1921 Eylül'ünde Prag'a geri döner. Matliary'de kalmanın bir yararım görmemiştir. Prag'da geçirdiği bu 1921/22 kışında *İlk Acı* adlı anlatısı oluşur ve günlüğe ilk «nihai» kayıtlar düşülmeye başlanır:

(*) Hasidizm: 18. yüzyılda Polonya'da türeyen mistik bir Yahudi tarikatı. Hasidik: bu tarikata üye olan kişi.

Benim açımdan, birazcık olsun kendi kendini tanıtlayan bir yaşam sürdüğüm söylenemez. Sanki her insana olduğu gibi bana da bir merkez noktası verilmişti ve ben de diğer insanlar gibi önceden belirlenmiş çapı izlemek, sonra da güzel bir çember çizmek zorundaydım. Çapı tamamlamak için hamle üstüne hamle yapıyordum, ama iki de bir yarıda kesmek zorunda kalıyordum. (Örnek: Piyano, Viyolin, yabancı diller, Alman filolojisi, antisiyonizm, siyonizm, ibranice, bahçıvanlık, marangozluk, edebiyat, evlilik denemeleri, kendi başıma bir ev kurma girişimleri). Bu varsaydığımız dairenin merkez noktası başlanmış, ama bitirilmemiş çaplarla dolu. Artık yeni bir deneme için hiç yer kalmamış, yaşlılık, sinir zayıflığı diye bir yer yok; sonuncu olma özelliğini taşımıyor artık hiçbir deneme. Örneğin hukuk öğrenimi ya da nişanlanmalarda olduğu gibi, çapı bir kez, alışılmışın dışında bir parça ileriye götürdüm mü, herşey daha iyi olacağı yerde, ileri gidilen parça denli kötüleşiyordu. [228]

Bu tümcelerin günlüğe düşüldüğü ayda, 1922 Ocak ayı, *birazcık olsun kendi kendini tanıtlayan bir yaşam sürdürme* yolunda bir deneme kaleme alınır. *Şato* romanıdır bu, kadastrocu K.'nın *güzel bir çember* çizme denemesi yâni. Yine de (aynı günlük kaydından az yukarda dendiği gibi) bir süre sonra bu denemeden geriye kalan, *olduğu yerde* saymak olmuştur. Bu bakımdan Brod'un, Kadastrocunun bitkinlikten öleceği ve ancak ölüm döşeğindeyken *Şato*'dan bazı *ikinci derecede önem taşıyan koşullar* [229] gözönüne alınarak, köyde yaşamasına izin verildiği yolunda haber geleceği açıklaması oldukça inandırıcıdır.

Bu romandaki «gerçeklik ögesi» diğer romanlarında olduğundan çok daha belirgindir: Kafka'nın kişisel durumu (o yıl «İşçi Kaza Sigortası Şirketi»nden kesinkes ayrılır), Zürau'daki yaşantılar, orada gördüğü şatonun ve köyün konumu (ki bugün bile hepsi yerli yerinde durmaktadırlar), edebiyat alanında esinlendiği kişiler (Bozena Nemcova, Jo-

sef Latelner, Robert Walser), Kafka'nın mektuplarında ve günlüklerinde sık sık değindiği parya durumunu gösteren ana model ve son olarak Milena'ya aşkı; tüm bunlar romanla doğrudan ilintilidir. Örneğin Milena'nın kocası Ernst Polak'ın bazı özellikleri («Milena'nın yanısıra, hep başka kadınlar vardı elinin altında») (230) *Klamm* tipine mal edilmiştir. (Bu ad hiç kuşkusuz Kafka'nın Ernst adıyla yaptığı sözcük oyunundan türettiği, daha önce mektuplarında da kullandığı bir addır.) (*) Aynı zamanda aşk ilişkileri de aynıdır: Hiç bir zaman Klamm'dan tam anlamıyla kopamayan Frieda sayesinde Kadastrocu köye yerleşmeyi dener. Ayrıca gayet açık bir biçimde, Ernst Polak'ın Franz Werfel, Otto Pick, Egon Erwin Kisch ve Otto Gross'la buluşmayı adet edindiği (edebiyatçılar arasında «Orospular Hanı» diye anılan), aslında Viyana'da bir kahve olan «Beyler Hanı» (Herrenhof) adı da romanda kullanılmıştır.

Kafka bir olasılıkla, Spindelmühle'de geçirdiği dört hafta boyunca *Şato* romanı üzerinde kalem oynatmıştır (Şubat 1922). Bu doğru olmasa bile, bunu izleyen Prag aylarında (Mart'tan Haziran'a değin; *Bir Açlık Cambazı* da o sıralarda oluşur) ve nihayet Luschnitz'deki Planá'da (Haziran sonundan Eylül ortasına değin; burada da ayrıca Bir Köpeğin Araştırmaları oluşur) Kafka'nın bu roman üzerinde çalıştığı kesindir. Kafka, Planá'da kızkardeşi Ottla'nın yanında kalmıştır; (*kesintilerle birlikte iyi vakit geçirdim, Ottla'ya borçluyum bunu* (231) diye yazar Eylül sonunda günlüğüne). Gelgelelim Prag'a dönmeden hemen önce Brod'a da:... *Şato işini anlaşılan tamamıyla bırakmak zorundayım,* (232) diye yazmıştır.

1922/23 kışını ve 1923 ilkbaharını Kafka yeniden Prag'da geçirir. Kafka'nın yaktığı birçoklarının yanısıra, *Kartı Koca, Vazgeç* ve *Mecazlar Üzerine* oluşur. Temmuz başında kızkardeşi Elli'yle Baltık Denizi kıyısındaki Müritz'e gider.

(*) Klamm sözcüğü Almancada katı, uyuşuk, duygusuz gibi anlamlara gelir. Ernst de ciddi demektir. (ç.n.)

Orada Berlin Yahudi Halkevinin tatil köyünü de ziyaret eder. (Daha 1916'da Felice'yi bu halkevinde çalışması için teşvik etmiş, ona ve öğrencilerine eğitimbilimsel edebiyat yapıtları yollamıştır). Yardımcı kızlar arasında, aşağı yukarı 20 yaşlarında biriyle tanışır. Dora Diamant'tır bu. Gördüğü hasidizm eğitimi (Kafka yıllar öncesinden, Hasidizm anlatılarının Musevilikte yakından tanıdığı yegâne şeyler olduğunu ayrımsamıştır), doğal, safça, yardımsever kişiliği eşit ölçüde çekici gelir ona. Sadece birkaç günlüğüne Prag'a geri döner; birkaç hafta da Schelesen'de (hiç kuşkusuz kendi *yaşam tasarısı*'nı konuştuğu) kızkardeşi Ottla'nın yanında kalır ve 1923 Eylül sonunda Berlin'e gider.

Berlin Kafka için yıllardan beri, yaşayabileceğine inandığı biricik kenttir; Prag'dan *kurtulma denemeleri*'nin hepsinde Berlin hep ilk seçenek olarak ortaya çıkar. Daha 1914 yılında şöyle yazmıştır: *Berlin, bu çürüyen devâsa köy Viyana'dan çok daha iyi bir kent... Berlin'in gitgide güçlenen etkisini kendim bile duyumsuyorum, daha doğrusu Berlin'e taşındığımda bunu ister istemez duyumsayacağımı biliyorum.* (233)

Kafka ve Dora Diamant, Steglitz'de bir daire kiralarlar; ilk aylarda Kafka çok mutludur. En sonunda tüm terslikle-re karşın Prag'dan ayrılmayı gerçekleştirmiş, hiç beklenmedik bir biçimde kendine ait bir ev kurmuştur. (Hem de o ağır enflasyon zamanında) Kafasına estiği gibi yaşamanın sağladığı atmosfer içinde sürdürür yaşamını; şükranla karşılar bunu. Kızkardeşi Valli'ye şöyle yazar: *Masa sobanın yanında duruyor, ben bile sobadan uzağa kaçtım, hep soğuk olan sırtım için bile çok sıcak geliyordu. Gaz lambası da harika yanıyor, hem lambacılığın hem de alışveriş sanatının bir başyapıtı, (parçaları teker teker veresiye alınarak bir araya getirildi, tabii benim tarafımdan değil, ben hayatta beceremezdim bunu! Bir çay fincanı büyüklüğünde bir fitil başlığına, silindirini ve karpuzunu çıkarmadan yakılmasını mümkün kılan bir yapıya sahip; aslında bir kusuru var, o da gazsız yanmaması, ama bunu başkaları da yapmıyor)...* (234)

Arkadaşı Felix Weltsch'e de yeni çevresini şöyle betimler:... *oturduğum sokak hemen hemen en son yarı kentsel sokaklardan biri, hemen arkasında arazi bahçeleri ve villalara ayrışıyor, eski, bereketli bahçeler. Ilık akşam üstlerinde, başka bir yerden hiç tammadığım keskin bir koku yayılıyor çevreye. Sonra bir de büyük Botanik Bahçesi var, benden bir çeyrek saatten fazla ve yarım saatten az uzaklıkta orman, doğrusu daha orda hiç bulunmadım. Kısacası küçük göçmenin çevresi çok güzel.* ([235]) Kafka altı hafta sonra (Miquel caddesi 8 numaradan Grünewald caddesi 13 numaraya) taşınmak zorunda kalır; ilk evde (Kafka'nın *Küçük Bir Kadın*'da portresini çizdiği) ev sahibesinin bu biraz kuşku uyandıran «evin durumu» pek hoşuna gitmez çünkü. Grünewald caddesinde pek çok anlatı oluşmuştur; büyük bir bölümü (Dora tarafından, Kafka'nın isteği üzerine, kendi gözleri önünde) yok edilmiştir, bir başka bölümü de sonradan, *Yuva* dışında, kayıplara karışmıştır. Kafka, Brod'a, ilk ziyaretlerinden birinde: *Şeytanlardan yakamı kurtardım, bu Berlin'e taşınmak harika bir şey, şimdi beni köşe bucak arıyor, ama bir türlü bulamıyorlar, en azından bir süre için böyle bu* ([236]), der. *Yuvamı yapıp bitirdim, bir şeye de benzedi sanırım... Ben evimin derinliklerinde huzur içinde yaşarım, bu arada düşmanım da herhangi bir yerden, ağır ağır, usulca toprağı deşip bana yaklaşır.* ([237]) Taşınmadan birkaç hafta sonra Kafka, Milena'ya yazdığı son mektubunda şöyle der: *Eski acılar beni burada da buldular, saldırıp, yere serdiler beni...* ([238])

Sonraki aylarda, özellikle bu enflasyon kışındaki kötü beslenme yüzünden, hastalık hızla ilerler. 1924 Ocağında Max Brod'a yazdığı bir mektupta şöyle denir: *Gövde bu denli bitkin olmasaydı, görünümü çizilebilirdi belki: Soldan Dora destek oluyor diyelim, sağdan da o adam; ensesini de örneğin herhangi bir «çiziktirme» pekâla da doğrultabilirdi; bir de ayağının altındaki zemin pekiştirilip, önündeki uçurum doldurulsa, ak babalar başından uzaklaştırılsa, üzerin-*

deki fırtına dindirilse, tüm bunlar bir bir olsa, belki o zaman bir parça da giderdi. (239)

1924 Mart başında durum o denli kötüleşir ki, Siegfried dayıyla Max Brod Berlin'e gelip Kafka'yı Prag'a götürürler; verem gırtlağı da kaplamıştır, hiçbir iyileşme umudu yoktur artık. Bu haftalarda Kafka, Prag'a gelen Robert Klopstock'a şöyle der: *Sanırım hayvanların cıyaklamasını incelemeye tam zamanında başlamışım.* (240) — Kafka son anlatısını yazar: *Şarkıcı Josefine ya da Fareler Halkı.* Son tümceleri şöyledir bu anlatının:

Yâni yoksun kalacağımız, belki de pek fazla birşey olmayacak, Josefine'ye gelince, yeryüzünün sıkıntılarından kurtulmuş — hem ona kalırsa bu sıkıntılar kalbürüstü kişiler için öngörülmüştür — sevinçle halk kahramanlarımızın sayısız kalabalığına karışacak ve çok geçmeden, bütün diğer kardeşleri gibi, tarihle uğraşmadığımız için, çifte bir kurtuluş içinde unutulup gidecek. (241)

Nisan başında Kafka, Wiener Wald Sanatoryumuna kaldırılır, oradan da Viyana'daki Üniversite Kliniğine, Nisan sonunda da Klosterneuburg yakınlarında Kierling'deki Dr. Hoffmann Sanatoryumuna götürülür. Robert Klopstock ve Dora Diamant gece gündüz Kafka'nın başucundadırlar; yaşam boyu arkadaşı Max Brod da onu birkaç kez daha ziyaret eder. 3 Haziran 1924'de, 41. doğumgününden tam bir ay önce ölür Franz Kafka ve Prag'da toprağa verilir .Kâh nefret etmiş, kâh sevmiş, hep terketmek istemiş, yine de bir türlü kopamamıştır bu kentten. Bu kentin dünyasını, o tehlikeli çok yönlülüğünü ve çağdaş yabancılaşmanın bazı özelliklerini taşıyan yabancılığını ürkekçe, ama tüm ayrıntılarıyla kaydetmiştir. Elindeki biricik aletle, katı bir hakikat fanatizmiyle Kafka bu kentteki durumun, «kendi» durumunun sonuçlarını anlatmayı denemiştir. Ömrünün sonunda, yine katı bir biçimde, bu sonuçları eksik bulmuştur. Vasiyetinde bu parçanın yokedilmesini istemiştir.

AÇIKLAMA

● Bu monografiyi çevirirken önceleri, Kafka'nın yapıtlarından alıntı yapılan yerlerde, Türkçe çevirileri olduğu gibi aktarmak niyetindeydik. Ne de olsa tüm bir yapıtın çevirisi, ne denli kötü olursa olsun, bizim yapacağımız bölük pörçük çeviriden daha iyi olacaktı. Ancak düşündüğümüz gibi olmadı. Özellikle biraz dikkatlice okuduğumuzda gördük ki, o bizim bildiğimiz Kafka Türkçeye çevrilirken çekip gitmiş, yerine ne dediğini pek bilmeyen, tıknefes biri gelmişti. Ama bu çevirileri tamamen yok saymak da olmazdı; en başta harcanan onca emeğe hakaret anlamına gelirdi bu. En önemlisi de, böyle katı bir yargıyı verebilecek kişinin (eğer amacı sadece çamur atmak değilse) bunu ilkin kendi ürettikleriyle ortaya koyabilecek bir durumda olması gerekiyordu. Bu kitabın (çevirinin) sınırları içinde böyle bir şeyin olmayacağı da açıktı. Bu yüzden biz de Kafka'nın Türkçe çevirilerinden, yanlış ve eksiklerini elden geldiğince düzelterek yararlanma yolunu seçtik. Özellikle Kâmuran Şipal'in ve Adalet Cimcoz'un çevirileri sürekli elimizin altında bulundu. (Ayraç içindeki sayfa numaraları, eğer başka bir kitap adı verilmemişse, onların çevirilerine aittir). Bazı yerlerde de dilsel bütünlüğü sağlamak ve vurgulamaları gereğince verebilmek kaygısıyla değişiklikler yaptık. Kendimiz çevirmek zorunda kaldığımız yerler de oldu. Ancak okurların alıntıların bağlamını okuyabilmeleri için, Türkçe çevirileri olan alıntıların yanına ayraç içinde bu çevirilerin sayfa numaralarını da verdik. Son olarak: Herhangi bir karışıklığa neden olmamak için, yapıtların Türkçe çevirilerindeki başlıklara da dokunmadık.

● Almanca Kafka alıntıları, Schocken ve S. Fischer Yayınevi'nce yayımlanan Kafka'nın Toplu Yapıtlarından yapılmıştır. (Toplu Yapıtlar, 1950, Frankfurt am Main).

● Kitaplarda çıkmamış mektupların sahipleri ve tarihleri de ayrıca verilmiştir.

■ **Kısaltmalar :**

A : Amerika

BTS : Bir Savaşın Tasviri

Mek : Mektuplar (1902-1924)

Hik : Hikâyeler

TDH : Taşrada Düğün Hazırlıkları

Mil : Milena'ya Mektuplar (Sevgili Milena)

Dav : Dava

Şa : Şato

Gün : Günlükler (1910-1923)

Brod : Max Brod: Franz Kafka, Bir Yaşamöyküsü, 4. genişletilmiş baskı. Frankfurt a.M. 1954.

Wag : Klaus Wagenbach: Franz Kafka, Gençlik öyküsü (1883-1912) Bern, 1958.

DİPNOTLARI

(1) **TDH** 223 (192)
(2) **Mil** 80 (77)
(3) **Gün** 212
(4) Müsvettelerden.
(5) **Mek** 478
(6) **Mek** 361
(7) **TDH** 192 (168)
(8) **TDH** 164 (145)
(9) **TDH** 165 (145)
(10) **Gustav Janouch:** Kafka'yla Konuşmalar (Anılar ve Notlar) Frankfurt a.M. 1951, sayfa 42 (Kafka'yla Konuşmalar, çev.: Turan Oflazoğlu, sayfa 38).
(11) **Friedrich Thieberger:** Franz Kafka'dan Anılar. «Eckart» Ekim 1953.
(12) **Mil** 64 (60)
(13) **TDH** 172, 186 (151, 163)
(14) **Grete Bloch**, 3.3.1914
(15) **Mek** 347
(16) **TDH** 191 (166)
(17) **TDH** 166 (146)
(18) **Gün** 170
(19) **TDH** 169 (149)
(20) **Gün** 224
(21) **Mek** 345
(22) **Karl Kraus:** Pro domo et mundo. Münih, 1912. Sayfa 69.
(23) **Fritz Mauthner:** Anılar I, Münih, 1918, sayfa 94.
(24) **TDH** 197 (172)
(25) **TDH** 199 (174)
(26) **TDH** 198 (173)
(27) **Mauthner**, a.g.y. Sayfa 118
(28) **Janouch**, a.g.y. Sayfa 67 (63)

(29) Gün 222
(30) Bak: Wag 268
(31) Gün 508
(32) TDH 227 (196)
(33) TDH 204 (177)
(34) Mek 313
(35) Mek 419
(36) Gün 306
(37) Gün 203
(38) TDH 206 (179)
(39) Gün 561
(40) Oskar Pollak'a. Bak: Brod 75
(41) Gün 39
(42) TDH 126 (109)
(43) Mek 23
(44) Mek 20
(45) Hik 43 (41)
(46) TDH 207 (180)
(47) Mek 37
(48) Brod 57
(49) Mek 27
(50) Mek 29
(51) BST 22 (18)
(52) Mek 29
(53) Brod 59
(54) Hugo von Hoffmannsthal: Düzyazıları II, Frankfurt a.M., 1951, sayfa 95.
(55) BST 29 (24)
(56) BST 24 (20)
(57) BST 28 (23)
(58) BST 25 (21)
(59) Walter Benjamin: Yazılar II. Frankfurt a.M., 1955, sayfa 226, 208.
(60) BST 293 (252)
(61) Mek 29
(62) TDH 33 (29)
(63) TDH 72 (65)
(64) Mek 32
(65) Mek 139
(66) TDH 35 (31)
(67) Mek 33

(68) Mek 37
(69) Mek 49
(70) Mek 14 (Yeni Dergi, sayı 11, 1965, sayfa 152)
(71) Bak: Brod 88. No: 5, Mayıs 1907 tarihli.
(72) Gün 367.
(73) Peter Demetz: René Rilke'nin Prag Yılları, Düsseldorf, 1953, sayfa 142.
(74) R.M. Rilke: Kral Bohusch.
(75) Theodor Herzl: Yitik Zamanlar, Viyana 1897.
(76) TDH 205 (178)
(77) TDH 131 (113)
(78) Gün 548
(79) Paul Leppin: «Yahudi Prag» içinde. Prag 1917, sayfa 5.
(80) Franz Werfel: Çalınmış Gökyüzü, Amsterdam, 1948, sayfa 355
(81) Paul Leppin: Danyal İsa, Leipzig, 1905, sayfa 111
(82) Franz Werfel: Dünya Dostu, Berlin 1912, sayfa 85.
(83) R.M. Rilke: Malte Laurids Brigge'nin Notları, Wiesbaden, 1951, sayfa 50, 60.
(84) Gustav Meyrink: Mor Ölüm.
(85) Brod 58
(86) Mauthner, a.g.y. s. 51
(87) Heinrich Teweles: Dil Kavgası, Leipzig, 1884, sayfa 12.
(88) Werfel: Dünya Dostu, a.g.y. sayfa 97
(89) Max Brod: Kafka'nın inanç ve öğretisi, Münih 1948, sayfa 111.
(90) Hik 152 (146, 147)
(91) Max Brod: Nornepygge Şatosu, Stuttgard, 1908, sayfa 473
(92) Mi 22 (19)
(93) Gün 514
(94) Mek 48
(95) Mek 42
(96) Gün 456
(97) Brod 84
(98) Gün 119
(99) Gün 228
(100) Mek 37
(101) Stefan Zweig, Max Brod. «Witiko» II. (1929), sayfa 124
(102) TDH 8, 11 (10)
(103) Gün 320

(104) **Brod** 101 ve Alois Gütling: Kafka'dan Anılar. «Prager Nachrichten» II. (1951) No: 10.
(105) **Ottokar** Wirth'in bu kitabın yazarına yazdığı bir mektup.
(106) **Wag** 329
(107) **Wag** 305
(108) **Wag** 299
(109) **Bohemya Krallığı** için «İşçi Kaza Sigortası Şirketi»nin 1909 1 Ocaktan 31 Aralığa değin etkinlikleri üzerine rapor. Prag, 1910, sayfa 7. Bak: Wag 225.
(110) **Janauch**, a.g.y. sayfa 105 (99)
(111) **Brod** 102
(112) **Dr. Soukup**: Parlamento'da Konuşma. «Bohemia», 27.1.1909.
(113) **Michal Mares**: Setkâni s Franzem Kafkou. «Literârni Noviny» 15 (1946), sayfa 85.
(114) **Max Brod**: Tılsımlı Aşk Ülkesi, Berlin, 1928, sayfa 95.
(115) **TDH** 126 (109)
(116) **Gün** 127
(117) **Mek** 173
(118) **Mek** 404
(119) **Mek** 101
(120) **Mek** 452
(121) **Gün** 489
(122) **Hik** 317 (310)
(123) **Gün** 293
(124) **Mil** 214 (203)
(125) **Sören Kierkegaard**: Korku Kavramı, 1. Bölüm, 5. paragraf.
(126) **Kierkegaard**, a.g.y. 3. Bölüm, 3. paragraf.
(127) **Gün** 318
(128) **Mek** 385 (Yeni Dergi, Sayı 11, 1965, sayfa 164).
(129) **Mek** 384 (Yeni Dergi, Sayı 11, 1965, sayfa 163).
(130) **Mek** 392
(131) **Karl Kraus**: Vecizeler ve Çelişkiler, Münih, 1914, sayfa 41.
(132) **Franz Werfel**: İki Ayrı Dünyadan Hikâyeler II., Frankfurt a.M. 1952, sayfa 181.
(133) **Mek** 59
(134) **Dav** 135 (97)
(135) **Dav** 133 (96)

(136) **Şa** 60 (52)
(137) **Mek** 40
(138) **TDH** 220 (190)
(139) **Gün** 285
(140) **Mek** 109
(141) **Max Brod:** Yaşamöyküsü (Sadece Fischer Yayınevinin basımında vardır). Frankfurt a.M. 1963, sayfa 148.
(142) **Mil** 208 (198)
(143) **Bak:** Gün 141. Büyük Gürültü «Herder Blâtter» I, 4/5, Ekim 1912
(144) **Mek** 228
(145) **Hans Heilmann:** M.Ö. 12. yüzyıldan günümüze Çin Şiiri, Münih, 1905.
(146) **Gün** 532
(147) **Gün** 362
(148) **Gün** 306
(149) **Gün** 310
(150) **Gün** 317
(151) **Gün** 318
(152) **Gün** 460
(153) **Gün** 321
(154) **Mek** 139
(155) **Gün** 572
(156) **Gün** 324
(157) **BST** 102, 104 (90)
(158) **Gün** 321
(159) **Gün** 365
(160) **Gün** 367
(161) **Gün** 384
(162) **Grete Bloch,** 12.5.1914.
(163) **Gün** 420
(164) **Gün** 420
(165) **Gün** 420
(166) **Gün** 422
(167) **Gün** 407
(168) **Gün** 437
(169) **Gün** 437
(170) **Gün** 448, **Dav** 255, 257
(171) **Gün** 440, 441 (Ayraç içindeki eklemeler kitabı hazırlayanca konulmuştur. [Günlük sayfası o yerlerde zarara uğramıştır.])

(172) **Gün** 459 (Yeni Dergi, Sayı 11, 1965, sayfa 184.)
(173) **Gün** 499
(174) **Gün** 460
(175) **Gün** 503, 504
(176) Müsvettelerden. **Gün** 505.
(177) **Mek** 139
(178) «**Prager Tageblatt**»ın bir haberi. 6. 12. 1915.
(179) **Felice Bauer'e** Bak: Brod 194
(180) **Gün** 463, 467
(181) **Felice Bauer'e** Bak: Brod 195
(182) **Brod** 192
(183) **Mek** 156, 158
(184) **TDH** 131 (114)
(185) **Gün** 530
(186) **Mek** 160, Hik 152 (146)
(187) **Mil** 13 (11)
(188) **Mek** 159
(189) **Rudolf Fuchs.** Bak: Brod 329.
(190) **Mek** 161, 166 (Yeni Dergi, Sayı 11, 1965, sayfa 154).
(191) **Brod** 203
(192) **Ottla Kafka,** 28.12.1917
(193) **Gün** 454
(194) **Gün** 475
(195) **Gün** 515
(196) **Gün** 515
(197) **Ottla Kafka,** 30.12.1917
(198) **Gün** 534
(199) **Gün** 536, Gün 535'in devamı.
(200) **TDH** 348 (288)
(201) **Brod'un Günlüğü,** 1.7.1918
(202) **Mil** 32 (29)
(203) **Julie Wohryzek'in** kızkardeşine 24.11.1919
(204) **Mil** 32 (29)
(205) **TDH** 203 (176)
(206) **TDH** 214 (186)
(207) **TDH** 213 (185)
(208) **TDH** 418 (Toplu basımda 'O' özdeyişleri herhangi bir neden gösterilmeden ayrılmışlardır) (341).
(209) **TDH** (Bu özdeyiş de 'O'ya aittir). (237)
(210) **Mil** 16 (14)
(211) **Mil** 274

(212) **Margarete Buber Neumann:** Kafka'nın Sevgilisi Milena, Münih 1963, sayfa 98 (Türkçesi: Adalet Cimcoz, Ataç Kitabevi, 1967).
(213) **Mil** 18 (15/16)
(214) **Mil** 31 (28)
(215) **Mil** 42 (38)
(216) **Mek** 275
(217) **Mil** 71 (66)
(218) **Brod** 286, 287 (Türkçesi: Sevgili Milena, sayfa 264)
(219) **Brod** 285 (Türkçesi: Sevgili Milena, sayfa 263)
(220) **Mil** 252 (236)
(221) **Bak:** Brod 284
(222) **Brod** 281, 287 (Türkçesi: Sevgili Milena, sayfa 259, 265)
(233) **Mil** 239 (225)
(224) **Mil** 208 (198)
(225) **Mek.** 302
(226) **Ottla Kafka,** Mart 1921
(227) **Dora Geritt: Bak: Brod** 332
(228) **Gün** 560
(229) **Şato** 481 (419)
(230) **Buber-Neumann,** a.g.y. sayfa 83
(231) **Gün** 584
(232) **Mek** 413
(233) **Grete Bloch,** tarihsiz (1914)
(234) **Mek** 461
(235) **Mek** 451
(236) **Brod** 241
(237) **BST** 173, 174 (150, 151)
(238) **Mil** 270 (252)
(239) **Mek** 472
(240) **Mek** 521
(241) **Hik** 290 (281)

KRONOLOJİ

1883 Franz Kafka 3 Temmuzda tüccar Hermann'la karısı Julie'nin (kızlık adı Löwy) oğlu olarak Prag'da doğar. Kızkardeşleri Elli (1899), Valli (1890) ve Ottla'dır (1892).

1889-1893 Et pazarındaki ilkokul.

1893-1901 Eski kent semtindeki Alman Devlet Lisesi. Rudolf İllowy, Oskar Pollak. Evleri Zeltner sokağında.

1901-1906 Prag'daki Alman Üniversitesi'nde yüksek öğrenim. (2. sömestreye değin) Alman Filolojisi, sonra hukuk.

1902 Liboch ve Triesch'de (dayısı köy hekimi Siegfried'in yanında) tatil. Max Brod'la tanışma. Franz Brentano, «Louvre çevresi».

1904-1905 Bir Savaşın Tasviri. Oskar Baum, Max Brod ve Felix Weltsch'le ilk düzenli toplantılar. 1905 ve 1906 yaz tatillerinde Zuckmantel.

1906 Hukuk doktorasını alış. Ekimden itibaren bir yıl süreli «avukatlık stajı».

1907 Taşrada Düğün Hazırlıkları. Ekimde «Assicurazioni Generali»de işbaşı. Ailenin Niklas caddesine taşınması.

1908 Temmuzdan itibaren (1922 Temmuzundaki emekliliğine değin) «İşçi Kaza Sigortası Şirketi». «Hyperion» dergisinde sekiz düzyazı metninin ilk kez olarak yayımlanması.

1909 Max ve Otto Brod'la Riva'da tatil. «Klub mladych».

1910 Günlüğe başlama. Yiddiş tiyatro topluluğu. Fanta çevresi.

1911 İş icabı Friedland ve Reichenberg'e yolculuk. Yukarı İtalya göllerinde Max Brod'la tatil. Yiddiş tiyatro topluluğu. Jizchak Löwy.

1912 Yılın başlarında Yitik'in (Amerika) ilk taslakları. Temmuzda (Max Brod'la) Weimar'a, sonra da Jungborn'a. Ağustos: Aralık ayında basılacak olan **Gözlem**'in hazırlanması. Felice Bauer'le ilk karşılaşma. Eylül: **Yargı**. Eylülden 1913 Ocağına değin: **Yitik**'in ilk yedi bölümü. Ekim: Felice Bauer'le mektuplaşmanın başlangıcı. Kasım/Aralık: **Değişim**. Aralık: İlk topluluk önünde okuma (Prag'da **Yargı**'yı okur).

1913 Paskalya: Felice Bauer'i Berlin'de ilk ziyaret. Nisan: Troya'da bir bostanda çalışma. Mayıs: Berlin'i ikinci kez ziyaret; **Ateşçi**'nin basımı. Eylül: Viyana, Venedik, Riva. «İsviçreli kız».

1914 Berlin'de paskalya. Haziran: Felice Bauer'le nişan, Baltık denizine yolculuk. Ağustos: Bilek sokağında kendi başına tuttuğu oda. **Dava**'nın yazılmaya başlaması. Ekim: **Ceza Sömürgesin**de. **Yitik**'in son bölümü. — Grete Bloch.

1915 Ocak: Felice Bauer'le ilk kez yeniden görüşme. Mart: Lange Gasse'deki oda. Macaristan'a yolculuk. Carl Sternheim Fontane Ödülünü Kafka'ya verir. Kasım: **Değişim**'in basımı.

1916 Temmuz: Felice Bauer'le Marienbad'da. Eylül: **Yargı**'nın basımı. Kasım: İkinci kez topluluk önünde okuma (Münih'te **Ceza Sömürgesinde**'yi okur). Alchimistengasse'deki oda. **Köy Hekimi** — anlatıları.

1917 **Köy Hekimi** — anlatıları. Mart: Schönborn Palas'daki oda. Temmuz: Felice Bauer'le ikinci nişan. Eylül: Akciğer veremi teşhisi. Zürau'ya, kızkardeşi Ottla'nın yanına taşınma. Aralık: Nişanın bozulması — 1917 güzünden 1918 baharına değin: Özdeyişler.

1918 Zürau. Yazın Prag. Rumburg. Eylülde Turnau. Kasımdan itibaren Schelesen. Julie Wohryzek.

1919 Schelesen. İlkbahardan itibaren yeniden Prag. Mayıs: **Ceza Sömürgesinde**'nin basımı — Julie Wohryzek'le nişan. Kasım'da Schelesen. **Babaya Mektup**, Minze E.

1920 O. — Gustav Janouch. Nisandan itibaren Meran; Milena Jasenska'yla mektuplaşma. Viyana — Julie Wohryzek'le nişanın bozulması. **Bir Köy Hekimi**'nin basımı. Yazın ve güzün Prag; pek çok anlatı (bunlar arasında **Poseidon**, **Geceleyin**, **Yasalar Sorunu Üzerine**, **Topaç**). Arahktan itibaren Matliory (Tatra). Robert Klopstock.

1921 Matliary. Güzün yine Prag. **İlk Acı**.

1922 Şubat ayında Spindelmühle, sonra Prag. Haziran sonunda Eylül ortasına değin Plana'da, kızkardeşi Ottla'nın ya-

nında. Ocaktan Eylüle değin: **Şato.** İlkbahar: **Bir Açlık Cambazı.** Yaz: **Bir Köpeğin Araştırmaları.**

1923 Prag. Temmuzda Müritz (Baltık denizi); Dora Diamant. Schelesen (Ottla). Eylülden itibaren Berlin. Ekim: **Küçük Bir Kadın.** Kış: **Yuva.**

1924 Berlin. Mart ayında Prag, **Şarkıcı Josefine.** Nisan başı Prag'dan ayrılış; Dora Diamant ve Robert Klopstock'la Kierling Sanatoryumunda. 3 Haziranda orada ölür. 11 Haziranda Prag'da cenaze töreni. Yazın dört anlatısını kapsayan **Bir Açlık Cambazı**'nın basımı.

TANIKLIKLAR

ROBERT MUSİL

[«Ateşçi» üzerine] Kökten gelen bir güç mükemmele doğru bir gelişim göstermektedir Kafka'nın anlatısında, ama gizli kalmış bir hınç değildir bu, çoktan gömülmüş bir tutkudan, çocukluk çağının o iyiye, güzele olan tutkusundan kaynaklanır. Özenle yapılmış okul ödevlerinin o tedirgin çabasından doğan bir şeydir; o heyecanlı çocuk dualarının verdiği bir duygudur. Ahlakî incelikten başka bir deyim bulunamaz bunu açıklamak için. Yapılması gereken şeyler konusunda talimatlar veren vicdan, etik ilkelerce değil de, ince, dokunaklı bir duygunlukça yöneltilmektedir burada. Küçük sorularda bile sürekli büyük anlamlar bulur bu duygunluk, başkaları için sadece dümdüz, sıradan bir yığın olan sorulardaki garip kıvrımları görünür kılar.

KURT TUCHOLSKY

Franz Kafka. Onun kim olduğunu ne yazık ki hâlâ çok az kişi biliyor... Kleist'ın büyük oğludur o, ama göbeğini kendi kesmiştir. Günümüzde Alman dilinde yaratılan en duru, en güzel düzyazıyı o yazıyor.

ALBERT CAMUS

İnsan düşüncesinin sınırına bırakılıyoruz burada. Evet, bu yapıtta sözcüğün gerçek anlamında herşey önemli. Şu da var ki, saçma sorununu bütünselliği içinde sergiliyor bu yapıt... Tüm olasılıkları sunması ve bunlardan hiçbirini onaylamaması bu yapıtın kaderi ve belki de büyüklüğü.

ANDRÉ GİDE

İmgelerinin gerçekçiliği durmaksızın imgelem gücünü aşıyor. Şundan daha çok neye hayran olurdum, bilmiyorum: İmgelerin o en ince ayrıntısına varan kesinliğiyle inanılır kılınan düşlemsel bir dünyanın «doğalcı» yeniden verilişi ya da gizlerle dolu olanın üzerine giderkenki kendinden emin pervasızlık.

HERMANN HESSE

Büyük devrimleri önceden sezinleyip, eziyetli bir biçimde de olsa, yoktan var ederek dile getiren kişilikler arasında her zaman Kafka'nın da adının anılacağına inanıyorum.

RAİNER MARİA RİLKE

En kişisel yanlarıma bile el atmayan ya da beni şaşkına çevirmeyen tek bir satır okumadım bu yazardan.

THOMAS MANN

Düşler kuran birisiydi o. Yapıtları tamamıyla düş karakterinde tasarlanmış ve biçimlendirilmiştir. Yaşamın o harika gölge oyunları olan düşlerin sıkıntılı, mantık dışı maskaralıklarını bizi güldürecek denli, tıpatıp taklit ederler. Özellikle gülmenin, yüce nedenlerle gözyaşı döke döke gülmenin sahip olduklarımızın, bize arta kalanların en iyisi olduğu düşünülürse, Kafka'nın o sevgi dolu saptamalarını dünya edebiyatının meydana getirdiği okumaya değer şeyler arasına katmak konusunda benimle görüş birliğinde olunacaktır.

ALFRED DÖBLİN

Yüzdeyüz hakiki açıklamalardır bunlar. Bulunmuş türden şeyler değildir hiç. Özel bir biçimde alt üst edilmişlerse de, tamamen hakiki, çok gerçek bir merkezden yola çıkılarak düzen-

lenmişlerdir... Kafka'nın romanları hakkında bazıları şöyle dediler: Düş tarzı var bunlarda — pekâlâ kabul edilebilir. Ama düş tarzı da ne ola? Zorlamasız, yapmacıksız, bize her zaman apaçık görünebilen, saydam akışı, bu akan şeylerin derin doğruluğu konusunda bizim duygu ve düşüncemiz ve bunların bizi çok yakından ilgilendirdiği duygusu. Asıl önemli olan bunlar.

MİLENA JESENSKA

Vicdanı öyle kuruntulu bir insan ve sanatçıydı ki, diğerlerinin, hiçbir şeyi tınmayanların kendilerini güvende hissettikleri yerlerde bile gözünü dört açıyordu.

TÜRKÇE'DE KAFKA

Hazırlayan : Necmi Zekâ

1) Kitaplar :

a) Kendi yazdıkları :

Bir Savaşın Tasviri, Çev.: Kâmuran Şipal, Cem Yayınevi (2. Baskı, 1980).
Dava, Çev.: Kâmuran Şipal, Cem Yayınevi (2. Baskı, 1981).
Şato, Çev.: Kâmuran Şipal, Cem Yayınevi (2. Baskı, 1982).
Hikâyeler, Çev.: Kâmuran Şipal, Cem Yayınevi (2. Baskı, 1983)
Taşrada Düğün Hazırlıkları, Çev.: Kâmuran Şipal, Cem Yayınevi, 1979.
Amerika, Çev.: Kâmuran Şipal, Cem Yayınevi.
Amerika, Çev.: Arif Gelen, Bilgi Yayınevi (2. Baskı, 1970).
Şarkıcı Josefine ya da Fare Ulusu, Çev.: Kâmuran Şipal, Dönem Yayınları, 1965.
Mezar Bekçisi, Çev.: Sevgi Sabuncu, Kovan Yayınları, 1966.
Değişim, Çev.: Arif Gelen, Varlık Yayınları, 1967.
Bir Köpeğin Araştırmaları, Çev.: Mehmet Doğan, Kovan Yayınları, 1967.
Ceza Sömürgesinde, Çev.: Turan Oflazoğlu, Varlık Yayınları, 1968.
Dava, Çev.: Arif Gelen, Varlık Yayınları, 1968.
Değişim, Çev.: Vedat Günyol, Bayraktar Yayınları (5. Baskı, 1982).
Milena'ya Mektuplar, Çev.: Adalet Cimcoz, Say Kitap Pazarlama (4. Baskı, 1982).
Duruşma, (Uyarlayan: A. Gide, J.C. Barroult) Çev.: Sabahattin Eyüboğlu, Çan Yayınları, 1963.

b) Kafka üzerine yazılan kitaplar :

Kafka'nın Değişim Adlı Hikâyesi Üzerine Bir Deneme, Şara Sayın, 1966.

Kafka ile Konuşmalar, Gustav Janouch, Çev.: Turan Oflazoğlu, Bilgi Yayınevi, 1966.
Kafka'da İnanç ve Umutsuzluk, Max Brod, Çev.: Kâmuran Şipal, Yankı Yayınları, 1968.
Kıyısız Bir Gerçekçiliğe Doğru (Gerçekçilik Açısından Kafka), R. Garaudy, Çev.: Mehmet Doğan, Aydın Yayınevi.

2) **Parçalar, Yazılar :**

a) Kendi yazdıkları :

Dava, Çev.: Nebahat/Peyami Safa, Türk Düşüncesi, Sayı: 1-38. 1953-1957.
Köy Yolunda Çocuklar, Çev.: Melahat Togar, Yeni İstanbul Sanat Eki, 17.7.1954.
Kanun Önünde, Çev.: Melahat Özgü, Tercüme, Sayı 59, 1955.
Kanun Önünde, Çev.: Zahide Gökberk, Yeni Ufuklar, Sayı 87, 1959.
Franz Kafka'dan Seçmeler, Çev.: Turan Oflazoğlu, Türk Dili, Sayı 111, 1960.
Günlük, Çev.: Turan Oflazoğlu, Türk Dili, Sayı 127, 1962.
Okul ve Üniversite Arkadaşı Oskar'a, Çev.: Zahide Gökberk, Tercüme, Sayı 77-80, 1964.
Üç Hikâye, Çev.: Kâmuran Şipal, Yeni Dergi, Sayı 3, 1964.
Konak, Çev.: Melahat Özgü, Türk Dili, Sayı 159, 1964.
Üç Hikâye, Çev.: Kâmuran Şipal, Tercüme, Sayı 82, 1965.
Mektuplar, Çev.: Kâmuran Şipal, Yeni Dergi, Sayı 11, 1965.
Günlükler, Çev.: Kâmuran Şipal, Yeni Dergi, Sayı 11, 1965.
12 Hikâye: Çev.: Kâmuran Şipal, Yeni Dergi, Sayı 11, 1965.
Blumfeld, Yaşlıca Bir Bekâr, Çev.: Kâmuran Şipal, Türk Dili, 175, 1966.
Küçük Kadın, Çev.: Nur Barıştıran, Yeni Dergi, Sayı 21, 1966.
Kafka'nın Mektupları, Çev.: Tahsin Yücel, Cep Dergisi 4, 1967.
Dev Köstebek Yuvası, Çev.: Kâmuran Şipal, Cep Dergisi 5, 1967.
Düşünceler, Çev.: Ender Erenel, Yeni Dergi, Sayı 33, 1967.
Kafka'nın Mektuplarından, Çev.: Adalet Cimcoz, Yeni Ufuklar, Sayı 187, 1967.
Kafka'nın Güncesi, Çev.: Adalet Cimcoz, Varlık, Sayı 741, 1969.
Kafka'nın Güncesi, Çev.: Adalet Cimcoz, Varlık, Sayı 743, 1969.
«O», 1920 Yılından Notlar, Çev.: Kâmuran Şipal, Yeni Dergi, Sayı 82, 1971.
Kafka'dan Üç Öykü, Çev.: Kâmuran Şipal, Soyut, Sayı 45, 1972.

Özdeyişler, Çev.: Kâmuran Şipal, Soyut, Sayı 48, 1972.
11 Oğul, Çev.: Kâmuran Şipal, Soyut, Sayı 50, 1972.
4 Öykü, Çev.: Kâmuran Şipal, Soyut, Sayı 68, 1974.
Oskar Pollak'a, Çev.: Zahide Gökberk, Türk Dili, Sayı 274, 1974.
Bir Çiftliğin Savunulmasından Sahneler, Çev.: Kâmuran Şipal, Soyut, Sayı 78, 1975.
4 Öykü, Çev.: Kâmuran Şipal, Soyut, Sayı 89, 1976.
Kafka'nın Güncesinden, Çev.: Mazhar Candan, Soyut, Sayı 92, 1976.
Kafka'nın Güncesinden, Çev.: Mazhar Candan, Soyut, Sayı 96, 1976.
Felice'ye Mektuplar, Çev.: Leyla Gürsel, Soyut, Sayı 101, 1977.
Kafka'nın Güncesinden, Çev.: Mazhar Candan, Soyut, Sayı 107, 1977.
Kafka'nın Güncesinden, Çev.: Mazhar Candan, Varlık, Sayı 870, 1980.
Üç Kısa Öykü, Çev.: Oruç Arıoba, Yazko Çeviri, Sayı 4, 1982.
Felice'ye Mektuplardan, Çev.: Nasuh Barın, Oluşum, Sayı 97, 1982.
Günlük, Çev.: Mazhar Candan, Varlık, Sayı 897, 1982.
Kafka'dan, Çev.: Ahmet Sel, Oluşum, 112/113, 1983.
Köy Yolunda Çocuklar, Çev.: Melahat Togar, Yeni İstanbul, Gaz. (17.7.1954).
Kafka'nın Güncesinden, Çev.: Mazhar Candan, Varlık 810, 1975.
Kafka'nın Güncesinden, Çev.: Mazhar Candan, Varlık 826, 1976.
Kafka'nın Güncesinden, Çev.: Mazhar Candan, Varlık 830, 1976.
İmparatorun Mesajı, Çev.: Necip Alsan, Beş Sanat 17, 1951.

b) Kafka Üzerine Yazılanlar :

Kafka Üzerine Notlar, Engin Ünsal, Türk Dili, Sayı 139, 1963.
Franz Kafka, Işın Mutluay, Yeni Ufuklar, Sayı 135, 1963.
Franz Kafka ile Birlikte Çalışmalarımız, Max Brod, Çev.: Yüksel Pazarkaya, Varlık, Sayı 605, 1963.
Franz Kafka'nın Duruşması Üzerine, Melahat Özgü, Türk Dili, 147, 1963.
Dava, Demir Özlü, Türk Dili, 156, 1964.
Varolmak ve Varolmamak Arasındaki Sınırda Franz Kafka, Wilhelm Grenzmann, Türk Dili, Sayı 159, 1964.
F. Kafka'nın Dünyası ve Yabancılaşma, R. Garaudy, Çev.: S. Hilav, Eylem 2, 1964.

Kafka'da Kişilerin Karakteristiği Olarak İşlersellik, Martin Walser, Çev.: Kâmuran Şipal, Tercüme, Sayı 82, 1965.

Kafka'nın Hayatı, Wilhelm Emrich, Çev.: Kâmuran Şipal, Yeni Dergi, Sayı 11, 1965.

Kafka Tartışmalarının Durumu, H. Meyer, Çev.: Kâmuran Şipal, Yeni Dergi, Sayı 11, 1965.

Bilmece Figur Odradek, Wilhelm Emrich, Çev.: Kâmuran Şipal, Yeni Dergi, Sayı 11, 1965.

Allegori ve Simgenin Ötesinde, Wilhelm Emrich, Çev.: Kâmuran Şipal, Yeni Dergi, Sayı 11, 1965.

Kafka'nın Dinsel Gelişimi, Max Brod, Çev.: Kâmuran Şipal, Yeni Dergi, Sayı 11, 1965.

Kafka'da Anlatım, Martin Walser, Çev.: Kâmuran Şipal, Yeni Dergi, Sayı 11, 1965.

Kafka ile Konuşmalar, Gustav Janouch, Çev.: Kâmuran Şipal, Yeni Dergi, Sayı 11, 1965.

Franz Kafka, Claude Mauriac, Çev.: Leyla Gürsel, Yeni Dergi, Sayı 20, 1966.

Kafka'dan İki Roman, Önay Sözer, Yeni Dergi, Sayı 26, 1966.

Şato Çevirisi Üzerine, Demir Özlü, Yeni Dergi, Sayı 26, 1966.

Kafka ve Yapıtları, M. Carrouges, Çev.: T. Yücel, Cep Der. 1, 1966.

Dava ve Şato Çevirileri Üzerine, Kâmuran Şipal, Yeni Dergi, Sayı 30, 1967.

Kafka'nın Yeniden Doğuşu, Uğur Kökden, Papirüs, Sayı 10, 1967.

Kafka'nın Şatosu, Gün Zileli, M.F. Gümüş, Y. Ulu, Yordam Sayı 15, 1967.

Şato, Donald Pearce, Çev.: Ender Gürol, Cep Der. 5, 1967.

Kafka'nın Cevabı, Roland Barthes, Çev.: Berke Vardar, Cep Dergisi, Sayı 8 ,1967.

Kafka'da İnanç ve Umutsuzluk, Max Brod, Çev.: Kâmuran Şipal, Cep Dergisi, Sayı 9, 1967.

Gene Kafka Çevirileri, Önay Sözer, Yeni Dergi, Sayı 34, 1967.

Kırlangıçlar Söz Konusu, Yarasa Değil, E. Fischer, Yeni Dergi, Sayı 37, 1967.

Kafka'ya Yer Ararken, Bruno Frei, Yeni Dergi, Sayı 40, 1963.

Kafka'dan İki Çeviri, M. Uyguner, Cep Dergisi, Sayı 16, 1968.

Amerika, Dava, Şato, Ender Erenel, Yeni Dergi, Sayı 42, 1968.

Kafka Konusunda Gerçek, Klaus Wagenbach, Çev.: Oktay Akbal, Cep Dergisi, Sayı 18, 1968.
İlkbahar, Kırlangıçlar ve Kafka, A. Kurdella, Çev.: Kundeyt Şurdum, Yeni Dergi, Sayı 44, 1968.
Kafka ve Doktor Pangloss, R. Garaudy, Çev.: Kundeyt Şurdum, Yeni Dergi, Sayı 44, 1968.
Kafka'nın Amerika'sı, M. Uyguner, Cep Dergisi, Sayı 20, 1968.
Kafka Serüveni, Morthe Robert, Çev.: Kâmuran Şipal, Soyut, Sayı 46, 1972.
Kafka'nın Dünyası, Bernard Groethysen, Çev.: Hülya Divitçioğlu, Felsefe Dergisi, Sayı 6, 1976.
Kafka'nın İç Sürgünü, Enis Batur (Şiir ve İdeoloji adlı kitabında), 1979.
Kafka mı, Thomas Mann mı? G. Lukacs, Çev.: Cevat Çapan, (Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı adlı kitabında), 1979.
Kafka'nın Sanatı Üzerine Konuşma, Elias Canetti, Çev.: Kemal Özyurt, Varlık, Sayı 895, 1982.
Girmek Yasaktır, G. Tümer, Yazko Edebiyat 10, 1981.
Ölçü ve Sınır, Enis Batur, Çağdaş Eleştiri, Sayı 8, 1982.
Kısa Öyküleri Aracılığıyla Franz Kafka, Şara Sayın, Çağdaş Eleştiri, Sayı 5, 1983.
Franz Kafka 100 Yaşında, Ahmet Cemal, Gösteri, 32, 1983.
Franz Kafka, Ernst Fischer, Çev.: Ahmet Cemal, Yazko Çeviri, 13-14-15, 1983.
Değişim, V. Nabakov, Çev.: Fatih Özgüven, Çağdaş Eleştiri 10, 1983
Franz Kafka, V. Nabakov, Çev.: Nuri Plûmer, Oluşum 112/113, 1983.
Franz Kafka, Gertrude Durusoy, Oluşum 112/113, 1983.
Kafka ve Yapıtları, Michel Carrouges, Çev.: Tahsin Yücel, Cep Der. 1, 1966.
Şato, Donald Pearce, Çev.: Ender Gürol, Cep Der. 5, 1967.

Oskar Baum Friedrich Feighl'in desen

Kurt Wolff
Kafka'nın yayıncısı

Prag: Hradschin ve Karlsbrücke'nin karaltında görüntüsü

Franz Werfel

Gustav Meyrink

Egon Erwin Kisch

Lise öğrencisi

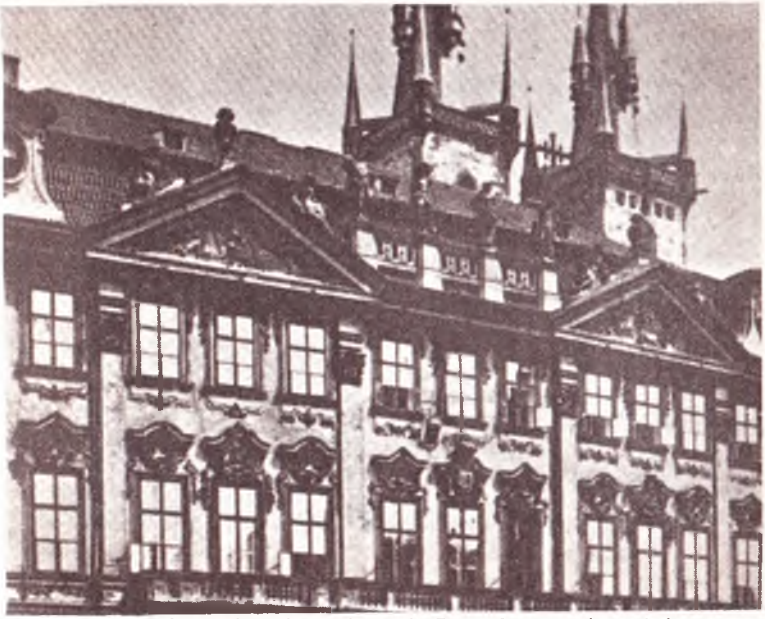
1896'larda

Lise son sınıf öğrencisi

Üniversite öğrencisi

Kinsky Palas. Kafka'nın lisesi birinci kattaydı. Zemin katta sağda ise babasının dükkanı vardı.

Prag: Karl Köprüsü ve Hradschin

Doğduğu ev

Kafka (10 yaşında) Kızkardeşi Elli (ortada) ve Valli'yle

Liseye Başlarken

"Madridli Dayı"
Alfred Lowy

Baba Herrman Kafka
(1883 dolayları)

Anne Julie Lowy
(1883 dolayları)

Kafka 5 yaşında

Jaroslav Hasek

Max Brod

Rainer Maria Rilke

1910 yılında Kafka

Wenzel alanındaki Sigorta binası Kafka'nın Max Brod'a yolladı kartpostal Ekim 1910

Felix Weltsch

Max Brod
Willi Nowak'ın deseni

Poric'deki "İşçi Kaza Sigortası Şirketi" Kafka 1908'den 1922'ye değin burada çalıştı. Kafka'nın bürosu 4. kattaydı.

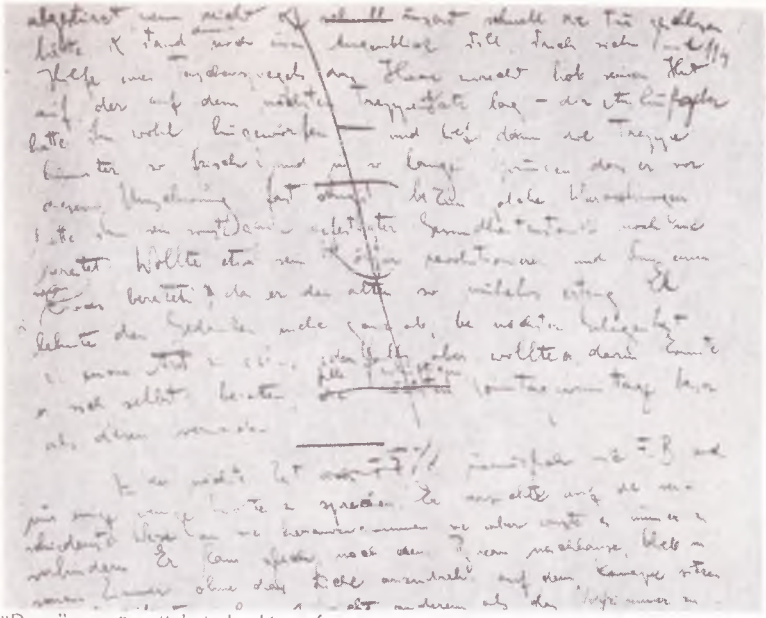

Garda gölü kıyısındaki Riva. Kafka tatilini genellikle burada geçirirdi. 1913 yılında "İsviçreli Kız"la tanıştı.

Sehr geehrter Herr R o h w o l t !

Hier lege ich Ihnen die kleine Prosa vor, die Sie zu sehen wünschten; sie ergibt wohl schon ein kleines Buch. Während ich sie für diesen Zweck zusammenstellte, hatte ich manchmal die Wahl zwischen der Beruhigung meines Verantwortungsgefühls und der Gier, unter Ihren schönen Büchern auch ein Buch zu haben. Gewiss habe ich mich nicht immer ganz rein entschieden. Jetzt aber wäre ich natürlich glücklich, wenn Ihnen die Sachen auch nur soweit gefielen, dass Sie sie druckten. Schliesslich ist auch bei grösster Uebung und grösstem Verständnis das Schlechte in den Sachen nicht auf den ersten Blick zu sehen. Die verbreitetste Individualität der Schriftsteller besteht

Kafka'nın yayıncı Ernst Rowohlt'a yazdığı mektup

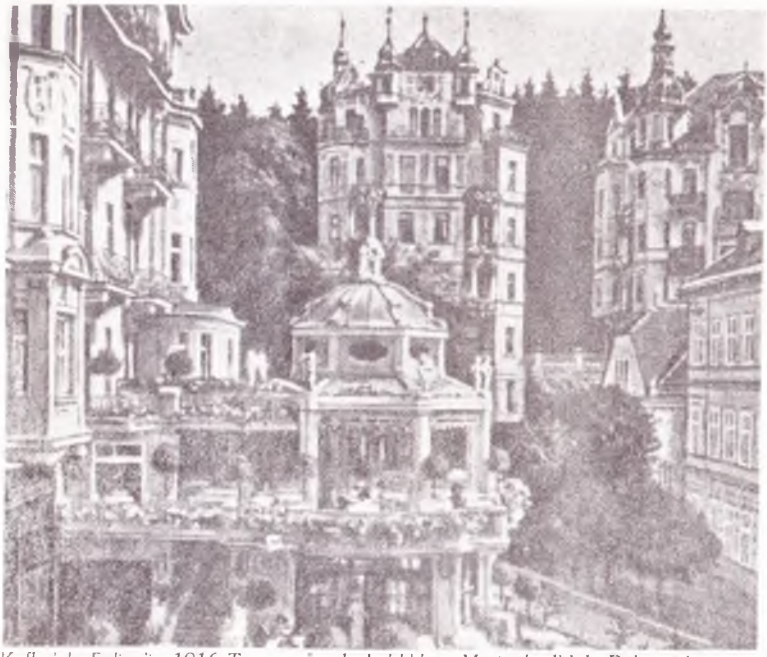
"Dava"nın müsvettelerinden bir sayfa

Kafka en küçük kızkardeşi OTtla'yla Oppelt binasının önünde (1915 dolayları)

Kafka "Dava"yı yazdığı sıralarda (1914)

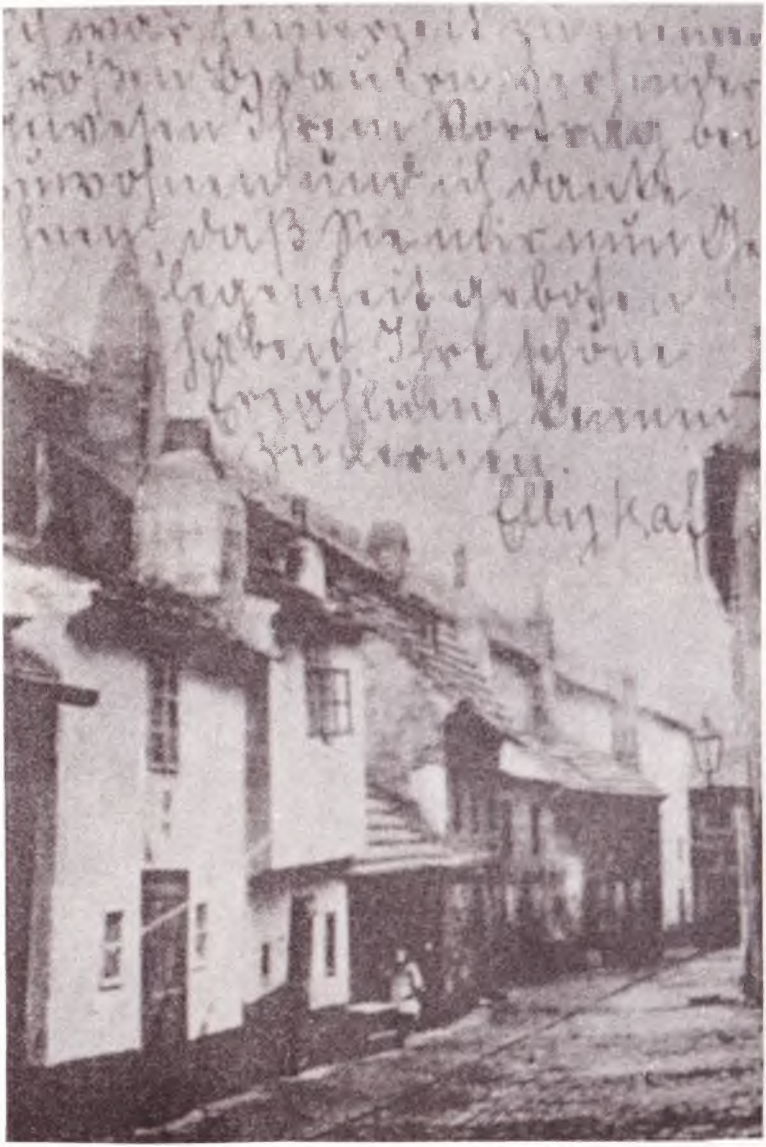
Kafka'yla Felice'in 1916 Temmuz'unda kaldıkları. Marienbad'daki Balmoral ve Osborne (arkadaki) otelleri.

Grete Bloch

Kafka'nın Annesi (1910)

Alchimistengasse. 1916/17 kışında sol sıradaki evlerden birinde "Bir Köy Hekimi" kitabındaki birçok anlatı oluşur.

Zürau. Kilisenin sağına düşen (ağacın yarısını kapadığı) evde oturdu Kafka.

Ottla. Kafka'nın en sevdiği kızkardeşi (1918 dolayları)

Kafka. Felice Bauer'le ikinci nişanından hemen önce (1917)

Kafka. Ottla'yla Zürau'da (1917/18)

Meran'daki Ottoburg Pansiyonu. 1920 yılında Kafka buradan Milena'ya mektuplar yazdı.

Schelesen'deki Stüdl Pansiyonu. 1919 Kasım'ında "Babaya Mektubu" burada yazdı.

Kafka'nın babası (1910)

Milena Jesenská

Altstadter Ring'de. Oppelt Binası önünde. "Şato"yu yazdığı sıralar (1922).

Matliary'deki Senatoryum. Kafka 1920 Aralığında 1921 Ağustosuna kadar burada kaldı.

Matliary'deyken (1921)

Dora Diamant

Son resmi (Berlin 1923/24)

In tiefstem Schmerz geben wir bekannt, daß unser Sohn

JUDr. Franz Kafka

am 3. Juni im Sanatorium Kierling bei Wien, 41 Jahre alt, gestorben ist. Das Begräbnis findet am Mittwoch, den 11. Juni um ¾4 Uhr auf dem jüdischen Friedhof in Straschnitz statt.

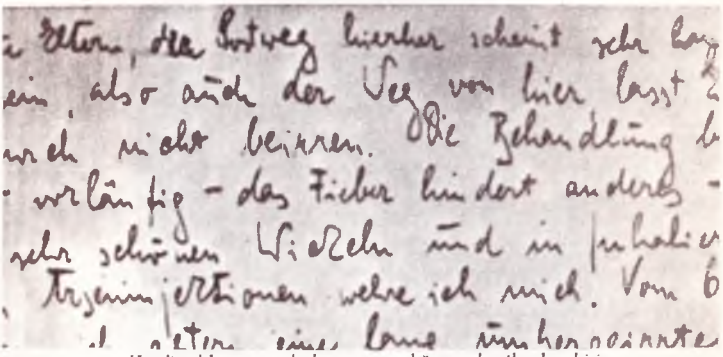
PRAG, am 10. Juni 1924.

Hermann und **Julie Kafka,**
Eltern,
im Namen der trauernden Hinterbliebenen.

3892

Von Kondolenzbesuchen bitten wir abzusehen.

Kafka'nın ölüm ilânı (Almanca)

Kierling'den anne babasına yazdığı son kartlardan biri.

Hluboce zarmouceni podáváme zprávu, že náš syn

JUDr. František Kafka,

zemřel dne 3. června t. r. v sanatoriu Kierling u Vídně, jsa stár 41 roků. Pohřben bude ve středu, dne 11. června t. r. o ¾4 hod. odpol. na israel. hřbitově ve Strašnicích.

V PRAZE, dne 10. června 1924.

Heřman a **Julie Kafkovi,**
jménem veškerého příbuzenstva.

24338

Kondolenční návštěvy se s díky odmítají.

Kafka'nın ölüm ilânı (Çekçe)

Straschhnitzer mezarlığındaki m. taşı.

Franz Kafka

KAFKA

"Franz Kafka. Onun kim olduğunu ne yazık ki halâ çok az kişi biliyor... Kleist'ın büyük oğludur o, ama göbeğini kendi kesmiştir. Günümüzde, Alman dilinde yaratılan en duru, en güzel düzyazıyı o yazıyor"

Kurt TUCHOLSKY

"Büyük devrimleri önceden sezinleyip, eziyetli bir biçimde de olsa, yoktan var ederek dile getiren kişilikler arasında her zaman Kafka'nın da adının anılacağına inanıyorum."

Hermann HESSE

YAŞAM İNCELEMELERİ DİZİSİ 1/22

akan yayıncılık

400 TL.